

طوغرا TUGRA VE PENÇELER
ile
FERMAN VE BUYURULDULARA DAİR

Ord. Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI
Türk Tarih Kurumu Azası ve Balıkesir Meb'usu

Tuğra, an'aneye göre Oğuz Hanın tahrirî alâmeti imiş; bazı Türk âlimleri bu tabirin, efsanevî bir kuş olan (طغرى Tuğrı) dan geldiğini ve bu kuşun Oğuzların büyük Hâkanının arması olduğunu kabul ediyorlarsa da me haz göstermiyorlar [1]. Tuğrayı büyük Selçukilerde, Anadolu Selçukilerinde, Anadolu Beyliklerinde, Memlûklerle Osmanlılarda da görmekteyiz. Osmanlı Tuğraları sonradan arma şeklini alarak paralarda, resmî binalarla resmî kâğıtların üzerinde ve hüviyet varakalarında da kullanılmak suretiyle taammüm etmiştir.

Tuğranın Farsçası (نشان Nişan) ve Arapçası (توكيع Tevki) dir. Osmanlılarda Tuğra, hükümdarın ismini havi alâmeti demektir. Ferman, Menşûr ve Beratlardaki (Alâmeti Şerif) den maksat Tuğradır. Büyük Selçukilerle Anadolu Selçukilerinde, Memlûklerde Tuğra, alâmetin bir cüzü olduğu halde Osmanlılarda Tuğra alâmet, ve alâmet Tuğra demektir. Çünkü biraz evvel isimlerini söylediğimiz bu devletlerde bir cümlelî duaiye olan tevki veya alâmet ile Tuğra ayrı ayrı işaretler olarak kabul edilmiştir.

[1] Ahmed Vefik Paşa Merhum Lehçei Osmanîde [طغرا Tuğra hakkında şöyle diyor: (توغرا Tuğra, تورغا Turga, طوغرول Tuğrul, تفرط تارىبله Tugr, Fariside طوغرى Toğrı ve طغرى Tuğrı iki kanadı açık Toğan ve bir nevi Şedid büyük toğan Nişani Hâkani ittihaz olunmuştur. Oğuzlar Hâkanının Nişanı andan yazı ile taklid olunmuştur]. Bu kayda göre Oğuz Hâkanının Nişanı olan Tuğra, büyük bir Toğanın kâğıda resmedilmesidir. Merhum Ahmed Mithat Efendi Hocamız (Mufassal Tarihi Kurûnı Cedide) isimli eserinde Tuğranın Osmanlı Hükümdarı Birinci Murad Beğın pençesinin resmi olmadığını ispat zmnında en kuvvetli delil olarak Ahmed Vefik Paşaya istinad etmekte ve sonra da فرهنك شعورى Ferhengi Şuûrî ve kamus lûgatleriyle de bunu tevsik eylemektedir. Meskûkât mütehassısı merhum Ali Bey, Ahmed Vefik Paşa ile Ahmed Mithat Efendinin mütalealarını naklettikten sonra Tuğranın Osmanlı Hükümdarı Birinci Murad zamanından evvel mevcudiyetini kabul etmekle beraber bu alâmetin Murad Beğden itibaren Osmanlıların arması olarak kabul edildiğini beyan eylemektedir. (Tarihî Osmanî Encümeni Mecmuası, sene 8 sa. 53).

Divanü-lûgat-it-türk'de Tuğranın aslı Oğuzca (تفرغ Tuğrağ) olup bunun hükümdarın basılmış nişanı olduğu zikredilmiştir [2]. Aynı eserde tuğraklamak masdarı da mevcut olup, hükümdarın Tuğrasını almak, Tuğralanmak demek oluyor. Anadolu lehçesinde (Tuğrağ) kelimesinin sonundaki (ğ) okunamadığından (Tuğra) şekli taammüm etmiştir [3]. ابن مهنا İbni Mühenna'da ise Tevkî, Tuğranın ve mühür ile alâmet te Damganın mukabili olarak gösterilmektedir [4].

راحة الصدور وآية السرور ve المرضه وحكاية السلجوقيه anın mehazi olan السرور وآية السرور ve المرضه وحكاية السلجوقيه da tevkî veya alâmet, her Selçuk Sultanının intihab ettiği bir cümleî duaiyedir[5].

Gerek büyük Selçukilerde ve gerek Anadolu Selçukilerinde Tuğranın resim ve şeklinin tarifi hakkında küçük kayıtlar vardır. Meselâ Bündârî'nin (زبدة النصره بحجة المصره) isimli Selçuk tarihi, büyük Selçukilerde Tuğranın kavisli olup Sultanın alâmetinin [6] bu tuğra kavsinin altında bulunduğunu ve vezaret ve mansıbı istifadan sonra mansıbı Tuğranın Selçukilerde en yüksek bir makam olduğunu beyan etmektedir [7]. Bundan başka Kirman Selçukileri tarihi de nam ve el-kabı havi olan Selçuk Tuğrasından bahsediyor [8]. Keza Makrizi'de de

[2] تفرغ = manası ; Tuğra, Hâkânın mührü, buyruldu. Oğuzcadır ; bunu Türkler bilmez, ben de aslını bilmiyorum (Divânü-lûgat-it-türk C. 1 S. 355 ve divânü-lûgat-it-türk tercemesi: Besim Atalay C. 1 S. 462.

[3] Anadolu Selçukileriyle Osmanlılarda (غ G) harfinin okunmaması kaidedir. (Uluğ=Ulu), (Kutlug=Kutlu) da bu nevidendir.

[4] تفرغ = تفرغ (توقيع) İbni Mühenna lûgati İstanbul tab'ı S. 146 (ابن مهنا لفق) Tuğra ve (العلامة) elhatmü velalâme = Tamga).

[5] (راحة الصدور وآية السرور) Ravendî راوندى ve (1326) Elurâza Mısır tab'ı (1326) المرانہ

[6] Büyük Selçukilerle Anadolu Selçukilerinde ve Memlûklerde gördüğümüz bu alâmetler Tuğrul Bey'de, Selçukilerin mensub oldukları Kınık damgası resmidir; Melik şahın (اعتصمت بالله) Berkyâruk'un (اعتادى على الله) ve sultan Mehmedin (استعنت بالله) العظمة لله، الملك لله، والمنة لله العزة لله ve Memlûklerde de (الله حسى، الله حسى، الله حسى) vesaire tarzındadır.

[7] قال الدرکنزى لسنجر عند عوده الى خراسان انك تعود الى خراسان وبيد علينا استئذناك فى المهام فاعطنا علاماتك فى دروج بياض لمقاصد تعرض واعراض فاذا عنت مصلحة واتفقت منعة للدولة مترجحة اصدرنا بها مثالا بلامتك فلا يخالفه القريب والبعيد ولا يتقاد الاله القوى والرشد وكانت علامة سنجر تحت قوس الطغراء و فوق بسم الله توكلت على الله فاخذ اللامات فى عدة دروج واتخذها اسباباً....] زبدة النصره ونجبة المصره S. 166. و (.. وهو منصب الطغراء وليس اكبر منه بعد الوزاره الامنصب الاستيفاء ثم الطغراء ...) ayni eser S. 100

[8] Kirman Selçukileri tarihinde Sultan Kavurd'un Kirman eyaletini zaptettiğinden bahsedilirken Tuğra hakkında şöyle deniyor :

(.. چتر بر قاعده آل سلجوق که نمودار تیر وکان بود، هم برآن هیئت مظه ساختند و برسر مثالها نشانى هم بر مثال تیر وکان وکانبجه و بر زبرآن طغرا نام والقاب بساختند ..)

M. TH. Houtsma tarafından bastırılan nüsha 1886.

Selçuk Tuğrasının sâhibi tuğra tarafından hükümdar elkabını havi olarak kalın kalemle bismelenin üst tarafına çekilmekte olduğu ve bunun Selçukilerce Sultanın kendi eliyle yazılmış hat makamında tutulduğu ve bu sâhibi tuğranın dairesine (Dîvânı tuğra) denildiği beyan olunuyor [9].

Gerek büyük Selçukilerde ve gerek Anadolu Selçukileriyle Anadolu Beyliklerinde Nâme ve Menşûrlar ve Beratlar üzerine yukarıki izahata göre hükümdarın kavisli tuğrasını çeken Tuğrailer bulunduğunu görüyoruz ki, bu da tuğranın bu devletlerdeki şekil ve mevcudiyetini gösteren diğer bir vesikadır. İbni Bibî Selçuknamesinde de (كاتبه طغرای سلطنت) Kemançei Tuğrayı Saltanat) tabiri de büyük Selçukilerdeki gibi Anadolu Selçukilerinde de Tuğranın kavisli olduğunu göstermektedir [10].

Büyük Selçukilerde (Dîvânı Tuğra) sahibi meşhur edip مؤيد الدين Müeyyidü-din Ebu İsmaili Tuğraî (vefatı 520 H. 1126 M.) pek maruf bir zat olup bundan başka عميد جوزقانی Muhtassülmülk, Amidi Cevzekanî vesaire gibi Tuğrailer görmekteyiz [11].

Anadolu Selçukilerinde Şemsüddin Mahmudi Tuğraî, Şemsüddin Hamza ibni Müeyyedi Tuğraî, Azizüddin Mehmedi Tuğraî, Mecdüddini Tuğraî, Nizamüddin Ahmedi Tuğraî vesaire isimleri altında birtakım Dîvânı Tuğra reisleri görmekteyiz.

Hoy'lu Hasan ibni Abdülmümin, Anadolu'daki küçük devletlerden Kastamonu Hükümdarı Muzafferüddin Yavlak Aslan namına yazıldığı Kavaidürresâil ve fevaidül fezail isimli eserinde Dîvânı Tuğra reisinin elkabının nasıl olacağını göstermiştir [12].

[9] (. . .) وكان في الدولة السلجوقية يسمى ديوان الانشا بدوان الطغرا واليه ينسب مؤيد الدين طغرائي والطغراء هي طرة المكتوب فيكتب اعلى من البسمله بقلم غليظ انقاب الملك وكانت تقوم عندهم مقام خط السلطان بيده على المناشير والكتب ويستغنى بها عن علامة السلطان . وهي لفظة فارسيه C. 3 S. 367 (Nil Matbaası nüshası C. 3 S. 367) خط مقررزي

[10] (. . .) چون كاتبه طغرای سلطنت از گوشه آسمان بديد . . .)

Muhtasar ibni Bibî Selçuknâmesi S. 176.

[11] Divânı Tuğra ve Tuğrailerin isimlerine dair Ravendi'nin (راحة الصدور) (العراضه في حكاية السلجوقية) isimli eserinde ve (وآية السرور) ile Mehmedi Yezdinin (اخبار الدولة السلجوقية) Kirman Selçukîleri tarihi ile بنداری Bündârînin (زبدة النصره) sına bakmalı. Bu hususta toplu malûmat (Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal) isimli eserimizde vardır.

[12] [خطاب طغرائي : اعلام اقلام واقدام اقرار جناب بزرگوار خداوند ملك الصدور قدوة جمهور الاعاظم مخلص الحضرة افتخار الملك مختار سلطان السلاطين معظم خاص ممالك ديوان الطغرى افسر تارك كيوان ..] قواعد الرسائل 71 ilâ 64 s.

Yukarıdanberi verilen izahattan anlaşılacağı üzere Büyük Selçukilerle Anadolu Selçukilerinde kullanıldığını vazih surette anladığımız kavisli veya münhanili tuğranın şekillerini ancak Anadolu Beğlikleriyle Osmanlılarda görmekteyiz. Anadolu Beğlerindeki tuğranın Osmanlı tuğraları gibi kavisli olduğu Karaman, Candar ve Saruhan oğullarının tuğralarındaki nünunelerden anlaşılmaktadır. Hattâ bu Beğliklerin bazılarında kavisli Tuğra resmi, bunların paralarında dahi görülmektedir. Şimdiki halde Beğliklerde en eski tuğra resmi Saruhan oğlu İshak Beğ'in (776 H. 1374 M) tarihli Gümüş parasında vardır. [13] Bundan başka (825 H. 1422 M) tarihli İzmir oğlu Cüneyd Beğ'in (Cüneyd ibni İbrahim) klişeli ve tuğra şeklinde bir gümüş parası olduğu gibi [14] aynı tarzda Karaman oğlu İshak Beğ'in de (İshak ibni Karaman) ibareli tuğralı bir sikkesi olduğunu da biliyoruz. [15]

Paralar üzerinde gördüğümüz bu tuğralara, bazı vesikalar üzerinde de tesadüf etmekteyiz. Meselâ: (كتاب الشطرنج Kitabüşşatrane) isimli bir Şatranç kitabının [16] ikinci sahifesinde Saruhan oğlu Hızır Şah Beğ'in (vefatı 1410) hem mühürünü ve hem de (حضرة شاه بن اسحق بن الياض) Hızır şah ibni İshak ibni İlyas ibni Saruhan) ibareli bir tuğrasını görmekteyiz. Bundan başka (835 Receb 1432 Mart) tarihli Karamanoğlu İbrahim Beğ'in vakfiyesinde de kendisinin (ابراهيم بن محمد بن علاء الدين بن قرمان) İbrahim ibni Mehmed ibni Alaüddin ibni Karaman) klişeli tuğrasıyla oğullarından İshak Beyin (اسحاق بن محمد بن قرمان) İshak ibni İbrahim ibni Mehmed ibni Karaman) ve (محمد بن ابراهيم بن محمد بن قرمان) Mehmed ibni İbrahim ibni Mehmed ibni Karaman)ın ayrı ayrı ve diğer iki oğlu olan Pir Ahmed ve Kasım Beğlerin (پير احمد قاسم ابني قرمان) Pir Ahmed Kasım ibney Karaman) klişeli müşterek tuğralarını (Belletenin) birinci sayısında neşretmişdim. (Şekil: 1-4) Yine bunun gibi tarafımdan yazılmış olan (Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu devletleri) isimli eserde de Çankırı, Kalecik ve Tosya taraflarına sahib olan Candaroğlu Kasım Beyinde (867 Evası Muharrem

[13] Takvimi meskûkâtı Selçukîyye (İsmail Galib) sahife 127 ve (Meskûkâtı kadimeî İslâmiye katalogu : Kısmı rabi) S. 328 ve 528. Üstadımız Ahmed Tevhid merhum, eserinin 328 inci sahifesinde Galib Bey tarafından tarif edilen bu tuğralı sikkeyi müzedeki sikkeler arasında görmediğini beyan etmiş ve fakat sonradan elde ettiği sikkenin mevcudiyeti hakkında eserinin 528 inci sahifesinde yukarıki mütalealarını tashih etmişlerdir.

[14] Takvimi meskûkâtı Selçukîyye s. 130 ve andan naklen (Meskûkâtı kadimeî İslâmiye Katalogu : Kısmı rabi) s. 379.

[15] Takvimi meskûkâtı Selçukîyye s. 116.

[16] Esad Efendi Kütüphanesi numara 2866.

1462 Birinciteşrin) tarihli mülk ve vakıf davasına ait verilen kararın üzerindeki (قاسم بن اسفنديار Kasım ibni İsfendiyyar) tuğrası Anadolu Beyliklerinde kullanılan kavisli tuğraların mevcudiyetini tereddüde mahal bırakmıyacak surette göstermektedir. (Şekil: 5)

Tuğra Büyük Selçukilerden Eyyûbiler vasıtasıyla Memlûklere geçmiştir; fakat bunlarda tuğranın esası yani hükümdarın adıyla babasının ismi tuğrada bulunduğu halde şekil başkadır. Selçukilerle Beğlikler ve Osmanlılardaki kavis yerine Memlûklerde keşidelere ehemmiyet verilmiştir. Fotoğraflarını makalenin sonuna koyduğum tuğraların mukayesesi bu hususta sarıh bir fikir vermek için kâfidir. Bundan başka tuğra çekilmesi hususunda da Memlûklerle, Selçukiler, Beğlikler ve Osmanlılar arasında fark vardır. Memlûklerde tuğra lüzumu halinde Berat, Menşur ve Fermanların üzerine bizzat dîvânî inşâ reisi (Memlûklerde buna Kâtibisır derler) tarafından çekilmeyip daha evvelden kâtibi destler tarafından kâğıt üzerine yazılarak hazırlanmış olan tuğralar, vesikaların üzerlerine yapıştırılırdı; diğerlerinde ise tuğrayı bizzat Tuğrâî denilen Nişancı çekerdi. Memlûk tuğralarının keşideleri uzun olup tuğra bir satır üzerine tertib edilirdi. Memlûk sultanlarının tuğraları (طره Turre) denilen kâğıdın üst kenariyle besleme arasına yapıştırılırdı.

قشقندى Kalkaşendinin صبح الاعشى Subhulâşâ isimli eserinden [17] fotoğraflarını aldığım iki tuğradan biri (Meliki Nâsır Mehmed ibni Kalavun) a diğeri ise (Meliki Eşref Şaban ibni Hüseyin) e ait olup Menşurların üzerlerine çekilmiş tuğra nûmuneleridir. Meliki Nâsır Mehmedin (vefatı 1341) tuğrasının elif, lâm ve lâmelif kollarının mecmuu otuz beştir. Kolların çekilişleri ve birbirilerine yakın ve uzaklıkları güzel bir tertib dahilinde istif edilmiştir. Meliki Nâsırın bu tuğrası nısıf ذراع zirâ Kahire kumaşı üzerine yazılmıştır. Tuğranın yazısı şöyledir (Şekil: 6).

السلطان الملك الناصر ناصر الدنيا والدين محمد بن السلطان الشهيد الملك المنصور سيف الدين قلاوون
خدا الله سلطانه

(Meliki Eşref Şaban İbni Hüseyin)e ait olup yine Menşur üzerine çekilmiş olan tuğranın keşideleri kırk beştir. Keşidelerin ortasında (Şaban İbni Hüseyin) diye Memlûk Sultanının ismiyle babasının adı vardır (Şekil: 7).

السلطان الملك الاشرف ناصر الدنيا والدين ابن الملك الامجد ابن السلطان الملك الناصر ابن الملك
المنصور قلاوون

شعبان بن حسين
خدا الله سلطانه

[17] Subhulâşâ C. 13 s. 166. Bu ciltte Memlûklerdeki Tuğra ve teferuatı hakkında mufassal malûmat vardır.

Meliki Eşref Nâsiruddin Şaban, Melik Nâsir Muhammed'in torunu olduğu halde ensab cetvellerinde yanlış olarak oğlu diye gösterilmiştir. Bunun son zamanlarından itibaren (1377) Ümeranın Menşurları üzerine Tuğra çekilmesi usulü kalkmıştır [18].

İkinci tabaka Memlûklerinin de Tuğraları varmış [*].

* *

Anadolu Beylerinin tuğralarının kavisleri (ن N, م M, ر R.) ve diğer münasib harflerle yapıldığı gibi Memlûklerin keşideleri de (أ elif, ل L, لا, لا) harfleriyle tertib edilmekte idi. Beylerin tuğralarında (ن) harfinden tereküb eden kavislerin veya münhanilerin miktarı muayyen olmayıp (N) adedinin azlığına veya çokluğuna göre değişmekte idi. Karaman Oğullarından İbrahim, Mehmed ve İshak Beylerin tuğra kavisleri dört ve Pir Ahmetle Kasımın müşterek tuğra kavisleri ise ikidir. Candar-oğlu Kasım Beğın Tuğrasındaki üç kavsin biri (م M) ikincisi (ن N) ve üçüncüsü de (ر R) harflerinden teşkil edilmiştir. Gerek Karaman Oğullarının ve gerek Candar Oğlu Kasım Beğın tuğralarının keşidelerinin uçlarındaki çengelleri, Osmanlı tuğralarında da görmekteyiz.

* *

Osmanlı Tarih ve vesikalarındaki (توقيع هایون Tevkii Hümâyûn) نشان شریف عالیشان سلطانی و طفرای غرای سامی مکان خاقانی (Tevkii Refi) Nişanı Şerifi Âlişanı Sultânî ve tuğrâyı garrâyı sami mekânı Hâkanî) (Nişanı Hümâyun) نشان هایون (Tevkii Refii Hümâyun) (توقيع رفیع هایون) نشان هایون (Nişanı hümâyun ve misâli meymun) (نشان هایون) (Nişanı hümâyun ve tuğrâyı meymun) (طفرای میمون و طفرای میمون) (Tuğrâyı Garra) نشان شریف عالیشان (Nişanı Şerifi Âlişan) ve Ferman, Berat ve hükümlerin sonundaki علامت شریفه Alâmeti şerife [19] tabirlerinin hepsi de (Tuğra) demektir. Tevkî ve نشان Nişan tabirleri tuğradan daha çok taammüm etmiştir; hattâ Oşmanlılarda (توکعی Tevkii) ıstılahı (Nişancı) tabirinden daha çok müstameldi. Ferman mukabili olarak bazı vesikalarda (بتی Biti) ve (حکم هایون Hökmü Hümâyun) tabirleri de kullanılmıştır.

[18] (.. قلت ولم تزل هذه الطفری مستعملة في المناشير الى آخر الدولة الاشرافية شبان بن حسين

ثم تركت ..) Subhulâşâ C. 13 s. 162

[*] Diplomi Arabi del. R. Archivio Fiorentino (Di Michele Amari 1863 in Firenz).

[19] Dr. Krelîç tarafından neşredilmiş olan «Osmanische Urkunden in Türkischer Sprache» isimli eserde (علامت شریفی مطالعه قتلار مضمون میمون و فجوی هایون بیاب) (alâmeti şerifi mütalea kılanlar mazmûnu meymunun ve fehvâyı hümâyunun bilüp itimad kılar) tabiri alâmeti şerifenin Ferman mukabilinde de kullanıldığı gösterir (s. 83).

(Biti'yi mütalea kılanlar tahkik bilüp alâmeti şerif üzre itimat kılalar) (hökmü hümayun varid olup) sözleri bu kabildendir.

İlk tuğrayı Osmanlı Hükümdarı Orhan Beyde görüyoruz. Yukarıdan beri verilen izahat tuğranın büyük Selçukilerden itibaren ne suretle yayıldığını göstermiş olduğundan bunun Osmanlılara Anadolu Selçukileri veya hemhudut olan Anadolu Beylikleri vasıtasıyla geçtiğine şüphe yoktur. O halde tuğranın, Birinci Murad Beğ'in pençe ve parmaklarının resmi olduğu hakkındaki efsanenin bir kıymeti kalmamıştır. Bu makalemizde Orhan Gazi'nin iki tuğrasının fotoğrafisini de koyduk. Birinin tarihi (724 rebiulevvel - 1324 mart) ve diğerinin ise (749 rebiulâhır - 1348 temmuz) dur. İkinci vesikayı bundan evvel Belleten'in dokuzuncu sayısında neşretmiştim. Birinci vesika merhum muallim Cevdet'in kitapları arasında mevcut olup şimdi İstanbul İnkılâp Müzesindedir. Her iki fotoğrafın yazılarının tertipleri birdir. (N) harfleri uzatılmıştır. İkinci vesika daha muahhar tarihli olduğu için (N) harflerinin uçları kavisvarî yukarıya doğru kıvrılarak tuğra şekline doğru gitmektedir (şekil : 8, 9). Daha sonra Birinci Murad Beğ'den itibaren Hükümdarın kendi adı ile babasının adından tereküp eden tuğralı imzaları görülmektedir. Fakat henüz Birinci Murad Beğle oğlu Yıldırım Bayezid'in tuğralarını görmedim. Zaten Orhan'ın tuğrasının mevcudiyeti onun haleflerinin de tuğraları bulunduğu delildir. Bundan başka bunların Nişan veya Tuğraları olduğuna dair tarihî kayıtlar mevcuttur. Meselâ Murad Hüdâvendigâr Hamid İli memleketlerinin bir kısmını Hâmid oğlu Hüseyin Beğ'den satın aldıktan sonra kalelerine kendi askerlerini koyduğu gibi nevahisindeki Timarlılara da kendi Beratiyle Timar vermişti [20]. Yine bunun gibi Yıldırım Bayezid Aydınolu memleketlerini zaptettikten sonra Timarlı Sipahiye yerdığı Berata kendi nişanını koymuştu [21]. Tuğranın çifte kavisli şekli Emîr Süleymân ve Çelebi Mehmet'ten itibaren oldukça bir tertib dahilinde taammüm etmiye başlamıştır.

Meskûkât mütehasısı merhum Ali Bey tuğranın, paralara hâkkelilişini Birinci Murad Bey zamanında göstermekte ise de menba göstermiyerek yalnız kendisi tarafından yazılmış şekillerini resmetmekle iktifa etmiştir [22]. Meskûkâtı Osmaniye katalogunda gördüğümüz ilk

[20] Aşık Paşa Zade (Hisarlarına kendi kulların kodu nevâhisin dahi kendi beratiyle timara verdi..) Aşık Paşa Zade tarihi s. 59, 60.

[21] (. . . Aydın oğlu dahi itaatle geldi Vilâyetin bazı kendüye virdi; Hisarlarına kullar kodular, hutbe ve sikke Bayezid han adına oldu; Timarların dahi Nişânı Bayezid han adına oldu . . .) aynı eser s. 65.

[22] Tarihi Osmanî Encümeni mecmuası sene 8 S. 110.

tuğralı sikke 806 hicrî tarihli olup Yıldırım Bayezid'in büyük oğlu Emîr Süleyman'a aittir [23]. Emîr Süleyman ile Çelebi Mehmed'in aynı zamanda vesikaların üzerlerinde tuğraları da vardır (şekil: 10, 11, 12) [24].

Tuğralarda hükümdarların isimleriyle babalarının adları vardır; bundan başka on sekizinci asır ortalarına kadar Padişahın babasının adının sonuna [خان Hân] sıfatı ilâve edilmektedir. Hükümdarın ismi tuğranın en altına yazılır, bu ismin son harfinin az yukarisından başlayarak sola doğru gidip bir kavis teşkil eden (ن) kelimesi ve hükümdar isminin üzerine de babasının adı konur ve Hân kelimesinin (ن) nunu da ikinci bir kavis teşkil ederdi en üste gelen (مظفر muzaffer) in (ن R) harfi sağdan sola ve kavsin ortasına doğru bir kol teşkil ederek uzanır ve bunun üzerine de (دائماً dâimâ) ibaresi konurdu. Alt-taki birinci kavsin genişliği daha büyük olup ikinci kavis anın içersinden dönmektedir; her iki kavsin uçları tuğranın flâma veya kolia-rının içersinden geçerek sağda ve en sonda darala darala nihayet birbirilerine bitişirlerdi.

1003 H. 1594 tarihine kadar (چلبی سلطان Çelebi Sultan) adıyla eyalet ve sancaklarda valilik eden Osmanlı şehzadeleri kendi eyaletlerine ait işler için padişah tuğrası gibi Tuğra çekerler ve hüküm yazarlardı. Bu gibi şehzade tuğralarından şimdiye kadar bir tanesini elde etmek kabil oldu [25]. Çelebi Sultanların tuğraları da aynen Hükümdar tuğraları gibi üç flâmali ve iki kavislidir; gördüğüm Osmanlı tuğralarından Orhan Beğ'in tuğrasından başkaları hep iki kavislidir; ve bunlarda az evvel söylediğimiz gibi (bin) veya (han) daki (ن N) harfinin sola doğru uzatılarak oradan bir kavis teşkil etmek üzere sağa kıvrılarak temadi etmesinden terekküp etmektedir. Tuğralar, on altıncı asırdan itibaren daha güzel bir şekil almış ve on sekizinci asır başlarından itibaren tekemmül etmiştir; bu da Osmanlılarda yazının tekemmül ettiği bir devirdir. Hattâ bu asır hükümdarlarından İkinci Mustafa ile Üçüncü Ahmed ve Üçüncü Mustafanın yazıları güzel olup bilhassa Üçüncü Ahmed mahir bir hattat idi. Tuğraların büyüklüğü Ferman Menşur ve Beratların kağıtlarının ve yazıların vaziyetine tâbi ve

[23] Meskûkâtı Osmaniye (Halil Ethem) S. 23, 24.

[24] Merhum Muallim Cevdetin kitabları arasında bulunup İstanbul şehir müzesi kütüphanesinde mahfuz olan bu Tuğranın fotoğrafisi makalenin sonundadır. Mektubcu Bay Osman Ergin, muallim Cevdete ait bastırıldığı hatıralarda bu Tuğranın fotoğrafisini neşretmiştir,

[25] Şehzâde Şehinşah İbni Bayezide ait olan bu Tuğrayı merhum muallim Cevdet Bey elde ederek bana ve Prof. Bay Mükrimin Halil Yinanc'a fotoğrafisinin birer nüshasını vermişlerdi.

onlarla mütenasib olurdu. Tuğraların sağ tarafına çiçek koymak veya mahlâs yazmak usulü sonradan meydana çıkmıştır [26].

Evvelâ, Berat, Menşur ve Fermanların üzerlerine çekilen tuğra daha sonra paralarda ve yine bu ilk devrelerde (on beşinci asır) defterhane defter ve kayıtları başında ve daha sonra ise bir arma olarak senetlerle pullar ve Bayrak, Nüfus tezkeresi, damga resmi kâğıd'ı üzerinde ve binalarda görülmek suretiyle umumileşmiştir. Ben bu makaleme yukarıda söylediğim gibi Orhan Beğ'in iki tuğrasiyle Emîr Süleyman, Çelebi Mehmed, Fatih, İkinci Bayezid ve Yavuz Sultan Selim ve Kanunî'ye ait ilk tuğralardan bazılarının fotoğraflarını koydum. Bunların hepsinde babalarının isimleriyle harfi tarifsiz (Muzaffer daima) veya harfi tarifli (el-Muzaffer daima) duası vardır ve hepsi de Orhan'ın tuğrası müstesna olarak üç keşideli (filamalı) ve iki kavislidir. Kavsin tam ortasına ve sağdan sola doğru (El-Muzaffer) in (ر R) harfinin temadisi görülmektedir.

İkinci Bayezid'in oğlu Karaman valisi şehzade (شہنشاہ Şehinşah ibni Bayezid) in de bir tuğrasının fotoğrafisi makalenin sonundadır. 915 Şevval tarihli olan bu Tevkiin tuğrasının yazısı

شہنشاہ بن بایزید خان مظفر دامآما

Şehinşah ibni Bayezid Han Muzaffer Dâimâ

ibarelidir. Tevkiin sağ kenarındaki mühür de tuğra şeklinde hâkkedilmiştir ki fotoğrafisi bundan evvelki makalemizdeki mühürler arasında görülmektedir. Osmanlı Şehzadelerinin de eyaletlerde vali bulunurlarken vilâyetlerine ait işlerde ısdar ettikleri bu vesikalara da hükûmdarınki gibi (توقيع ہمایون Tevkii Hümâyun) denilmektedir. [27]

Osmanlılarda tuğranın ilk şekline dair bu izahatı verdikten sonra tuğra çekmek selâhiyeti hakkında kısaca malûmat verelim. Osmanlılarda tuğrayı Nişancı veya Tevkiî denilen ve ilk devirlerde Divânî Hümâyun Dairesinin Şefi olan Tuğrâî çekerdi. Bunun memuriyeti hakkında Osmanlı vesikalarında Tuğraî, Tevkiî ve Nişancı tabirlerinin

[26] Osmanlı paralarında Tuğraların sağ taraflarına Bayrak veya çiçek gibi işaret koymak on yedinci asır sonlarında ikinci Süleyman zamanında başlarsa da asıl devamı Ahmed III. Ve Mehmed II. nin paralarındadır. Çiçek yerinc ilk defa Tuğrasının sağ yanına mahlâs koyan ikinci Mahmudtur. Mahlâsı (عدلی Adli) idi ; Abdülhamid II. nin tuğrasının yanında (Gazi) tabiri ve beşinci Mehmedin paralarının yanında ise (Reşad) mahlâsı vardı.

[27] Aşağıda sureti yazılmış olan Karaman valisi Şehzâde Şehinşahın 915 tarihli توقيع Tavkiine bakın.

her üçü de kullanılmıştır; bu hususta bir kaide yoktur [28]. On altıncı asrın ilk yarısından sonra Tuğraî tabiri kullanılmamış ve on sekizinci asırdan itibaren ise (توكيى Tevkiî) istilâhı teammüm etmiştir [29].

Nişancılarından başka icabında ona yardım etmek üzere Kubbe vezirlerinin bazıları ve ekseriyetle en kıdemsizi, Nişancının kendisine gönderdiği hükümlerin üzerine tuğra çekerdi [30]. Nişancı devletin bütün kanunlarını bilir ve lüzumu halinde divan heyetini ikaz eder ve mühim bir mesele karşısında kanunun tadil ve tefsiri için yol gösterirdi; bundan dolayı Nişancılar (مفتى قانون Müfti-i kanun) idiler. Defterhâne-deki bütün arazi defterlerinde yapılacak tashih ve tadiller mutlaka bunun kalemıyla yapılır ve imzalanırdı.

Takriben on yedinci asır başlarına yakın zamana kadar, sefere memur olan Serasker, bizzat tuğra çekmiye mezun olmayıp kendilerine Nişancının kalemıyla çekilmiş beyaz hükümler verilir ve Serasker icabında bu fermânı doldururdu; fakat bu usul sonradan kalkmış ve Seraskerlerin hükümdar Tuğrası çekmelerine müsaade edilmiştir [31].

Osmanlılarda lüzumu halinde hudutlardaki Eyaletlerde bulunan vezirlerin aradaki mesafenin uzaklığına ve siyasi mülâhazalara binâen mühim meselelerde tuğra çekmelerine müsaade olunmuştur. Tuğrakeş vezir denilen bu eyalet valilerinin tuğra çekmek salâhiyetleri Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın Sadaretine kadar devam etmiş [32] ve anın son zamanında kaldırılmıştır. Hattâ bu tuğra çekmemek emri dolayı-

[28] (892 H. 1487 M.) tarihli mufassal Kastamoni defterinde yapılan tashihata Nişancı Cafer Çelebi(حرره الفقير جعفر الطغرائى) ve yine o defterde nişancı İsâ ise (حرره الفقير عيسى التوقيى عنى عنه) ve Aydın livası defterinde Nişancı Celâlzâde Mustafa Bey (حرره اضعف) (العباد الله الملك المتعال مصطفى بن جلال التوقيى عنى عنهما) ve yine aynı zat (949 H. 1542 M.) tarihli diğer bir defter tashihinde (مصطفى بن جلال الطغرائى) ve 932 Ramazan tarihli bir defter tashihinde Nişancı Seydi Bey : (حرره الفقير سيدى بن خير الدين الطغرائى) diye imza atmışlardır.

[29] Tevkiî tabirinden başka tarihlerde (موقع سلتانى Muvakkî-i Sultânî), (موقع موصكى) , (طغراکش احكام) Tuğrakeşi ahkâm , (خدمت توكيى) hizmet-i tevkiî tabirleri geçer tarihi Subhî S. 23, 61, 68. diğer tarihlerde de bunlara tesadûf edilir.

[30] Kanunname-i Muhammedî S. 16 ve Âli (gayri matbu nüsha varak 132) Tuğra çeken Nişancıların yazıları ne kadar güzel olursa Tuğra o kadar iyi olurdu. vesikalar arasında görüleceği üzere Karaman Valisi Şehzâde Şehinşahın Tuğrası merkez divanındaki Nişancının çektiği Tuğra yazılarından daha güzeldir.

[31] Peçevi tarihi C. 1 S. 479.

[32] Dördüncü Muradın son ve İbrahim'in ilk veziriazamı olan Kemankeş Kara Mustafa Paşa. huduttaki Eyaletlerde bulunan vezirlerin Tuğra çekmelerini İbrahim zamanında menetmiştir. Bu kayda göre bu vezirlerin Tuğra çekmelerinin ilgası 1640 ilâ 1643 seneleri arasındadır.

siyle Erzurum Valisi Nasuh Paşa Zâde Hüseyin Paşa serkeşâne bir tavır bile almıştı [33].

••

Hükümdar ve şehzâde tuğralarından başka veziri âzâmın ve eyaletlerdeki vezir, ve Beğlerbeğilerle Sancak Beğlerinin mütesellimlerin hükümet ve eyalet işlerine ait muharrerata imza yerine kaim olmak üzere (نچه, Pençe) ismi verilen ve tuğraya benziyen alâmetleri görülmektedir [34]. Bu (Pençe) tabirinin el pençesine benzemesinden dolayı verilmiş olması muhtemeldir. Bunun Osmanlılarda hangi tarihten itibaren başladığını bilmiyoruz; böyle bir işaretin Osmanlılardan evvel kullanılıp kullanılmadığı da şimdilik malûm değildir.

[33] Nasuh Paşazâde Hsüeyin Paşa (henüz Erzurumda iken serhadlerde olan Tuğrakeş vezirler Tuğradan menolunup herbirine evamiri aliyye gönderildi. Nasuh Paşazâdeye bâdelyevm Tuğra çekmesin diye emri şerif veziriâzam ağası ile vardıkda amel itmeyub Tuğrakeşlik bana mirastır. Ben vezir ibni vezirim ve Tuğrâyı bana Sultan Murad merhum gibi bir gazii sâhibkiran ısmarladı; senin paşan Arnavud diyarından gelip ol makama nail ola da - bana Tuğrakeşliği çok görmeğe mucib nedir? Bu emrişerifden Padişahın haberi yoktur; bu منع men kendü canibindendir deyu . . .) Naîma tarihi C. 4 S. 16.

[34] Lehçede Ahmed Vefik Paşa Pençeyi, sah ve imza gibi Fermanlara çekilen işaret ve pençelemek masdarının da sah çekmek ve imza etmek demek olduğunu söylemişlerdir. Biyanki [Vaktiyle prenslerin imzalarına pençe denildiğini ve bunların ellerini mürekkebe batırıp muahede ve Fermanların altlarını pençelediklerini yazmaktadır. Salâhi lûgati Ahmed Vefik Paşanın söylediklerini tekrar ettikten sonra Moğol Hükümdarlarının ellerini kırmızı boyaya batırıp fermanlara bastırdıklarını beyan etmektedir. Merhum Hüseyin Kâzım Bey, büyük Türk lûgatinde, yukarıki tekerlemeleri yazdıktan sonra Nabi ve Nedimin şu beyitleriyle ihticac etmektedir :

برسی نچه فرمان برسی صح صحیح
برسی صفحه تلخیص بری نوك قلم
(نابی)

Birisi Pençei ferman birisi sahhı sahih
Birisi safhai telhîs biri nevki kalem
(Nâbi)

چرخدن نچه خورشید آدینی نحو ایتدی
نچه بیورلدیسنگ شش جهته صالحینی نام
(ندیم)

Çarhdan Pençei Hurşid adını mahvetti
Pençe buyruldisının şeş cihete saldığı nâm
(Nedim)

Birinci beyitte pençeden başka Divânı Hümâyun istılahlarından olan (Sah) ve (Telhis) ve ikinci beyitte ise (Pençeli buyruldu) zikrediliyor.

Osmanlılarda ilk pençeyi on beşinci asrın hemen hemen ortalarında görmekteyiz; şu halde pençenin kudemini en aşağı on beşinci asır başlarına kadar uzatmak mümkün olabilir kanaatindeyim. Tuğrayı andırdığından dolayı Pençeyi tuğraya benzetip bu ismi verenler varsa da Pençenin yazılan şahısların derece ve ehemmiyetlerine göre vesikaların sağ kenarının başına veya ortasına ve imza yerine vesikanın sonuna çekilmeleri ve mütenevvi resimde olmaları dolayısıyla Pençeye Tuğra demek doğru olamaz. Az evvel söylediğimiz gibi Pençeye bu ismin verilmesinin, sağ elin pençesine benzemesinden dolayı olsa gerek. İlk pençelerde hükümdar tuğralarında olduğu gibi bir kaide halinde devamlı surette baba ismi görülmemektedir. Aşağıdaki şekiller arasında görüleceği üzere Mahmud Paşa'nın bir pençesinin yazısı (Mahmud ibni Abdülhay) gibi okunuyorsa da kat'i değildir. Maamafih benim gördüğüm Pençelerde Ayaspaşa'dan başka baba ismi yazılmış pençeye tesadüf edemedim [35]. Belki ilk devirlerde buna müsaade edilmiştir. Henüz bu ilk devirlere dair böyle bir pençe elde edilememiştir; fakat on yedinci asırdan itibaren gördüğüm pençelerde de baba ismi yoktur.

Pençelerin hepsi de tek kavislidir. Çift kavis, ancak tuğralarda olup başkaları çift kavis çekemezlerdi. Jan Döni, İslâm Ansiklopedisine yazdığı Tuğra maddesinin sonlarına doğru, üç tuğlu Osmanlı vezirleri ile Mirimiranların (Beğlerbeği) çektikleri pençelerin üzerindeki keşide veya flâmaların vezirlerde üç ve Beğlerbeğlerde iki olduğunu yazıyorsa da elimizde üç flâmalı Beğlerbeği pençesi de bulunduğundan bu mütaleanın umumî olmadığı anlaşılıyor; yalnız böyle iki flâmalı pençeleri, sancak beği, mütesellim, vali ve muhafız vekili gibi üçüncü ve dördüncü derecedeki memurların buyuruldularında görmekteyiz. Meselâ vesikalar arasında görüleceği üzere (912 zilhicce-1507 M.) tarihli Foça Sancak Beğine ait bir buyuruldu ile (1193 zilkade - 1779 ikinci kânun), (1216 muharrem - 1801 mayıs) ve (1248 H. - 1832 M.) tarihli buyuruldulardaki pençeler iki flâmalıdır.

Pençelerin filâmalarının uçlarındaki kancaların vezir, beğlerbeği ve sancak beylerinin Tuğralarının adedine işaret olduğunu söyleyenler varsa da aynı şeklin üç olarak padişah Tuğralarında da bulunması ve

[35] Feketenin (Macaristandaki Türk Hakimiyeti esnasında Osmanlı Türk diplomasisine methal) isimli eserindeki Ayaspaşanın bir buyuruldusu (Ayas ibni Mehmed) ibarelidir. Filhakika Ayaspaşanın bir vakfiyesinde (ظهر الدولة الفراء مشير) الخضره العلياء كامل . . . بديع المثال المحفوف باصناف الملك المتعال حضرت آياس باشا بن محمد لازالت) kaydı görülmekte ve babasının adının Mehmed olduğu yazılmaktadır. Ayaspaşa vakfiyesinin noksan kısmı Başvekâlet Arşivinde Emiri tasnifinde olup Rumeli Kadıaskeri Fenâri Zade Mehmed ibni Ali Çelebi tarafından tasdiklidir. (Kanunî devri vesikaları No. 133).

bundan başka Tuğ sahibi olmıyan ^{متسلم} Mütesellimlerin pançelerinde de böyle iki kanca mevcut olması bunun süs olarak kullanıldığını göstermektedir.

Pençeler arap harfleriyle olan vesikaların sağ tarafına çekilirdi. Bazan mektubun sağında yazının başlangıç tarafında bulunur, bazan da yazının sağında ve tamamen orta tarafında çekilir ve bazı kere ise imza gibi Buyuruldunun sonuna konurdu. Eğer Pençe çekilecek Buyuruldu veya mektub garp lisanlarından biriyle yazılmış ise o zaman Pençe vesikanın sol tarafına çekilirdi. Buna misal olarak da İslâvca yazılmış bir vesikanın fotoğrafisini ve pençesini makalenin sonuna koydum [36].

Pençelerdeki isimler, Tuğralarda olduğu gibi mutlaka pençenin altındaki birinci sırayı teşkil etmez. Bu alt kısma bazan isim yazıldığı gibi bazan isim ikinci sıraya düşerek (بندہ Bende) (Paşa) veya valinin bulunduğu eyaletin adı yazılabilir. Osmanlı Tuğralarında olduğu gibi bazı pençelerde (مظفر دایمہ Muzaffer dâimâ) klişesi ve bazılarında Pençeli vesikanın doğru olduğuna işaret olmak üzere (صح Sah) remzi görülür; yine bazı pençelerde ise bunlardan hiçbiri bulunmazdı. (Sah) çekilmiş olan pençelerin yanında vesikanın sıhhatini tayin için zat mührüne veya resmî mührede tesadüf edilmektedir. Budin Beglerbeği Toygun Paşanın zat mührünü havi pençesi ile Veziriâzam Ayas Paşanın pençesi yanındaki zat mührü ve sadaret kaymakamı Murtaza ve Veziriâzam İbrahim, Receb Mehmed, Şahin Ali ve Yusuf Paşalar resmî mühürleri bu kabildendir.

Elimizdeki vesikalara göre birkaç türlü Pençe şekli görüyoruz. Vezir veya Beglerbeği olan eyalet valilerinin verdikleri tezkiresiz Timar Beratlarının sağ taraflarında ve Beratın yukarı kısmındaki pençeler tamamen tek kavisli tuğraya benzemektedir. Bunlardan yedi adet pençe, vesikalar arasındadır [37]. Bunların tuğralardaki (Dâimâ) kelimesi yerinde (Sah) işareti görülür ve bunu da doğruluğunu teyiden bu Beratın

[36] Tarihi Osmanî Encümeni mecmuası sayı 35 S. 689. Hersekzâde Ahmed Paşa tarafından 906 H. tarihli Ragoza Cümhuriyetine gönderilen Slavca mektub'a bakın. Meskûkât mütehasası merhum Miralay Ali Bey, Ahmed Paşanın bu pençesini ikinci Bayezidin Tuğrası zannederek bunu teyit için bir hayli mütalâa serdetmiştir.

[37] Valilerin vermiş oldukları timar beratları tarih sırasıyla şunlardır : (1115 H. 1704 M.) de Ahisha Beglerbeği Sâlih Paşanın (1116 H. 1705 M.) de Erzurum Valisi vezir Serasker Halil Paşanın (1117 H. 1700 M.) tarihinde Temeşvar muhafızı vezir Ali Paşanın, 1155 de Bosna valisi vezir Yeğen Mehmed Paşanın, (1179 H. 1766 M.) de Bosna valisi vezir Ali Paşanın ve (1218 H. 1803 M.) de yine Bosna valisi vezir Ebubekir Paşanın pençeli beratları. (1114 H. 1703 M.) tarihli Karaman eyaleti Beglerbeğisi veya Mirimîran Hacı Ali Paşanın pençe işareti kavisli olmayıp sola doğru keşidelidir.

arkasında valilerin resmî mühürleri de vardır. Bunlardan başka on-altıncı asırda da Budin Beğlerbeginin diğer bazı muharreratında da böyle kavisli tuğralar görülmektedir. Bazı Pençelerde kavis olmayıp Pençedeki (Muzaffer) in (ج R) harfi yazının başındaki pençenin kenarından başlayarak mektub veya Buyurulunun ortasına ve bazan da Eflak ve Buğdan Voyvodalarına yazılan Buyurulduarda görüldüğü üzere son satırına kadar temadi etmektedir; vesikalar arasında Budin Beğlerbegi Sokullu Mustafa paşa ile (1041 H. 1631 M.) Sadriâzam olan Receb ve 1627 de Budin valisi vezir Murtaza paşalarla veziriâzam İbrahim, Dârendeli Mehmed, Şahin Ali ve Koca Yusuf Paşaların resmî mühürle mühürlenmiş olan buyurulduları sırf Voyvodalara ait olmak üzere buyurulunun birinci satırının altından başlamak ve en son satırın yanından sola kıvrılarak en son (س Sah) konmak üzere Pençenin sonuna doğru bir inhina teşkil ederek devam eden keşideli pençelerdendir.

Pençelerin bir üçüncü nevi de kavisli ve sola doğru kuyruklu (keşideli) olmayıp imza gibi mektubun veya vesikanın sonuna ve sol tarafına konan pençedir. Bu gibilere nümune olmak üzere veziriâzam Rağıb Mehmed ve Halil Hamid paşaların buyuruldularının sonundaki pençelerini gördüğümüz gibi, bazı mütesellim ve kale muhafız vekillerinin de bu yolda pençeleri vardır. Bunlardan çâşka birde Asâkiri Mansure teşkilâtını muteakib mühürlü pençe şekli görmekteyiz.

Bu izahattan anlaşılacağı üzere pençeler yerine, mevkiine ve derecei ehemmiyetine göre üç, dört şekil arz etmektedir; şunu da söyleyelim ki vezir, vali ve Beğlerbegi'ler her yazdıkları şeye pençe koymazlar, bir çok hususlarda ya re'sen veya derkenar suretiyle vaki direktiflerini daima yanlarında bulunan resmî mühürle mühürlemek suretiyle tahrir ederlerdi. Buna dair de elimizde bir hayli vesika vardır.

Bu pençelerin tetkikinde nazarı dikkatimi celbeden bir nokta var; Onyedinci ve Onsekizinci Asırlarda Beğlerbeğilerin pençeleri vezirlerin pençelerine nazaran ince kalemle resmedilmektedir. Bunun bu asırlarda umumî olup olmadığını bilmiyorum; yalnız gördüğüm Beğlerbegi pençelerinin hepsi de ince kalemle çekilmiştir.

Veziriâzam veya Sadriâzamlar payitaht veya devlet merkezlerinde buldukları zaman kendilerinden başka hiçbir kimse pençe çekemezdi; Dârüssade ağasının azli meselesinde Osmanlı hükümdarı İkinci Ahmed ile Veziriâzam Arabacı Ali Paşa arasındaki münakaşa bunu teyid etmektedir [38].

[38] Çarşamba günü Koca mekkâr (yani Veziriâzam) telhiscisiyle Harem kapısına Bostancı Başıya hitaben pençeli buyuruldu ile bir araba göndermiş. Ma'zul Dârüsseâde ağası ile vekili Süleyman ağayı koyup şehirde bir konak

Sadriazamların Buyuruldularına pençe koymaları (1278 H. 1861 M.) senesinde Keçeci zade Mehmed Fuad Paşanın sadaretine kadar devam etmiştir. Sadriazamlar bu tarihten itibaren (Mehmed Fuad Veziri Azam) veya (Veziriazam Mehmed Sait) gibi kendi namlarına Sadaret mührü kazdırmışlar gerek re'sen ve gerek derkenar suretiyle olan Buyuruldularının sağ kenarının üzerine bu resmî mührü basmışlardır. Keçeci zade Fuat Paşanın bu tarzdaki mührünü, Ahmed Vefik Paşanın evkaf nazırlığı zamanında Sadarete takdim edilen 1861 tarihli bir arızanın başındaki (Buyruldı-i Sami) nin üzerinde görmekteyiz [39].

Bunlardan başka Maliyeye ait evrakın altında veya münasib bir yerinde başdefterdarların (Kuyruklu imza) denilen işaretleri vardır. Dârüsseâda ağalarının da idarelerindeki vakıfların muamelesine ait yazdıkları tahriratların sonunda kuyruklu pençeleri görülür. On sekizinci asrın vak'anüvislerinden Halil Nuri Bey, Defterdarın işareti mahsusasına (küçük sah) demektir [40]. Makalenin sonundaki vesikalarda iki defterdarın kuyruklu imzasını ve Dârüsseâde ağalarının pençelerini göreceksiniz.

*
*
*

Osmanlı Vesikaları arasında ilk pençeyi on beşinci asrın son yarısından itibaren görmekteyiz. (867 H. - 1463 M.) tarihli en eski pençe veziriâzam Mahmud Paşaya ait olup Hükümdar tuğrası gibi Buyuruldunun baş tarafındadır. Yazısını (Mahmud ibni Abdülhay) diye okuduksa da kat'î değildir. Girift tuğra yazılarını doğru okuyabilmek

tutup bize misafir getiresin demiş. Bostancı Başı pençeli buyurulduyu yeni tayin olunan Dârüsseâde ağasına o da Padişaha vermiş. Padişah sadriâzamanın bunları öldüreceğine zahib olarak Saraydan dışarı çıkmalarına müsaade etmemiş ve Veziriâzam Ali Paşayı çağırarak kendisine (hizmeti şerifimde olan kullarımı huzurumda yakasından tutub cebren dışarı çıkarmak, pençeli buyuruldu ile araba gönderüb, çıkan ağaları bize gönderesiz ve illâ Kul (yani Yeniçeriler) ayaktadır sonra iş aksi olur diye zorbalığa mı başladım?) diye bağırınca, Ali Paşa inkâr etmek istemiş; bunun üzerine Padişah (ya Dârüsseâde ağasıyla bana gelen pençeli buyuruldu da yalandır, görür müsün ki kizb ve inkârını? Senden gayrı pençeli buyurulduyu kim yazar?) dedikten sonra Veziriâzama azledib Saraya gönderdiği arabaya kendisini bindirerek sürgün etmişti. (Silâhdar Tarihinden C. 2, S. 629, 631).

[39] Ahmed Vefik Paşanın (Esseyid Ahmed Vefik) ibareli güzel talik hatla hakkedilmiş olan mührü bu arızanın altındadır.

[40] (... ve mirî hazinesinin kaidesi Hazinei Âmireden ne makule mahalle masraf verilirse beher hal (pençe ve sah) olduktan sonra defterdarlar tekrar (küçük sah) itmedikçe sergi Halifesi ve veznedar akçe virmek muhal idi . . .) Halil Nuri Bey Tarihi, hususî kütüphanemizdeki nüsha S. 64.

için uzun zaman birçok tuğra ve pençeyi gözden geçirip mümarese lâzım olduğundan kendi okuyamadıklarımı okutmak suretiyle yazmakla beraber kat'iyetine kani olamamaktayım.

Mahmud Paşa'nın birinci defaki veziriâzamlığı zamanında Dubrovnik'ten çıkarak (Novabarda) ya gelmek istiyen Franko Boyanç isminde biri için yazılmış olan bu vesikaya veziriâzam (Höküm) diyip (Buyuruldu) demiyor. Bundan başka bu vesikaya (İlhan mektubu) deniyor[41]. Malûm olduğu üzere veziriâzam, vali ve beglerbegilerin pençe ve resmî mühürleri ile ısdar ettikleri emirlere (Buyuruldu) denilmekte olup bu da onların tahriratları sonuna yazdıkları (بيورلدى Buyuruldu) tabirinden ileri gelmekte idi. Bu tabir sonraları bir işareti mahsusa haline gelerek takriben on yedinci asır başlarından itibaren vezir ve beglerbeglere mahsus bir imza şeklini almıştır. Son zamana kadar Osmanlı Sadrazamlarının Babîâliden gerek re'sen ve gerek muamele dolayısıyla yazdıkları derkenarlara (بيورلدى سامى Buyuruldu-i Sâmi) denirdi. Buyuruldu-i Sâmilere tarihlerinin yanındaki işareti mahsusa eski devirlerde bir şekli mahsus haline gelmiş olan Buyuruldunun daha basiti olarak kabul edilebilirse de bazı müdekkikler bunu (emrimdir) diye okumaktadırlar. Buna dair ayrıca bir tetkik neşretmek niyetindeyim.

Mahmud Paşanın, vesikanın üst tarafına çektiği bu buyuruldu veya kendi tabiri üzere (höküm) den başka bu tarzda hiçbir vesikaya tesadüf etmedim. On beşinci asır sonlarından itibaren veziri âzamların hep yazının sağ tarafına ve yukarı kısmına pençe çektikleri görülmektedir. Belki de ilk devirlerde pek vâsi salâhiyetlerine mebni bunların da Osmanlı Şehzadeleri gibi hökmün baş tarafına pençe koymalarına müsaade edilmiştir. Bu devirlere ait bu tarzda bir iki pençe daha elde edilmedikçe kat'î bir hüküm verilemez. Belki de Ragoza, Venedik, Ceneviz menbalarında veziriâzamların pençelerini havi vesikalar vardır.

Bundan başka (868 cemaziyelevvel H. - 1464 birinci kânun) tarihli İshak Paşa zade İsâ Beye ait bir vesikanın sağ kenarındaki (İsâ Muzafer) imzası basit bir pençe olduğu gibi (875 zilhicce - 1471 mayıs) tarihli olup Pazarların iltizamına dair olan bir buyuruldunun kenarındaki (حرره الفقير حمزه) ibareli imza da yine basit bir pençeden başka bir şey değildir. (900)Hicrî [1494] tarihinden itibaren Buyurulduların pençelerini daha toplu ve tuğraya benzer şekilde görmekteyiz. Bunlardan (904 Muharrem - 1498 Ağustos) tarihli veziriâzam Fenârî zâde

[41] Aşağıda vesikalar arasındaki Veziriâzam Mahmud Paşanın Pençeli Buyuruldusu'na bakın.

Ahmed Paşanın Buyuruldusu'nun [42] sağ tarafında ve ortadaki pençesi, kavissiz olarak tertib edilmiştir; daha sonraları on altıncı asırda da bu tarzda kuyruksuz olarak veziriâzam pençesine tesadüf etmekteyiz. Meselâ Ayas Paşanın Nemçe Kralı Ferdinanda gönderdiği 1536 tarihli mektubunun kenarındaki pençe bu kabildendir.

On altıncı asırda tuğra şeklinde tek kavisli pençeleri daha çok görmekteyiz. (906 H.-1500 M.) de Veziriâzam Hersekzâde Ahmed Paşa tarafından ıslavca olarak Ragoza Cümhur Reisine yazılmış olan pençeli mektub ile (912 Zilhicce - 1507 Nisan) da Bosnada Foça mevkiinden memleketlerine hareket eden Dubrovnik elçilerinin sâlimen geçmeleri için Sancak Beği Ali Bey tarafından kendi mıntakasındaki Rüstem Voyvodaya yazılan pençeli buyuruldu ve Hersekzâde Ahmed Paşanın Hersekteki yerlerinin bedeli olan parayı tesellüm ettiğine dair vermiş olduğu (914 Muharrem - 1508 Mayıs) tarihli pençeli ve mühürlü makbuz ve (956 Şaban-1549 Eylül) tarihinde Musulda timar tevcihine dair olarak Bağdad Beğlerbeği Baltacı Mehmed Paşanın verdiği tezkirenin sonundaki pençe on altıncı asrın ilk yarısındaki kavisli pençelerdendir.

Bu asrın diğer yarısından itibaren yine tek kavisli pençeler görülmektedir. Budin Beğlerbegilerinden Toygun Paşa ile (1554) İskender Paşanın 1565 tarihli pençeleri bu nevidendir.

Daha evvel söylediğimiz gibi pençelerde Muzaffer tabirindeki (, R) harfinin sola doğru temadisiyle çekilen 1566 ve 1575 tarihli iki kuy-

[42] Bu Ahmed Paşanın Hersekzâde olduğu hatıra geliyorsa da bunun buyuruldusunun pençesiyle Hersekzâdenin elimizde bulunan ve birbirine benzeyen iki pençesinin yekdiğerine benzememesi şüphemizi mucip olmakta ve pençesindeki (السيد احمد الفقير) ibaresi ise bu şüphemizi arttırmakta idi. Müverrih Âli, Fenârizâdenin Mesih Paşadan sonra veziriâzam olup iki sene bu hizmette bulunduktan sonra tekaüt olarak Bursaya çekildiğini yazmaktadır. Bundan başka (906 H.-1500 M.) tarihli Slavca bir vesikadaki mütaleadan istidlâl edildiğine göre Hersekzâde bu 1500 senesinde veziriâzam bulunmaktadır. Osmanlı tarihlerinin bu devirler hakkındaki mütaleaları birbirine mübayin olduğundan Fenârizâde Ahmed Paşa ile Hersekzâdenin veziriâzamlığını birbirine karıştırmışlardır. Âli'nin Fenârizâdenin vezirâzamlığını Mesih Paşadan sonra göstermesi yanlış olup Davud Paşanın (902 H.-1496 M.) senesinde tekaüt edilmesi üzerine Fenârizâde veziriâzam olmuştur. Dr. F. Kraelitz tarafından 1921 senesinde neşredilen (Osmanische Urkunden in türkischer etc.) isimli vesika mecmuasında Hersekzâde Ahmed Paşanın 901 Cemaziyelâhırında Anadolu Beğlerbegisi olup henüz vezir bulunmadığı ve o tarihte birinci vezirin Davud Paşa, ikinci vezirin Çandarlızâde İbrahim Paşa, üçüncünün Ali ve dördüncü vezirin de İskender Paşalar olduğu görülmektedir. Âli 890 senesinde Nişancı bulunan Fenârizâde Ahmed Çelebiye vezaret verilip yerine Nişancılığa diğer Ahmedin geçtiğini beyan etmektedir. (901 H.-1496 M.) da Fenârizâdenin kubbe veziri olup bu vesikadaki dört vezir arasında bulunmadığı zannolunabilir.

ruklu pençeyi mevcut vesikalar arasında görmekteyiz , bunlar da Temişvar Beğlerbeği Hasan Paşa ile Budin Beğlerbeği Sokullu Mustafa Paşanın buyuruldu ve mektuplarının pençeleridir [43]. Maamafih bu mütalea bu tarzdaki keşideli pençelerin bu zamandan başladığını göstermez. Vezir, Beğlerbeği ve Sancek Beğlerinden maada mütesellimlerin ve kale muhafız vekillerinin de buyuruldularının sonlarına iki flâma veya keşideli pençe çektikleri de görülmektedir ki vesikalar arasına suretlerini ve fotoğraflarını koyduğum (1193 H. - 1779 M.) tarihli Mustafa ve 1216 (1801) da pençesi görülen Mir Mehmed ve 1248 Cemaziyelevvel tarihli (1832 M.) Kastamonu mütesellimi Tahmisci oğlu Hacı Mustafanın ve aynı sene Ramazanı tarihiyle Bozok mütesellimi Hacı Halid'in buyurulduları bu cümledendir.

Yukarıda söylediğimiz gibi pençelerden başka malî işlerde başdefterdar tarafından çekilmekte olan (kuyruklu imza) vardır. Defterterdar gerek vezirâzama takdim ettiği arizalarda ve gerek muamelâtta kuyruklu imzasını atardı. Bu, hep aynı tarzda devam edip gitmiştir. Evvelce bir yazı olduğu anlaşılan bu işaret daha sonraları rûmuz olarak devam etmiştir. Yukarıki notların birinde söylediğimiz gibi tarihlerde defterdarın malî evraka yaptığı işarete (Küçük sah) denilmektedir. Hazinesden çıkacak para ancak defterdar ve veziriâzamanın imza ve sahlariyle çıkardı.

Dârüsseâda ağalarının da nezaretleri altında bulunan evkafı salâtın dolayısıyla Sadaret makamına takdim ettikleri arizaların altını bazen keşideli ve kuyruklu imza, bazan da kuyruksuz imza atarlardı. Bu imzalardan biri (*المبدالضعيف حاجى بشير آغا دارالسعادة الشريفه حالا*) ibarelidir.

Daha evvel söylediğim gibi Gazi Orhanın 749 hicri tarihli bir temliknamesini Belleten'de neşretmiştim. 724 tarihli ve tuğralı vakfiyesini de yine Belleten'in on sekizinci sayısında izahlı olarak neşredeceğim. Çelebi Mehmed'e ait temlikname aynı mecmuada (sayı 10,11) basılmış olduğundan Hazinei Evrakda gördüğüm Fatih, Bayezid, Selim ve Süleyman Kanunî'ye ait bazı Ferman suretlerini hem tuğraların mukayesesi ve hem de Fermanların tetkiki için nümune olarak aşığıya yazıyorum.

I. Fatih Sultan Mehmed II. nin Fermanlarından :

1 — Fatih Sultan Mehmed'in Vidin'e tâbi Morava'dan Amasya valisi bulunan oğlu Bayezid'e gönderiymiş olan evahiri zilhicce 871 tarihli (1467 Temmuz) Ferman sureti (vesika : 13)

[43] Bu iki pençe, Arşiv mütehassısı Dr. Fekete tarafından 1926 ve 1932 senelerinde neşredilen Macar arşivindeki vesikalara müstenit iki kıymetli eserde vardır. Ben fotoğraflarını oradan naklettim.

محمد بن مراد خان مظفر دائما (طوغرا)

- ۱ — فرزند اسمد ارشد ارچند نور حدقه سلطنت نور حدیقه مملکت
- ۲ — (نورالدوله والدين اغلوم بايزيد طال بقاء.....)
- ۳ — (توقيع ر) فيع واصل اولجاق معلوم اولاکه بوندن اوکدين
- ۴ — حاجی حسین نام کسته نك فقرای مدینه به دینی اولدوغیچون
- ۵ — املاکئی صاندرمئی امر ایتشم ایله اولسه شمد (یکحالده)
- ۶ — ..... اسه املاکئی بروجه شرع قویم هرکیم کی صاتون
- ۷ — الورسه دفترده اززلرنه قید اتره صزر که صکره
- ۸ — نوع حيله متطرق اولاجقین اولیه شویله (بلاسن)
- ۹ — بی تحیق بلب علامت شریف ازره اعتقاد قلاسن تحریراً فی اواخر
- ۱۰ — ذی الحجّه سنه احدی وسبعین وثمانیه

بیورت

موروه تابع ویدین

Mehmed ibni Murad Han Muzaffer Dâimâ (Tuğra)

- 1—Ferzendi es'adi erşedi ercümend nûri hadekai saltanat nevri hadikai memleket.
- 2—Nurûddeveti veddin oğlum Bayezid tâle bekahü
- 3—Tevkî-i refi vâsil olcak malûm ola ki bundan öndin
- 4—Hacı Hüseyin nam kimesnenin fukarâyı Medineye deyni olduğıçün
- 5—Emlâkini sattırmağı emretmişdim öyle olsa şimdikihalde
- 6— . . . . . ise emlâkini berveçhi şer'i kavim her kim ki satun
- 7—Alursa defterde üzerlerine kayd ittüresiz ki sonra
- 8—Nev'i hile mütetarrik olacakleyn olmaya. Şöyle bilasız
- 9—Biti-i tahkik bilüp alâmeti şerif üzre itimad kılâsız tahriren fi evahırı
- 10—Zilhicce sene ihdâ ve seb'in ve semânemie

Beyurtı

Morava tâbii Vidin

2 — Fatih Sultan Mehmed, Amasya valisi bulunan oğlu Bayezid'in validesinin eşkincili mülkü olan Bağluca köyünün eşkincisinin yani sefere gitmesi mecbûrî olan Timarlı sipahisini kaldırıyor ve bunun için de 872 Cemazilâhır (1468 Birincikânun) tarihli aşağıdaki Fermanı gönderiyor (vesika: 14).

هوالمى الفنى

محمد بن مراد خان مظفر دائماً (طوغرا)

- ۱ — نشان شريف عال شان وفرمان منيف واجب الاذعان انفذه الله الملك المنان
- ۲ — اول دركى شمدكيحاله فريده عقد المخدرات وحيدة فلاده ارباب السعادات
- ۳ — فرزند ارچند اوغلوم بايزيد طال بقاء والدهسى دامت عصمتهايك
- ۴ — باغلوچه آدلو ملك كويناك اشكونجيسن رفع ادب بو فرمان واجب
- ۵ — الاذعانى ويردم وبيوردمكى بعداليوم ذكر اولنان
- ۶ — كويناك اشكونجى طلب اولتنيه واول بايده سنجاق بکلرندن
- ۷ — وسوباشيلردن وچرى باشيلردن وغيرندن هيچ احد
- ۸ — کائناً من كان مانع ومزاحم اوليه واشكونجى طلب ايتيه شويله بلال
- ۹ — مكتوبى مطالعه قلنلر تحقيق بلب اعتماد قللال تحريراً فى اواسط
- ۱۰ — جمادى الاخرى سنه اتى وسبعين وثمانمائه

بمقام
قسطنطينيه
الموليه

Hüvel Hayyül Gani

Mehmed İbni Murad Han Muzaffer daima (Tuğra)

- 1— Nişânı şerifi âlişan ve Fermânı münîfi vacibülizan enfezehullahül melikül mennan
- 2— Oldır ki şimdiki hale feridetü ikdil muhaderrat vahidetü kılâdeti erbabisseâdat
- 3— Ferzendi ercümend oğlum Bayezid tâle bekahü validesi dâmet ismetühanın
- 4— Bağluca adlu mülk köyünün eşküncisin ref idüb bu Fermânı vacibü
- 5— Ülizanı virdim ve buyurdum ki Bâdelyevm zikrolunan
- 6— Köyden eşkünci taleb olunmaya ve ol babda sancak beğlerinden
- 7— Ve Subaşılardan ve Çeribaşılardan ve gayrından hiç ahad
- 8— کائناً من كان mâni ve müzahim olmaya ve eşküncü taleb itmeye söyle bilalar
- 9— Mektûbı mutalea kılanlar tahkik bilüb itimad kılalar tahriren fi evâsıtı
- 10— Cumazeluhrâ sene isnâ ve sebîne ve semânemie

Bemakamı
Kostantaniyye
الموليه

Bu Bağluca köyü dolayısıyla Hükümdarla Şehzade Bayezid'in validesi ve diğer alâkadarlar arasında epey muhabere cereyan etmiştir. Fatih Sultan Mehmed, vakıf ve mülk arazinin çoğalarak devletin esas kuvveti olan tımarlı sipahinin azaldığını görünce bu kabil bir hayli arazinin timara ilhakını emretmişti. İşte bu hâdise Şehzade Bayezid'in validesinin elindeki yerlere de teşmil edilmiş, Halbuki Valide Sultan bu Bağluca mülk arazisini Şehzade Bayezid'in maiyetinde bulunan Tacî Beğ'in validesine satmıştı. Fatih, köyün timara verilmeyip emrinin yerine gelmediğinden bahsile Ferman gönderiyor ve ayrıca da Bayezid'in validesine yazıyor. Bu Fermanların asılları Başvekâlet Arşivinde ve fotğorafilere de bizde mevcut ise de fazla görüldüğünden buraya koymadım; yalnız bu Bağluca ve diğer iki köyün hükümdarın tekidi üzerine eşkinici göndermek üzere Timara verildiğine dair olan Ferman suretini yazıyorum (vesika: 15).

3 —

هو الغنى

محمد بن مراد خان مظفر دائما (طوغرا)

- ۱ — سبب تحریر تویق (رفیع) . . . . . یرلیغ ؟
 ۲ — ومفاد بها اول درکی شمدکی خالد فرزند ارچند امجد ارشد اسمد دو . . .
 ۳ — نور ناصیه مجد واقبال ونور شجره عز واجلال اوغلو (م بایزید طال بقاه)
 ۴ — والدهسی [ملکه] الملكات ملکه الملكات . . . . .
 ۵ — ولایت رومده [44] ملک آدیله تصرف اتدی قراد (ن) قریه باغلوچه [45]
 ۶ — وقریه بورسوجاغی مالکانه لرین تیمار طریقله . . . . . سوب افتخار (العلماء)
 ۷ — مولانا شمس الدین سید احمد دام فضله تذکره سی موجینجه تعیین (دب) وردم که
 ۸ — قریه قریه قریه
 باغلوچه تابع . . . اغلجوق تابع مذکور [46] مالکانه
 مالکانه مالکانه
 تمام ۶۹۱۵ تمام ۱۳۳۰
 ۹ — بعدالایوم تحت یدنده اولوب تیمار طریقله تصرف (ق) . . . . .
 ۱۰ — خدمات مبرورده در جیلوسن هر ییل پیکار (هایونمه) کوندز . . . . .
 ۱۱ — اولیاده هیچ احد کاشتا من کان بوجه من الوجوه وقو . . . . .
 ۱۲ — مانع ودافع اولیه شویله بلال علامت شریف اززه اعتماد (د قلال)
 ۱۳ — فی منتصف شهر شعبان المعظم سنه اربع وثمانین وثمانیه

[44] Vilâyeti Rum, Sivas, Tokat, Amasya havalisine verilen isim olup Osmanlılar zamanında buranın valisine Rum Beğlerbeğisi veya Eyâletirum valisi denilirdi.

[45] Bağluca, Amasya merkez kazasına merbut köylerdendir.

[46] Ağlıcuk, Zilenin köylerindendir.

Hüvelganî

Mehmed ibnî Murad Han Muzaffer daima (Tuğra)

- 1— Sebebi tahriri tevkîi (refi). . . . . yerlig ?
- 2— Ve müfadün biha ? oldur ki şimdiki halde ferzendi ercümendi emcedi erşedi esad دو ...
- 3— Nuri nasıyei mecdü ikbal ve nevri şecerei izzü iclâl oğlu(m Bayezid tale bekahü
- 4— Validesi meliketülmelikât meleketülmelekât. . . . .
- 5— Vilâyeti Rumda [44] Mülk adıyla tasarruf ittiği Kurad(an) karyei Bağluca [45]
- 6— Ve karyei بوسوجاغی malikânelerin Timar tarikiyle . . . . . iftihar(ülulema)
- 7— Mevlâna Şemsüddin seyyid Ahmed dâme fazlühû tezkiresi mucibince tayin i(düp) virdim ki
- 8— Karyei Bağluca tâbii ...[46] Karyei Ağulcuk tâbii mezkûr

Tamam Mâlikâne	Tamam Mâlikâne
6915	1330
- Silik { Karyei . . . . .
- { Tamam Mâlikâne . . . . .
- 9— Bâdelyevm tahtı yedinde olup Timar tarikiyle tasarruf(f)....
- 10— Hidemâtı mebrûredir Cebelüsin her yıl peykârı (hümayunuma) gönder...
- 11— Olbabda hiç ahad kâinen men kân bivechin minelvücuu vuku...
- 12— Manî ve dafî olmaya şöyle bilâler alâmeti şerif üzre itima(d kılalar)
- 13— Fî muntasıfı şehri Şâbanilmuazzam sene erbea ve semanın ve semane mie

4) 886 Cemaziyelâhırda (1481 Ağustos) Gelibolu burgazı kale muhafızlarının maaşlarının tesviyesi için, Gelibolu iskelesinin iltizamını almış olan bir Yahudi ile şeriklerine, verecekleri taksitlerden mahsub edilmek üzere 11,416 Akçenin o mahallin kadısına teslim edilerek حجت Huccet alınması hakkında Ferman sureti (vesika: 16).

محمد بن مراد خان مظفر دائما (طوغرا)

- ۱ — کلیبولی اسکلهسن دونان یهودی یحیی و باقی شریکری. توقیع
 ۲ — رفیع واصل اولیجا ق کرکدرکی دارندکان مثال بیثال کلیبولی
 ۳ — برغازی ارلرندن اتوز طقوز نفر کشنک سنه احدی وثمانین
 ۴ — وثمانیه ذی الحججه سنک غرهسندن سنه اتی وثمانین وثمانیه صفرینک
 ۵ — ظابته دکن یومی یوز یکریمی طقوز آنچه حسابی ازره اوج آلیق
 ۶ — مواجبلریچون مذکور ایشک قسطندن اون بر بیک درتیوز اون آلتی
 ۷ — آنچه ویرهسه، اہمال و تأخیر ایتمیسیز و تمام تسلیم ائدکوکوزہ
 ۸ — قاضنک کندوزندن حجت آلاسیزکہ وقت محاسبہ محسوب اولہ
 [*] . . . . .
 ۹ — شوبله بلاسز علامت شریف ازره اعتماد قلاسز
 ۱۰ — تحریراً فی الیوم السابع من شهر جمادین سنه اتی وثمانین وثمانیه

بمقام
قسطنطیہ

(Tuğra) Mehmed ibni Murad Han Muzaffer dâimâ

- 1— Gelibolu iskelesin dutan yahudi Yahya ve baki şerikleri. Tevkii
- 2— Refî vâsıl olıcak gerektir ki dârendegâmı misâli bimisâl Gelibolu
- 3— Burgazı erenlerinden [**] otuz dokuz nefer kişinin sene ihdâ ve ve semânemie semânin
- 4— ve semânemie zilhiccesinin guresinden sene isnâ ve semânin ve semânemie saferinin
- 5— Gayetine değin yevmî yüz yirmi dokuz Akçe hesabı üzre üç aylık
- 6— mevacibleriçün mezkûr işin kıstından on bir bin dört yüz on altı
- 7— Akçe viresiz. ihmal ve tehir itmeyasız ve tamam teslim ittigünuze
- 8— Kadının kenduzinden Huccet alasızki vakti muhasebede mahsub oluna
- 9— şöyle bilâsız, Alâmeti şerif üzre itimad kılasız
- 10— Tahriren filyevmi min şehri Cümazeyn sene isnâ ve semânine ve semânemie

Bemakamı
Kostantaniyye

II — İkinci Bayezid'in Fermanlarından :

İkinci Bayezidin, annesine Amasyada Ağça Mahmud köyünü verdiği dair 892 evahiri zilkade (1487 Birincikânun) tarihli Berat sûreti (vesika : 17):

[*] Burada yazısı okunamıyan bir mühür vardır.

[**] Gelibolu Burgazı erenleri kal'a muhafızları demektir.

بايزيد بن محمد خان مظفر دائماً (طغرا)

- ۱ — سبب تحریر توقيع هایون وموجب تسطیر حکم نافذ میمون
- ۲ — انقذه الله الى يوم یبعثون اولدرکیم شمديکحالده افتخار
- ۳ — الحواتین تاج النساء فی العالم والدم حضرتلرینه آماسیه
- ۴ — توابعندن اولان انچه محمود ادلو کوی مرحوم حسین
- ۵ — چلبی تحویلندن محل کوروب ویردم و بیوردم که
- ۶ — بعدالیوم تحت تصرفنده اولوب بوندن اوکدین
- ۷ — مرحوم حسین چلبی نوجهله متصرف اولدیسه آنلر دخی
- ۸ — تصرف ادب هیج آفریده مانع ودافع اولیه و تعرض
- ۹ — دکورمیه مضمونی مطالعه قلانلر تحقیق بلب علامت
- ۱۰ — شریف ازره اعتماد ادلر تحریراً فی
- ۱۱ — اواخر من شهر ذی القعدة من شهر سنه اثنی وتسعین وثمانیه هجریه الهلالیه

بیورت
بیلاغی بوغالی

(Tuğra) Bayezid ibni Mehmed Han Muzaffer daimâ

- 1— Sebabi tahriri tevkii hümâyun ve mucibi tastiri hökmi nâfizi meymûn
- 2— oldurkim şimdiki halde iftiharü- انقذه الله الى يوم یبعثون
- 3— lhavâtın tacünnisâi filâlem validem hazretlerine Amasya
- 4— tevabiinden olan Ağçe Mahmud adlu köyü merhum Hüseyin
- 5— Çelebi tahvilinden mahal görüb virdim ve buyurdum ki
- 6— bâdelyevm tahtı tasarrufumda olup bundan öndin
- 7— merhum Hüseyin Çelebi neveçhile mutasarrıf oldıysa anlar dahi
- 8— tasarruf idüp hiç aferide mâni ve dâfi olmaya ve tearruz
- 9— değürmeye mazmunı mütalea kılanlar tahkik bilüp alâmeti
- 10— Şerif üzre itimad ideler tahriren fi
- 11— evâhiri min şehri zilkade min şühûrı sene isnâ ve tisîn ve semâne mie hicriyetilhilâliyye

Beyrutı
Yaylâğı Boğalu

6 — Niğbolu mıntakasında Sancak Beği olan Ali Bey tarafından (Kârdar İlyas) a hibe ve temlik edilen mahallin mülkiyetinin makbuliyetine dair Bayezid II. tarafından verilmiş olan 913 Ramazan ortaları (1508 İkinci kânun) tarihli Ferman sureti:

بایزید بن محمد خان مظفر دائماً (طوغرا)

- ۱ — نشان هایون ومثال میمون انغه الله تعالى الى يوم یبعثون حکمی اول درکی اشبو دارنده فرمان هایون کاردار الیاس
- ۲ — مرحوم علی بك طاب ثراه نكبولی قاضیلفنده تمليك اتدکوم پلونه ودوله کروپچه وقشی نام قریلرک حدود حاصلنده واقع اولان
- ۳ — چرنلجه نام دره اوزرنده ممکن اولان رودیلو نام کویک چایرک اوجنده قوای پیکاری دیمک ایله معروف خالی یری هبه وتمليك ایدوب
- ۴ — الیه مفايت نامه ویرمش که اوزرنده اوتوروب حسی (خصمی) قومی وکنندویه متعلق یولداشلیری وخدمتکارلری ونامی مسلمان طائفه سندن هرکم قاتنه کلورسه (بیله)
- ۵ — متمکن اولب طوتدوقلری بیروک عشر ورسومندن وقوان وڈکرمن وبانچه وبستان رسمنندن وقبون حقندن وهر نه کم کندو زراعت ایدرسه [*]
- ۶ — ایدب هم مذکور کاردار الیاسک کندو یاننده متمکن اولان کفره طائفه سندن بش نفرخانه دخی نیجه دیلرسه خدمت اتد (ره)
- ۷ — دلرسه حقوقن ورسومن آلا دیو مفايت نامه سنده مقید بولنوب حالیا مظفر الامراء الکرام مرجع الکبراء الفخام ودين سنجانلی بکی
- ۸ — زید علوه وزبده القضاة والحکام مولانا نكبولی قاضیسی دام فضلہ مذکور ایله عرض ایتدکلری سبیدن بندخی مقرر طوتوب
- ۹ — بو حکم جهان آزایی ویردم وبیوردم که من بعد انده اولان مفايت نامسی موجبنجه اصی مفاي ومسلم اولوب اول باید (ه)
- ۱۰ — هیچ احد بو جه من الوجوه ونوع من الانواع مانع ودافع اولیا ودخل وتمارض دکورمیلر شویله بلال
- ۱۱ — علامت شریف ازره اعتاد قلالر تحریراً فی اواسط شهر رمضان المبارک سنه ثلث عشر وتسمایه

بقام
تسطنطنیه

(Tuğra) Bayezid ibni Mehmed Han Muzaffer daimâ

- 1 — Nişanı Hümâyün ve misâli meymun انغه الله الى يوم یبعثون hökmü oldur ki işbu dârendei FERMÂNı Hümâyün Kârdar İlyas
- 2 — Merhum Ali bey طلب ثراه ya Nigebolu kadılığında temlik ittiğüm Plevne ve دوله کروپچه ve قشی nam karyelerün hudud hasılında vaki olan
- 3 — چرنلجه nam dere üzerinde mütemekkin olan köyün çayırılık ucunda Kavak pınarı dimek ile maruf halî yeri hibe ve temlik idüp

[1] Bir kaç kelime okunamadı.

- 4 — eline muafiyetnâme virmiş ki üzerinde oturup Hısmı, kavmi ve kendüye müteallık yoldaşları ve hizmetkârları ve namı müs-lüman, taifesinden herkim katına gelurse (bile)
- 5 — mütemekkin olup tuttukları yirün öşür ve rüsûmundan ve kovan ve değirmen ve bağçe ve bostan resminden ve koyun hakkından ve her nekim kendü ziraat ederse (bir kaç kelime okunamadı)
- 6 — idüp hem mezkûr Kârdan İlyas'ın kendü yanında mütemekkin olan kefere tâifesinden beş nefer hânei dahi nice dilerse hizmet etti (re)
- 7 — dilerse hukukın ve rüsûmın ala deyû muâfiyetnâmesinde mukayyed bulunup haliya mefharül umera - il - kiram merciul - küberailfihâm Vidin sancağı beği
- 8 — Zide ulüvvühû ve zübdetülkuzâtı velhukkâm Mevlana Nigebolu kadısı Dâme fazlühû mezkûr ile arz ittikleri sebepten ben dahi mukarrer tutup
- 9 — bu hökmü cihanârayı virdim ve buyurdum ki; min baad elinde olan muafiyetnâmesi mucébince ıssı muaf ve müsellemler olub ol babd (a)
- 10 — Hiç ahad من الوجوه ونوع من الأنواع mânî ve dâfi olmaya ve dahl ve tearuz değürmeyeler şöyle bilâler
- 11 — Alâmeti şerif üzre itimad kılalar. Tahrîren fi evâsıtı şehri Ramazanilmübârek sene selâse aşere ve tisamie

Bemakamı
Kostantaniyye

III — Eyalet valisi olan şehzâde Tuğranlarından :

915 Şevval ortalarında Karaman valisi veya maruf tabiriyle Karamanda (Çelebi Sultan) bulunan Şehzâde Şehinşah ibni Bayezid'in maiyeti Mehterlerinin Receb, Şaban, Ramazan mevacibiyle çuha paralarının tedarükü için kendi Eyaletine tâbi olan İçil sancak Beği ile Silifke kadısı ve Subaşısına gönderdiği (915-Şevval 1510 Mart) tarihli Ferman sureti [vesika : 19]:

شهنشاه بن بایزید خان مظفر دائماً (طوغرا)

- ۱ — فخر الامراء والاکابر مستجمع المال والفاخر ذوالمناقب والمآثر ایچ ایل سنجاغی بکی امور بک زیده عزه
- ۲ — وفخر قضاة المسلمين ذخر...المؤمنین معدن الفضل والیقین مولانا سلفکه قاضیسی وسو باشیسی زید قدره

- ۳ — توقيع هابون واصل اوليجاق معلوم اولاکه الحاله هذه مهترلم جماعتک خمس عشر وتسمايه رجب وشعبان ورمضان
- ۴ — آيلرى مواجب تنه لرى سنة مذکورده واقع اولان عادت چوقه بهاليله که ايکي بيک اوچيوز طقسان ايکي آتجه اولور
- ۵ — سنه خمس عشر وتسمايه رمضانک اون برندن ولايت مذکورده خاصلرين مقاطيه طوتان عمال تحویلندن حواله ادوب بيوردم کی مهتر عرب
- ۶ — واريجق ذکر اولنان آتجه بيقصور هرندن ممکن ايسه جمع وتحصيل ادوب ویرسز وبو حکم شريف عامل النده ابقا ايدسز
- ۷ — في الجمله کرکدرکی بونلری غيری حواله قیاس ایلوب واکلندر مباسز که واجب الرعايه خدمتکار - لمردر شویله بلاسز
- ۸ — اکاکوره عمل ایدب تأخير وراحی ایتياسز بر درلو ایلوب تعجيل بتعجيل ویرسز علامت شريفه اعتاد
- ۹ — (فلاسز) تخریراً في اواسط شوال المکرم سنه خمس عشر وتسمايه

(Tuğra) Şehinşah ibni Bayezid Han Muzaffer daima

- 1 — Fahrülümerai velekâbir müstecmiulmeâli velmefâhir zülmenâkıbı velmeâsir İçil Sancağı beği Umur bey زید عزه Zîde izzühû
- 2 — Ve fahrülkuzatilmüslimin zahrü... ilmüminin madenül fazli velyakîn Mevlâna Silifke kadısı دام فضله dâme fazlühû ve su Başısı زید قدره zîde kadrühû
- 3 — Tevkii Hümâyün vâsil olıcak malûm olaki elhaletühazihi Meh-terlerim Cemaatinin خمس عشر وتسمايه hamsü aşer ve tisamie Receb ve Şaban ve Ramazan
- 4 — Ayları mevacic tetimmeleri senei mezkûrede vakî olan âdeti Çuha bahalariyle ki iki bin üç yüz doksan iki akçe olur
- 5 — Sene Hamse aşer ve tisamie Ramazanının on birinden Vilâyeti mezkûre hasların, mukataaya dutan ummal tahvilinden havale idüp buyurdum ki Mehter arap
- 6 — Varıcak zikr olunan Akçeyi bîkusur heneden mümkün ise cemu- u- tahsil idüp viresiz ve buhökmü şerifi Amil elinde ibka idesiz
- 7 — filcümle gerektir ki bunları gayrı havaleye kıyas eyleyüp ve eğlendirmeyesiz ki vâcibürriâye hizmetkârlarımdır şöyle bilasız
- 8 — Ana göre amel idüp tehir ve terâhi itmeyesiz bir türlü eyleyüp tacil betacil viresiz Alâmeti şerife itimat
- 9 — (kılâsız) tahrîren fi evasıtı Şevval - il - mükerrerem sene hamseaşere ve tisamie

IV — Yavuz Sultan Selim'e ait Fermanlardan (vesika : 20) :

Tuz resmi hakkında Nove kadısına yazılmış olan (918 Zilhicce-1513 Şubat) tarihli bir Ferman sureti :

هو

سليم شاه بن بايزيد مظفر دائماً (طوغرا)

- ۱ — قدة القضاء والحكام معدن الفضائل والكلام مولانا نوه قاضيسى زيد فضله توقيع رفيع هابون واصل
- ۲ — اوليجاق معلوم اولاكه حاليا شويله استماع اولنوركه انده اسكلرده ساتلان طوزك
- ۳ — آقچسندن ميرى جانبته متوجه اولان حصه التملو اولدوقده أمين اولان
- ۴ — كسنه سنوك معرفتك اولدين آلوب ضبط ايدر ايمش امدى بيوردوم كه امينلره اصهارليه لره
- ۵ — ساتلان طوز آقچسندن ميرى جانبته متوجه اولان حصه التملو اولدوقده سنوك
- ۶ — معرفتكه شمديدكين نوجهله النوكلدى ايسه كيرو اول وجه اوزه الدرهب ضبط ادره لر
- ۷ — دايم كوروب كوزدوب ناظر اولوب ميرى جانبته آلتان آقچلرى معلوم ايدنوب
- ۸ — ضبط ادره لر شويله بلالر علامت شريفه اعتماد قلارل تحميراً فى اليوم الثالث
- ۹ — والعشرين ذى الحجه وشهور سنة ثمان عشر و تسمايه

بمقام

بروسه

Hû

(Tuğra) Selim Şah ibni Bayezid Muzaffer daima

- 1 — Kıdvetül kuzat-ı velhukkâm mâdinülfezail-i velkelâm Mevlâna Nova Kadısı Zide fazlühü, Tevki-i refi-i Hümayun vâsıl
- 2 — olcak malûm ola ki haliya şöyle istima olunur ki anda iskelelerde satılan tuzun
- 3 — akçesinden mirî canibine müteveccih olan hisse alınmalı oldukta emin olan
- 4 — kimesne senün mârifetin olmadın alup zapteder imiş imdi buyurdum ki Eminlere ısmarlayalar ki
- 5 — Satılan tuzun akçesinden mirî cânibine müteveccih olan hisse alınmalı oldukta senün
- 6 — marifetinle şimdiyedeğin nevehile olınu geldi ise girü ol vech üzre aldırıp zabt ittireler
- 7 — dayim görüp gözedüp nazır olup mirî cânibinden alınan akçeleri malûm idinüp
- 8 — zapt ittireler şöyle bilâler alâmeti şerife itimat kılalar tahriren filyevmissalisi
- 9 — velişrîn Zilhicce ve şühûrî sene semânü aşer ve tisamie

Bemekamı

Brusa

V — Kanunî Sultan Süleymanın Feramanları :

Bu Fermanlardan birisi (vesika : 21) Erzurum Beğlerbeğisi Ayaspaşaya hitaben 960 Zilkadesi evailinde (1553 İkinci teşrin) yazılmıştır [47]. Fermanda, Konya Ereğlisinde maktülen vefat eden Karaman valisi Şehzade Mustafanın yanına kaçmış olan posta tatarlarının şehzadenin katlinden sonra Erzurum taraflarına firarlarına binaen yakalayıp hapsetmesi emrolunmaktadır.

سلیمان بن سلیم خان مظفر دائماً

- ۱ — امیر الامراء الکرام کبیر الکبراء الفخام ذوالقدر والاحترام صاحب العز والاحتشام المحتص بمزید عنایت الملك العلام ارض روم بکتر بکیسی
- ۲ — ایاس دام اقباله توقيع رفیع هایون واصل اولیجاق معلوم اولاکه بعض تاتارلر غیبت ایدوب اوغلم مصطفی مرحومک
- ۳ — یانه وارمش ایمش حالیا مشار الیه فوت اولدوقده مزبور تاتارلر غیبت ایلیوب حالیا اول جانبیره
- ۴ — کتدوکلری استماع اولتمشین بیوردم که حکم شریفم واردقده مذکور تاتارلری مخفیجه
- ۵ — تتبع ایلیوب هر قنده اله کیررلیسه دوتوب حبس ایلیوب قاچ نفر ایسه اسملریله یازوب
- ۶ — عرض ایلیسن شویله بلاسن. علامت شریفه اعتقاد فلاسن
- ۷ — تحریراً فی اوائل شهر ذی القعدة سنه ستین وتسمایه

بیورت
صمانتو کوپروسی

(Tuğra) Süleyman ibni Selim Han muzaffer dâima

- 1 — Emirülümerailkiram kebirül kübarailfiham zülkadri velihtiram sahibül izzî velihtişam elmuhtas bi mezidi inâyetil melikilâllâm Erzurum Beğlerbeğisi
- 2 — Ayas dame ikbâlühû Tevkî-i refî-i hümâyun vâsıl olacak malûm ola ki bazı tatarlar gaybet idüp oğlum Mustafa merhumun
- 3 — Yanına varmış imiş. Haliya müşarünileyh fevt oldukça mezbur tatarlar gaybet eyleyüp haliyâ ol caniblere
- 4 — gittükleri istima olunmagın buyurdum ki hökmü şerifim vardıkta mezkûr tatarları mahfice

[47] Ayaspaşa Enderun'dan yetişmiş, eyaletlerde Beğlerbeğilik etmiştir. Son Beğlerbeğiliği Erzurum olup burada uzun müddet kalmıştır. Erzurum Beğlerbeğiliğinin (960 H. 1553 M.) den evvel olduğu anlaşılmaktadır. Şehzade Bayezidin isyan edip İrana firarında şehzadenin askerine nal ve mih vermesinden dolayı hakkında şüphe edilerek (967 H. 1560 M.) de maktülen vefat etlemiştir. İdaresi ve kapısı yani maiyeti mükemmel bir vali imiş. Erzurumdaki Ayaspaşa camii bunun eseridir. Sicilli Osmanî vezir olduğunu yazıyorsa da doğru değildir zaten Feramanların başlığı olan elkab da Beğlerbeğiliğini göstermektedir.

- 5 — tetebbu eyleyüp her kande ele girerlerise dutup haps eyleyüb kaç nefer ise isimleriyle yazup
6 — arz eylesesin şöyle bilâsin alâmeti şerife itimad kılasın
7 — Tahrîren fi evâili şehri zilkade sene sittin ve tisamie

Beyurtı
Samantu köprüsü

- 10 — Yine Erzurum Beğlerbeği Ayaspaşaya gönderilmiş olan 964 Cümazelûla (1557 Mart) tarihli Ferman sureti. Bu Ferman, Ayaspaşanın Şark ahvaline dair gönderdiği rapora cevap olup kendisine hudud ahvaline dair bazı vesâyada bulunmaktadır (vesika: 22).

سليمان بن سليم خان مظفر دائماً (طوغرا)

- ۱ — امير الامراء الكرام كبير الكبراء الفخام ذوالقدر والاحترام صاحب المز والاحتشام المختص بمزيد عناية الملك العلام ارضروم بكثر بكيى
۲ — اياس دام اقباله توقيع رفيع هايون واصل اوليجاق معلوم اولاكه حاليا عتية علياه مكتوب كوندروب اول جانيه متملق
۳ — بعضى خصوص اعلام ايلتش سن هرته عرض اولنش ايسه على وجه التفصيل معلوم شريف اولمشدر بيوردوم كه
۴ — حكم شريف واجب الاتباعم واريجاق من بعد داخى سرحد جانبليريك حفظ حراستنده ورايائك
۵ — اطمينان واستراحتلى باينده مجد اولوب وسرحد طرفلرنده اولان قلاع وبقاعك
۶ — ذخيره لى وسائر خصوصلى تداركنده اهتام ايدوب قصور وتقصانلرين قوميوپ اطراف وجوانبدين
۷ — لايج وسانج اولان اخبار صحيحه (صحیحی) سده ساداتمه اعلام ايلسكدن خالى اولميسن
۸ — شويله بلاسن علامت شريفه اعتماد قلاسن تحريراً فى اواخر جادى الاولى سنه اربع وستين وتسعمايه

بمقام
ادرنه

Süleyman ibni Selim Han Muzaffer Dâimâ (Tuğra)

- 1 — Emirülümerailkiram Kebirülküberailfiham zülkadri velihtiram sahibülizzi velihtişam elmuhtas bimezîdi inayetilmelikilâllâm Erzurum Beğlerbeğisi
2 — Ayas dâme ikbalühû Tevki-i refi-i hümâyun vâsıl olıcak malûm ola ki hâliya atebey ulyaya mektub gönderüp olcanibe müteallik
3 — Bazı husus ilâm eylemişsin; herne arz olunmuş ise alâ vechit-tafsil malûmı şerifim olmuştur buyurdum ki

- 4 — Hökmü şerifi vacibülittibaım varıcak min bâd dahi serhad caniblerinin hıfzu hırasetine ve Reayânın
- 5 — İtmînan ve istirahatleri babında mücid olup ve serhad taraflarında olan kılâ' ve buka'ın
- 6 — Zahireleri ve sair hususları tedarükünde ihtimam idüp kusur ve noksanların komayup etraf ve cevânibden
- 7 — Lâyih ve sânih olan ahbâri sahihayı sūddei seâdetime ilâm eylemekten hâlî olmayasın
- 8 — Şöyle bilesin Alâmeti şerife itimat kılasın. Tahriren fi evahırı Cümadelülâ sene erbea ve sittin ve tisamie

Bemekamı
Edirne

*
**

Fermanların üzerlerindeki tuğraların tekâmülünü gösteren bu nümuneler kâfi bir fikir verebilmektedir. Kanunî devrinde tuğranın çok güzel bir şekil almış olduğu ve bunun devam ettiği görülmektedir.

Bundan sonra muhtelif şekilde olan pençeli vesikaların nümunelerine geçebiliriz. Yukarıda pençeler hakkında mütalea yürütürken bunların iptidaî şekillerinden başlayarak tek kavissli, kavissiz, keşideli ve bir de buyuruldu ve mektupların sonuna imza yerine konan hem kavissiz ve hem de keşidesiz ve mühürlü şekilleri olduğunu söylemiştim. Şimdi ilk pençelerle diğer üç nevi pençeyi ayrı ayrı elimizdeki vesikaların tarih sıralarına göre göstereceğim.

I — İlk Pençeler:

A — Vesika 23 te görüldüğü üzere ben, imza şeklinde ilk pençeyi (868 H. 1464) tarihinde Sancak Beğlerinden İshak Paşazâde İsâ Beğ tarafından verilen bir buyurulduda gördüm.

İsâ Bey, bu buyuruldusunda kendisine mensub olan Franko isminde bir tüccarın kendi mıntakasında gezerken mümanaat edilmiyerek kendisine sühulet gösterilmesini, icabında klavuz verilmesini beyan etmektedir. Tüccarın eline verilmiş olan bu vesikanın mündericatu aynen şöyledir:

١ — سبب تحریر کتاب و باعث تسطیر خطاب اولدرکه

٢ — دارنده مکتوب فراتقو اذ لو لا بن بازرکان

- ٤٠
٤١
٤٢
٤٣
٤٤
- ٣ — کافر بزه منسوب کافر در. بزم ایلده
٤ — یوردکی یرده بنم آدملروم هرکیم اولرسه
٥ — بومکتوب سیزه عرض ایديجک بونی و
٦ — یولداشلرنی یولده وایزده کوزده لر
٧ — قورقولی یرلده بوکا قولاوز و
٨ — یولداش قوشلر فی الجملة بنم ایلده
٩ — بنوک باشه ومانه حیف اولیه
١٠ — واکر بنم ایلده بوکا بر ضرر
١١ — یتشرسه عظیم بلایه اوغرارسز
١٢ — شویله بلاسز بوایده کرکی کبی احتیاط ادهسز
١٣ — تی تحقیق بلب اعتقاد قلاسز تحریراً فی اواخر جاذی الاولی
١٤ — سنه ثمان وستین وثمانیه

İsâ Muzaffer (pençe)

- 1 — Sebebi tahriri kitab ve bâisi tastiri hitab oldur ki
2 — Darendeî mektub Franko adlu lâtin bazirgân
3 — Kâfir bize mensub kâfirdir, bizim ilde
4 — Yürüdüğü yerde benim adamlarum herkim olursa
5 — Bu mektubı size arz idicek bunu ve
6 — Yoldaşlarını yolda ve izde gözedeler
7 — Korkulu yerlerde buna klavuz ve
8 — Yoldaş koşalar bilcümle benim ilde
9 — Bunun başına ve malına hayf olmaya
10 — Ve eğer benim ilimde buna bir zarar
11 — Yetişirse azîm belâya uğrarsız
12 — Şöyle bılasız bu babda geregi gibi ihtiyat idesiz
13 — Bitiyi tahkik bilüp itimad kılasız tahriren fi evâhiri Cü-
madelûlâ
14 — Sene ثمان وستین وثمانیه semâne ve sittin ve semânemie

Bu buyurulunun kenarında üçüncü ve dördüncü satırların hizasında (عیسی مظفر) İsâ Muzaffer) imzası vardır.

İsâ Bey, İshak Paşanın oğlu olup (Novabarda) yı zaptetmiştir. 872 Evâili Ramazanda (1463 İkinci Kânun) Bosna Sancak Beğliğinde bulunduğunu doktor Kreliçin 1921 de bastırıldığı vesikalar arasında görmekteyiz [48]. Sicilli Osmanî (870 H. - 1465 M.) de Bosna Beği olduğunu yazmaktadır.

[48] Osmanische Urkunden in türkischer Sprache (1921 Wien) (S. 40).

B — Yine bunun gibi (875 Zilhicce-1471 M.) tarihli ve Pençeli olarak Sancak Beği Hamza Beğe ait diğer bir buyuruldu görmekteyiz (şekil: 24). Bu da bir sene müddetle bazı pazarların iltizamına dair verilmiştir. Sureti aynen şöyledir:

- هو
- ۱ — سبب تحریر کتاب قلم و موجب تطہیر خطاب رقم اولدر کم شمديکحالده
  - ۲ — سنه خمس وسبعين وثمانماية يئنده واقع اولان حضرا الياس
  - ۳ — کونندن خوجه بازارين وعورژده بازارين وچرينجه
  - ۴ — بازارين بر ييله دكين دازنده حروف ژوانه بوندن اوکدين
  - ۵ — دوتان عاملر تصرف موجنجه یتش بيک آنچه يه اوپردکله؟
  - ۶ — من بعداليوم! بوندن اوکدين دوتان عاملر هر نجه تصرف
  - ۷ — ايدر ديسه بو دخي اول وجه ازره تصرف ايدوب اوج
  - ۸ — آيده بر قسطه جواب ايده عذر وبهانه اتمه
  - ۹ — ايدر ايسه داخي نامسموع اوله و ذکر اولان بازارلرلرک
  - ۱۰ — خلقي دخي مذکور (ی) کندولره عامل بلوب سوزندن تجاوز
  - ۱۱ — ايتيارلر مکتوب مطالله قلنلر تحقيق بلوب اعتقاد قللال
  - ۱۲ — تحریر آ في اوایل ذی الحجہ خمس وسبعين وثمانماية
- حرره الفقير حمزه

Hû

- 1 — Sebebi tahriri kitâbı kalem ve mûcibi tastîri hitabı rakam oldurkim şimdiki halde
- 2 — Sene hamse ve seb'ine ve semânemie yılında vaki olan Hızır İlyas
- 3 — Gününden Hoca pazarın ve عورژده pazarın ve چرينجه [Çerinçe?]
- 4 — pazarın bir yiladegin dârendei huruf Juvan'a bundan öndin
- 5 — dutan âmiller tasarrufu mucibince yetmiş bin akçeye o yer dikle?
- 6 — min badilyevm! bundan öndin dutan âmiller her nice tasarruf
- 7 — iderdiyse bu dahi ol vech üzre tasarruf idüp üç
- 8 — ayda bir kısta cevap ide özür ve behâne itmeye
- 9 — ider ise dahi na mesmu ola ve zikrolan bazarlarun
- 10 — halkı dahi mezkûrı kendülere âmil bilüp sözünden tecâvüz
- 11 — itmeyalar Mektubu mutalea kılanlar tahkik bilüp itimad kılalar
- 12 — tahriren fî evaili Zilhicce sene hamse ve seb'in ve semânemie

Bu pazar iltizamına dair olan buyurulunun altıncı ve yedinci satırlarının sağında ve kenarda Sancak beğinin (حرره الفقير حمزه) harrere-hül'fakir Hamza) klişeli pençesi vardır. Hamza Beğ, Hersek Sancak Beyliğinde bulunmuştur. Hamza Beyin (875 H. - 1470 M.) de Bosna

Sancağı Beği olduğunu vesikalardan anladığımız gibi kendisinin (877 Şaban - 1473 İkincikânun) senesinde de aynı Beğlikte bulunduğunu yine Fermanlarda görmekteyiz [49].

C — yine böyle ilk Peñçelerden [904 Muharrem - 1498 Ağustos] tarihli Fenârî zâde Ahmed Paşanın bir Buyrulduşunun kenarındaki (السيد احمد الفقير Esseyid Ahmedül'fakir) imzası Peñçelerin yavaş yavaş tekâmülünü göstermektedir [vesika: 25]

هو الغنى المغنى

- ١ — سبب تحرير كتاب قلم و موجب تسطير خطاب رقم اولدرکه الحالة هذه
- ٢ — درگاه معلادن حکم هایون وارد اولوب مضمون دربارنده بوندن اوکدون رادویه نام کافر
- ٣ — درگاه معلامه کلوب دو برونيک ايچنده دو برونيک کافرلی رادوی دوشلج نام قرداشمی
- ٤ — قتل ايتديلر دیو عرض ايدوب و اول خصوص ایچون سنکه سنجاچ بکی سن سکا حکم شریف ایله قول
- ٥ — ایصال اولنش ایدی که اول جانب ایله سویلشوب مقتضای شرع نیسه اجرا ایدسک دئلش ادی
- ٦ — حالیا دو برونيک ایلیجیلری درگاه معلامه کلوب بو قضیه واقع اولالی بکرم سکر ییلدر گاه و بیکاه
- ٧ — کلوب تزور اتیله انجیدر دیو عرض ایلدیلر ایله اولسه بیوردم که تفتیش ایدوب کوره سن
- ٨ — واقعا بو قضیه واقع اولالی بکرم ییلدن زیاده ایسه دکلیاسز و بو خصوص ایچین تجدید نزاع
- ٩ — اتمک استرلسه منع ادوب ایتدر میاسز و بعدال نظر بو حکم شریف مذکور لروک اللرنده ابقا
- ١٠ — ایدس سن شویله بلاسن دیو امر اولنش ایله اولسه مامور امر عالی موجبجه تفتیشه شروع اولنوب
- ١١ — و دو برونيک کنارلردن پرقولوقاره ویک نام آدملری مدعیلری رادیوی اوغلی ویک
- ١٢ — و خصملردن کناز رادیجه مواجهه اولوب مذکور مقتول رادیوی دوشلج قتل اولالی قاچ ییلدر
- ١٣ — مذکور عصبه لرندن بر موجب حکم پادشاهی تفتیش اولنجق مذکور ان مدعیلر بزوم خصمومر رادیوی
- ١٤ — دوشلج کوملی اوغلی پاشا یکی تک بوهرسک سنجاغنی اول تصرف ایتدوغی زمانده قتل

سید احمد الفقیر
(بازینه)

- ۱۵ — اولنوبدرر دیو جماعت کثیره ایچنده اقرار و اعتراف ایتدیله. اول موجنبجه مذکور کوملی
- ۱۶ — اوغلی بو هر سگ سنجاغنی ابتدا تصرف ایدرکن مرحوم سلیمان پاشا که سنه احدی وثمانین و ثمانمایه یلنده
- ۱۷ — اینه بختی قلعسی اوزرینه یورویوش ایدوب الامدوغی احیانلرده در بو تقدیرجه اول تارخیندن
- ۱۸ — بو حینه دکن یکریم اوج ییلدر اما مذکور بر قولو قاره ویک فوجه قاضیسی حضورنده مذکور مقتول
- ۱۹ — حمزه بک زماننده واقع اولدوغنه و دتالیلوبک و نعلبنده رادویه نام کافرلر شهادت لریله اثبات ایلدیله
- ۲۰ — و نقل شهادت دخی کتوردیلر، بو تقدیرجه یکریمی سکنز یلدن زیاده اولور و پادشاهز اعزازله
- ۲۱ — امری خود بو قضیه واقع اولالی یکریم یلدن زیاده ایسه صورمیاسز و تجدید نزاع ایتمک ایسترنه منع ادوب
- ۲۲ — ایتدیرمیاسز دیو امر اولمشدر. چونکه کندولر و اقرار لریله و تصدیقه یکریمی اوج یلدن زیاده ایدوغی
- ۲۳ — ثابت و ظاهر اولدوغی جهتدن بز داخی حکم جهان مطاع ازره عمل ایدوب حکم هابون آنلرده
- ۲۴ — ابقا ایدوب و بو وثیقه برسبیل تمسک تسوید اولنوب اللرینه ویرلدی که وقت حاجتده
- ۲۵ — عرض ادالر تحریراً فی اوایل محرم الحرام سنه اربع و تسعمایه

Hüvelganiyyülmugnî

- 1 — Sebebi tahriri kitabı kalem ve mücibi tastiri hitabı rakam ol-
dur ki elhaletühazihi
- 2 — Dergâhı muallâdan Hökmü hümâyun vârid olup mazmunu dü-
rerbarında bundan öndin Radivoy nam kâfir
- 3 — dergâhı muallâma gelüp Dubrovnik içinde Dubrovnik kâfirleri
Radivoy Doşlaç nam karındaşımı
- 4 — katl ettiler deyu arz idüp ve ol husus için senki Sancak beyi-
sin sana hökmü şerifile kul
- 5 — isal olunmuş idi ki ol cânib ile söyleşüp muktazâyı şerî
neyse icra idesin denilmişidi
- 6 — haliyâ Dubrovnik elçileri dergâhı muallâma gelüp bu kazıye
vâki olalı yirmi sekiz yıldır gâhbigâh
- 7 — gelüp tezviratiyle incidir deyu arz eylediler öyle olsa buyur-
dum ki teftiş idüp göresin
- 8 — vakıa bu kazıye vâki olalı yigirmi yıldan ziyade isedinleme-
yasız ve bu husus için teccidi niza

- 9 — etmek isterlerse men idüp ittirmeyesiz ve bâdennazar bu hökmü şerif mezkûrların ellerinde ibka
- 10 — idesin şöyle bilasin deyu emrolunmuş. Öyle olsa memuru emriâli mucébince teftişe şurû olunup
- 11 — ve Dubrovnik Kınazlarından برقولو فارهويك nam adömleri müddeileri Radivoy oğlu ونيك
- 12 — ve hasımlarından Kinaz Radic müvacehe olup mezkûr maktul Radivoy دوشلج katlolalı kaç yıldır
- 13 — mezkûr asabalarından ber mücibi hökmü padişâhî teftiş olunıcak mezkûran müddeiler bizüm hasmumuz Radivoy
- 14 — دوشلج Gümlü oğlu Paşayığit bey bu Hersek sancağını ol tasarruf ittüği zamanda katl
- 15 — olunupdurur deyu cemâati kesire içinde ikrar ve itiraf ittiler ol mucébince mezkûr Gümlü
- 16 — oğlu bu Hersek Sancağını ibtida tasarruf iderken merhum Süleyman Paşa ki sene ihda ve semanin ve semânemie yılında
- 17 — İnebahtı kal'ası üzerine yürüyüş idüp alamadığı ehyanlardadır bu takdirce ol tarihten
- 18 — bu hıne değin yirmi üç yıldır. Amma mezkûr برقولورهويك Foça kadısı huzurunda mezkûr maktul
- 19 — Hamza bey zamanında vâki olduğına وديالويك ve nalband Radivoye nam kâfirler şehâdetleriyle isbat eylediler
- 20 — ve nakli şehadet dahi getürdiler, bu takdirce yirmi sekiz yıldan ziyade olur ve Padişahımız اعزالله
- 21 — emri hod bu kazıye vâki olalı yirmi yıldan ziyade ise sormayasız ve tecdidi nizâ itmek isterse men idüp
- 22 — ittirmeyesiz deyu emr olunmuştur. Çünkü kendülerin ikrariyle ve tasdikıyla yirmi üç yıldan ziyade idüği
- 23 — sabit ve zâhir olduđı cihetten biz dahi hökmü cihanmuta üzre amel idüp hökmü hümayunu anlarda
- 24 — ibka idüp ve bu vesika bersebili temessük tesvid olunup ellerine virildi ki vakti hacette
- 25 — arz idaler tahriren fî evayili Muharremilharam sene erbea ve tisamie

Bu vesikanın Hersekzâde Ahmed Paşaya ait olduğu söyleniyorsa da Hersekzâdenin elimizde iki pençeli buyuruldusu olduğundan bunun Fenârizâde Ahmed Paşanın olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü bu zat vezaret rütbesini ihraz etmiş ve bazı kayıtlara göre bilfiil vezirî-âzam olmuştur.

(943 H. - 1536 M.) tarihli olup Veziriâzam Ayas Paşa tarafından Nemçe Kırâlı Ferdinand'a gönderilen mektubun sağ tarafına ve son-
dan altıncı satır kenarına çekilmiş olan pençe ile yanındaki mührün
fotoğrafisi vesikalar arasında görülmektedir (vesika: 26). Mührün yazısı
Belleten'in bundan evvelki sayısında gösterilmiş olup pençenin yazısı
ise (Ayas ibni Mehmed) tarzındadır. Bunun tertibi de bundan evvelki
vesikadaki Fenârizâde Ahmed Paşanın Pençesinin tertibine benzemek-
tedir.

Ayas Paşanın bu mektubunun sureti ve fotoğrafisi Prof. Dr.
Fekete'nin (Macaristandaki Türk hakimiyeti esnasında Osmanlı Türk
diplomasisine medhal) isimli eserinde vardır. Ben de oradan naklet-
tim.

II — Kavisli Pençe nûmunelerinden :

A — Yukarı kısımlarda söylediğimiz gibi bu tek kavisli tuğra
biçimi pençelerden en eskisi Veziriâzam Mahmud Paşanın bir vesika-
nın baş tarafında görülen Tuğra biçimindeki pençesidir (vesika: 27).

محمود بن عبد الحمى؟

- ۱ — باعث تحریر کتاب و موجب تسطیر خطاب اول در کی چون دارنده
- ۲ — مکتوب فر تقو بویانج دیوروونکدن چقب حضرت خلافت پناهی
- ۳ — سلطان الغزاة والمجاهدين خلدت خلافته نك نوا بردادغی
- ۴ — کلب متمکن اولمنچون ایل خان مکتوبین طلب ایلدی بز داخی
- ۵ — بو حکمی وردک که تردد چکمیبوب تملقاتیله واتباع واشیاعیله
- ۶ — کلب مذکور خاصلرده اوتوره انده ساکن اولان سایر رطایا
- ۷ — نیجه اسه اولداغی اول قرار از ره اولب اسوده و صرفه الحال اولا
- ۸ — هیچ فرد افراد آفریده دن مانع اولب بوجه من الوجوه مالنه و تملقاتنه
- ۹ — واسبابنه و نفسنه تعرض دکورمییه و دسیوت زماننده واقع اولان
- ۱۰ — قضایایی اھمال اونوب صورولمیه شویله بلالر تی مطالعه قلانلر
- ۱۱ — تحقیق بلب اعتماد قلانلر تحریراً فی اوایل جمادی الاول سنه سبع وستین وثمانیہ

بمقام
نسططنیہ

bu bitinin kenarına sonradan aynı yazı ile şunlar ilâve edilmiştir :

(فی الجملة بمدنلرده آنوره وغیری یرده اوتوره و پادشاهوک ممالک محروسه سنده یورپوب
صاتو بازار و معامله ایده هیچ کسه شرعه و عرفه مخالف تمدی ایتیه شویله بلالر صح)

Mahmud ibni Abdülhay ?

- 1 — Bâisi tahriri kitab ve mucibi tastiri hitab oldur ki çün darende [i]
- 2 — Mektub Franko و بائع Dubrovnikten hazreti hilâfet penâh
- 3 — Sultanülguzâtı velmücâhidin Halledet hilâfetühûnun Novabar-
dadağı
- 4 — gelüp mütemekkin olmagiçün İlhan mektubın taleb eyledi biz dahi
- 5 — bu Hökmü virdik ki tereddüd Çekmeyüb teallükatiyle ve etbâ
ve eşyaiyle
- 6 — gelüp mezkûr haslarda otura anda sakin olan sair reâya
- 7 — nice ise oldahi ol karar üzre olup asûde ve müreffehül hal ola
- 8 — hiç ferd efrâdı aferideden mâni olup bivechin minelvücûh
maline ve taallûkatına
- 9 — ve esbabına ve nefesine taarruz degürmeye ve Desbot zamanında
vâki olan
- 10 — kazayâsı ihmal olunub sorulmaya şöyle bilalar Biti [yi] mütalea
kılanlar
- 11 — tahkik bilüp itimad kılalar tahriren fi evâyili Cümâdelevvel
sene seb'a ve sittin ve semanemie

Bemakamı
Kostantaniyye

Yine bu biti veya İlhan mektubunun kenarına sonradan:

« Filcümle mâdenlerde otura ve gayri yerde otura ve Padişahun memâliki mahrûsesinde yürüyüp satu pazar ve muamele ide hiç kimse şer'a ve örfe muhalif teaddi itmeye şöyle bilalar صح sah »
ilâve olunmuştur.

Mahmud Paşa devşirmelerindendir. Sarayda yetişmiş, iyi tahsil görmüş olup âlim ve şairdi. İki defa Veziriâzam olmuştur. Fatih Sultan Mehmed II. devrindeki fikir hareketlerinde ilim ve fikir adamlarını himaye etmiş ve kendi adına bir hayli eser ithaf olunmuştur. 15 seneden fazla veziriâzamlıkta bulunmuş ve (878 H.-1473 M.) senesinde maktulen vefat eylemiştir.

B — Bu Pençenin alt kısmındaki ismi (Mehmed) ve üstdekini (Ali) diye okudum. Pençe (vesika: 28) bir Sancak Beği tarafından yazılmış olan buyuruludadır. Buyuruldu (912 Zilhicce) sonlarında (1507 M.) Foça mevkiinden Rüstem Voyvoda isminde birine yazılmış ve İstanbula gidüp vergilerini teslim ile memleketine avdet eden Dubrovnik elçisini himaye ile yanına adamlar koyarak kendi hududuna kadar emniyet içinde götürülmesi tavsiye edilmiştir. Buyuruldu aynen şöyledir:

- ۱ — فخرالاماجد والامائل رستم وپووده المكرم زيد قدره معلوم اولاكم شمدكيخالده
دوبرونيك الجيسى استانه دولته سنوى مقطوعن
- ۲ — واروب يته دوبرونيكه متوجه اولديلر ايله اولسا كر كدر كه وپوده لغو كه متعلق مراحلده
ومنازلده
- ۳ — اشرادن واهل فسadden كسنه بونلره ومتروكاتلرينه وكندلره تابع آدملرندن بر حبه سنه
- ۴ — دخل وتعارض ايتمه لر واولاقدن وساثر عوارض ودخلدن صاقنه سن وپرار
- ۵ — ..... آدملر قوشب صنوره دكين كندره سين بر درلو دخى اتمه سن مکتوبى محقق بلوب
مضمونيله
- ۶ — عمل اده سين تحريراً فى اواخر شهر ذى الحجه سنه اتى عشر وتسع مايه
- بيورت
فوچه

- 1 — Fahrülemâcidi vel'emâsil Rüstem Voyvoda elmükerrerem zîde kadrühû malûm olakim şimdikhalde Dubrovnik Elçisi Astanei devlete senevî maktûn
- 2 — verüb yine Dubrovnike müteveccih oldılar eyle olsa gerekdirki voyvodaluğuna müteallik merâhilde ve menâzilde
- 3 — eşirradan ve ehli fesaddan kimesne bunlara ve metrûkâtlarına ve kendülere tâbi âdemlerinden bir habbesine
- 4 — dahl ve taâruz itmeyeler ve ulakdan ve sâir avarız ve dahlden sakınasın ve yarar
- 5 — ademler koşup sınura değin gönderesin bir dürlü dahi etmiyesin mektubu muhakkak bilüp mazmunıyla
- 6 — amel idesin tahriren fi evahiri şehri Zilhicce sene isnaaşer ve tisamie

Beyurta
Foça

Foça, Saray Bosnanın cenubu şarkisinde Taşlıca ile Saray Bosna arasında eskiden Hersek kâzasına tâbi mühim kazalarından idi. Buyuruldu sahibi Mehmed ibni Ali hakkında bir malûmatımız yoktur.

C — 906 Hicret senesinde (1500 M.) Aynarozdaki Sırp manastırlarına vasiyet edilmiş olan senevî muayyen âidâtın gönderilmemesinden dolayı Manastır heyeti tarafından vâki şikâyet üzerine bu âidâtın tediyesine dair veziriâzam Hersek zâde Ahmed paşa tarafından bu Cumhuriyetin dükasına yazılan Slavca mektubun fotografisi makalenin sonunda olup tercemesi ve aslının fotografisi Tarihi Osmani encümeni mecmuasında (sene 6 s. 690) neşredilmiştir. Bu Slavca vesikanın aslı

Viyanada Haricive Nezareti sicilleri arasında mahfuz imiş. (vesika:29 ve 30)

D — Hersek zâde'ye ait (914 Muharrem - 1508 Mayıs) tarihli ve kendisinin zat mührü ile pençesini havi diğer buyuruldu da (Ragoza devlet arşivi vesikaları) arasında neşredilmiştir. (vesika: 31) Bu vesika-daki pençe bundan evvelki pençeye benzemektedir. Bu buyurulduda ve daha doğrusu makbuz Ahmed paşanın Hersekteki mülklerinin kira bedelini aldığına dairdir.

- ۱ — سبب تحریر قلم وموجب تسطیر رقم بودرکه هر سکه اولان
 ۲ — اولر مزك وباغچه مزك كراسی ایچون سفقو بونیک و یقانه کوندک نام کسنه لر
 ۳ — قرق سکز فلوری کتورب تسلیم اندکلری سبیدن بو حجت
 ۴ — کتب اولنوب مشارالیهما اللرینه وضع اولندی، وقت حاجتده تمسک اولنه
 ۵ — فی اواخر محرم الحرام سنه اربع عشر وتسمایه

بیورت
 بروسه

- 1 — Sebebi tahriri kalem ve mucibi tastiri rakam budur ki Hersekde olan
- 2 — evlerimizin ve bağçemizin kirası için Simko Bunik ve yaketa Gundulik nam kimesneler
- 3 — kırk sekiz filûri getirüp teslim ettikleri sebebden bu hucdet
- 4 — ketb olunup müşarünileyhima ellerine vazolundu; vakti hacette temessük oluna
- 5 — fi evâhiri Muharremilharam sene erbaa aşer ve tisamie

Beyurtı
 Brusa

Bunun sağ kenarındaki Ahmed isimli Pençeyi meskûkât müte-hassısı merhum Ali Bey ikinci Bayezid'in tuğrası zannetmiştir. Pençenin alt tarafında Ahmed Paşanın zat mührü de vardır.

Ahmed Paşa, müstakil Hersek Dukası İstefan Kusariç'in küçük oğludur; rehin olarak İstanbula gönderilmiştir. Müslüman olup Ahmed tesmiye edilen bu çocuk, Osmanlı sarayında yetişmiş ve sonra Beğ-lerbeği, vezir ve veziriâzam olmuştur. Anadolu Beğlerbeği iken Mem-lûklerle vâki muharebede esir düşmüş ve avdetinde yine Anadolu Beğlerbeği olmuştur. (901 H. - 1496 M.) tarihinde Anadolu Beğlerbeği bulunduğunu Dr. Kreliç'in neşrettiği vesikalar arasında görmekteyiz [50]. İlk veziriâzamlığı tarihi karışıktır; tarihler bunun veziriâzamlığı

50] Osmanische Urkunden in Türkischer Sprache (S. 100).

ile Fenârîzâde Ahmed Paşanınkini biribirine karıştırmışlardır; Maa-mafih (906 H.-1500 M.) tarihinde veziriâzam bulunduğunu Slav lisa-niyle Ragoza Cümhur Reisine gönderdiği mektuptan anlarıyoruz. Bundan sonra dört defa daha Sedareti vardır. Sonuncusu (921 Şaban-1515 Eylûl) dedir. Sekiz ay sonra İran vaziyeti dolayısıyla gazaba gelen Yavuz'dan dayak yedikten sonra azledilmiştir. Hersekzâde, uzun tecrübesinden istifade edilmek üzere Mısır seferinde bulunarak sonra İstanbula avdetine müsaade edilip gelirken Antakya civarında vefat etmiş ve naşı İzmit körfezinde Diliskelesinde kendisine mensup Hersek kariyesindeki camii hazîresine defnedilmiştir. Oğlu Ali Beyin (Şirî) mahlâsiyleşiirleri vardır. İkinci Bayezid'in kızı Hondî Hatundan (Mahdumzâde), (Kamerşah), (Aynışah) isimlerinde üç kızı vardı. Ali Beyden başka oğulları olduğu vakfiyesinden anlaşılıyor. 917 Hicrî tarihli türkçe vakfiyesinin fotoğrafisi ingilizce tercümesiyle beraber Londrada basılmıştır [52].

E — 956 H. - 1549 M. tarihinde Musul ordugâhında Bağdad Beğ-lerbeğisi Baltacı Mehmed Paşa tarafından Silistre Sancak Beği Haydar Beğin noksan olan hassına zamîme olarak verilen pençeli bir (32 numaralı) vesika görülmektedir; bu zamîme sefere gelmiyen Abdi isminde bir tımarlının dirliğiyle, vefat etmiş olan diğer bir tımar-ının dirliğinden verilmiştir. Beğlerbeğinin pençesi (محمد الفقيه) ibarelidir.

Baltacı Mehmed Paşa, Kanunî devri Beğlerbeğilerindedir. Bos-nalı olup Saraydan yetişmiş, dürüst ve dürüştlüğü ile tanınmıştır. Antalya, Silistre, İskodra Sancak Beğliklerinde bulunmuş ve sonra iptida Zülkadriye ve anı müteakıp Sivas Beğlerbeğliklerine tayin edilmiştir. Şehrizor taraflarını bu fethetmiş ve Bağdad'a beğlerbeği tâyin edilmiştir (956). Vefatı (968 H. - 1560 M.) den sonra olup kabri Eyüpededir.

F — Budin Beğlerbeğisi Toygun Paşanın (961 H.-1554 M.) tarihi ile Nemçe Kralı Ferdinand'a gönderdiği mektubun pençesi (Şekil: 33).

طويغون پاشا مظفر دایما

Toygun Paşa Muzaffer Daimâ

klîşeli olup pençe kavsinin içinde beyzî şekilde bir de mührü vardır. Bu mektubun sureti Prof. Dr. Fekete'nin eserinde neşredilmiş oldu-ğundan burada tekrar edilmedi.

Toygun Paşanın tercemei haline dair tarihlerimizde malûmat

[52] The Wagfiyah of Ahmed Paşa (By = Muhammed Ahmed Sımsar 1940).

yoktur. Sicilli Osmanî Budin Beğlerbeğliğini yazarak (965 H.-1558 M.) de infisal ettikten sonra vefatını beyan etmektedir.

J — 972 evaili receb (1565 M.) tarihli Budin Beğlerbeği İskender Paşanın Solnuk sancağındaki havassı hümayuna zarar verenlerin tedibleri için (Dobreçin) nam varoş hıristiyanlarına verdiği pençeli temessükte, pençenin yazısı, Fekete tarafından:

الفقير اسکندر

Elfakir İskender

diye okumuştur (vesika: 34).

İskender Paşa Bostancı ocağından yetişmiş ve Bostancıbaşı iken evvelâ Mısır ve sonra Budin ve daha sonra da Anadolu Beğlerbeğliklerinde bulunmuştur. (974 H.-1566 M.) de Sigetvar seferi esnasında vezaretle İstanbulda Kaymakamlık eden İskender Paşa, (978 H.-1570 M) de Kıbrıs seferinde bulunup Magosa kalesinin zaptından iki gün sonra vefat etmiştir. Müverrih Âli, tamahkâr olduğunu Beğlerbeği iken rüşvetsiz tımar tevcih etmediğini beyan eylemektedir. Sicilli Osmanî Yeniçeri ağası olduğunu yazmakta ise de hususî kütüphanemizdeki ağalar cetvelinde ismi yoktur.

H — 1155 H.-1742 M. tarihli Bosna valisi Mehmed Paşanın vermiş olduğu tezkiresiz tımar beratının kenarındaki kavisli pançesi (vesika: 35):

محمد والى* بوسنه مظفر صح

Mehmed Valii Bosna Muzaffer Sah

ibareli olup bu vesikanın arkasında ise beratın sıhhatini teyiden resmî mührü de vardır. Bu mührün suretini ve fotoğrafisini bundan evvelki mühürler makalesinde göstermiştim. Tezkiresiz tımar tevcihine ait vesikalar nadir olduğundan bu berat sûretini aynen dercediyorum:

پادشاهم

- ۱ — سبب تحریر کتاب قلم وموجب تسطیر خطاب رقم اولدرکه
- ۲ — بوسنه سنجاغنده برود ناحیه سنده سوتسقه نام قریه وغیریدن اوچ بیک آلتیوز آچهلوق تیمار ایله دعاکوی اولان احمد ولد عبدالله
- ۳ — بلا ولد فوت اولوب تیمار یله دعاکویانی اولوجهله محلول اولمغین اشبو دارنده حروف دیگر احمد ارباب استحقاقدن محل مرحمت

- ٤ — اولوب تیمار مزبور دعا کویلق ایله کندویه ویراسک بابنده عنایت رجاسته عرض حال
ایتمکین موجبجه تیمار مزبور دعا کویلق ایله وجه مشروح اوزره
٥ — بلا ولد متوفی اولان مرقوم احمد ولد عبدالله تحویلندن دعا کویلق خدمتنده مقیم اولوق
شرطیله خمس و خمسین ومأته
٦ — والف شعبان المعظمک اون طقوزنجی کونندن مرقوم دیگر احمده توجیه اولنوب
سلطان الفزاة والمجاهدین خلدت خلافته

صح صح صح
٧ — الیوم الدین حضرتلرینک فرمان شریفلرله ویرلدیکه ذکر اولنور قریب
کرکدرکه بعد الیوم تحت یدنده
سوتسقه تابع م
د

۳۶۰۰

- ٨ — اولوب تصرف قیلوب شولکه وظائف دعای دوام دولت پادشاهی خدمتیدر برموجب دفتر
خاقانی بیقصور مرعی ومؤدی قیله
٩ — اولبابده هیچ احد مانع ومزاحم اولمیلر

Padişâhım

- 1 — Sebebi tahriri kitabı kalem ve mucibi tastiri hitâbı rakam oldur ki
- 2 — Bosna sancağında Brod رود Nâhiyesinde Sotska nam karye ve gayriden üç bin altı yüz akçelik timar ile duağûy olan Ahmed veledi Abdullah
- 3 — bilâveled fevt olup timariyle duağûyluğu olveçhile mahlûl olmağın işbu darendei huruf diğer Ahmed erbâbı istihkakdan mahalli merhamet
- 4 — olup timarı mezbur duağûylık ile kendüye virilmek bâbında inâyet recasında arzıhal etmeğın muccebince timarı mezbur duağûlık ile veçhi meşrûh üzre
- 5 — bilâveled müteveffa olan merkum Ahmed veledi Abdullah tahvilinden duağûylık hizmetinde mukim olmak şartıyla hamse ve hamsin ve miete
- 6 — ve elf Şabânülmuazzamın on dokuzuncu gününden merkum diğer Ahmed'e tevcih olunup Sultanülguzâtı velmücahidîn halledet hilâfetühü
- 7 — ilâyevmiddin hazretlerinin Fermânı şerifleriyle virildi ki zikrolunur
sah sah sah
Karye'i Sotska tâbi-i M gerekir ki badelyevm tahtı yedinde

- 8 — olup tasarruf kılıp şolki vazaifi duâyı devâmı devleti padişâhî hizmetidir ber mûcibi defteri hakanî bikusur mer'î ve müeddî kıla
 9 — olbabda hiç ahad mânî ve müzâhim olmayalar.

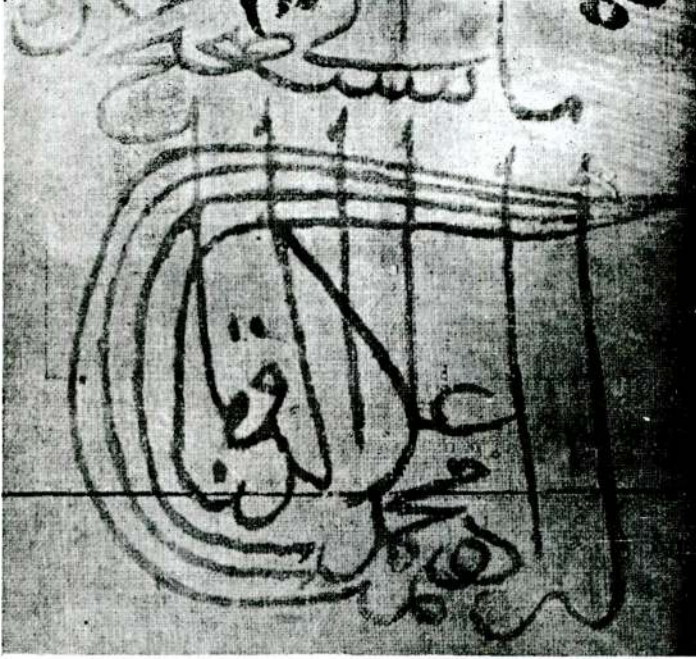
Bu berat verildikten sonra fotoğrafisinde görüldüğü üzere muamele görmekte ve İstanbulda Defterhanedeki defterler tetkik edilerek kayıtlar tevdid olunmaktadır. Bu hususlar hakkında ayrı bir makale neşredebilmemizden pençenin neşri münasebetiyle bu kadar izahat ile iktifa edildi.

Timar beratını veren Bosna valisi Yeğen Mehmed Paşa olup Sadırâzamlık da etmiştir. Kısa tercemei hali Belleten'in bundan evvelki sayısında yazılmış olduğundan burada tekrar edilmemiştir.

Bu timar vesikası kenarındaki pençeden başka yine timar tevcihine dair pençeli timar beratları vardır. (Vesika: 36, 37, 38, 39, 40) da fotoğrafisini koyduğum bu beratlardan biri (1116 Ramazan-1705 İkinci-kânun) da Erzurum Valisi ve Şark Seraskeri Vezir Kösec Halil Paşaya, ikincisi (1115 Zilkade-1704 Mart) Mirimiran veya Beğlerbeği bulunan Ahisha valisi Sâlih Paşaya, üçüncüsü (1117 Cemazilûla-1705 Ağustos) da Temşevâr valisi bulunan vezir Ali Paşaya ve dördüncüsü (1179 Şaban-1766 İkinci-kânun) da Bosna valisi vezir Ali Paşaya ve beşincisi ise (1218 Cemâziyelevvel - 1803 M.) de yine Bosna valisi vezir Ebu-bekir Paşaya aittir.

III — Keşideli Pençeler :

Bu keşideli pençeler iki kısımdır. Bir kısmı, Veziriâzam veya Sadırâzamların, Eflak ve Buğdan voyvodalarına yazdıkları buyuruldulara çektikleri uzun keşideli pençelerdir, diğeri ise keşideleri daha kısa olan ve gelişi güzel çekilenlerdir. Her ikisine dair elimizde vesikalar bulunmaktadır. Muhtelif asır ve senelere ait olarak elimizde bulunmakta olan birinci kısım uzun keşideli pençelerden hepsinin flâmaları buyuruldunun birinci satırıyla ikincisi arasında bulunup keşide ise en son satırın altından sola doğru kıvrılmakta ve tam kıvrıntı yerinde de (صح Sah) işareti bulunmaktadır. Veziriâzam Kanijalı İbrahim, Dârendeli Mehmed, Şahin Ali, Mehmed, Cezayirli Gazi Hasan, Koca Yusuf ve Abdullah paşaların Eflak ve Buğdan Beğlerine gönderdikleri pençeli buyurulduları hep böyledir. Bunlardan on yedinci asır başına ait olan İbrahim Paşa buyuruldusuyla on sekizinci asır sonlarına doğru Sadaret Kaymakamı Cezayirli Gazi Hasan Paşanın buyuruldularının suretleriyle fotoğraflarını nümune olarak göstermeği muvafık buldum.

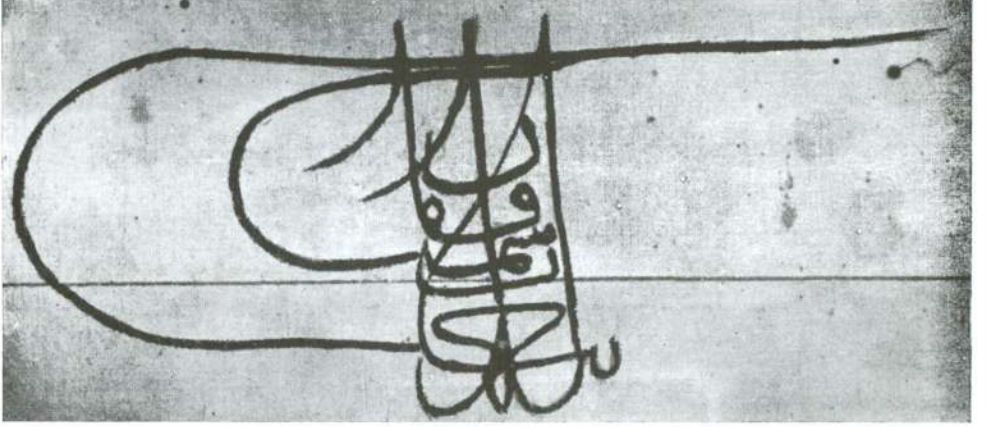
Şekil : 1
Karaman oğullarından Ibrahim Beğim Tuğrası

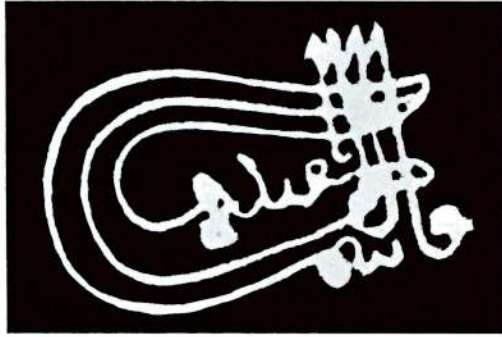
Şekil : 2
Karaman oğullarından İshak Beğim tuğrası

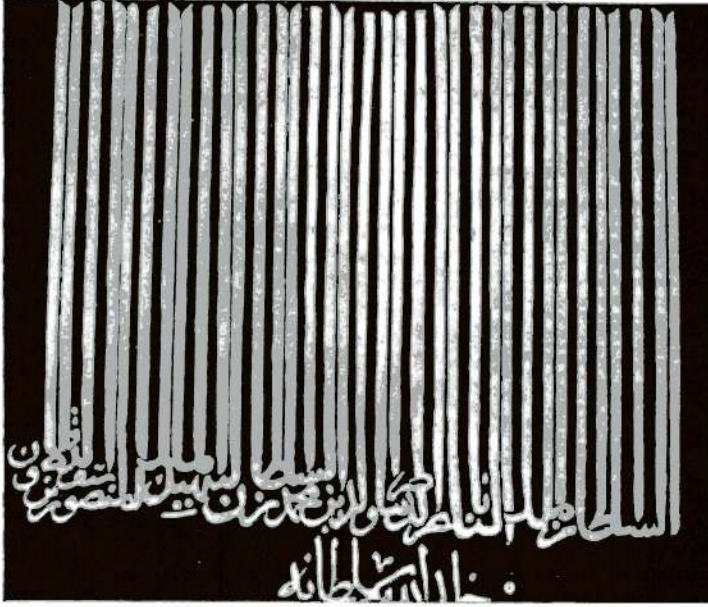
Şekil : 3
Karaman oğullarından Mehmed Beyin tuğrası

Şekil : 4
Karaman oğullarından Pir Ahmed ve Kasım Beğlerin müşterek tuğraları

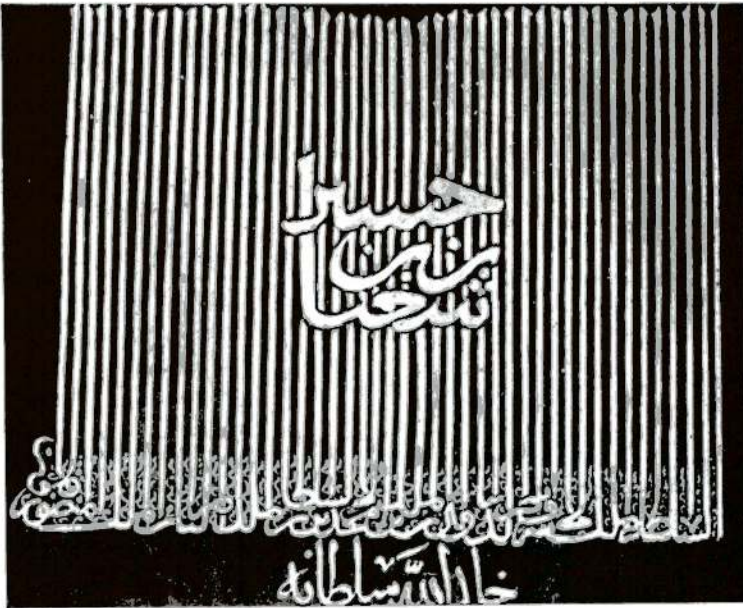

Şekil : 5
Candar oğullarından Kasım Beğ'in tuğrası

Şekil : 6

Memlük sultanlarından Meliki Nasır Mehmed'in tuğrası

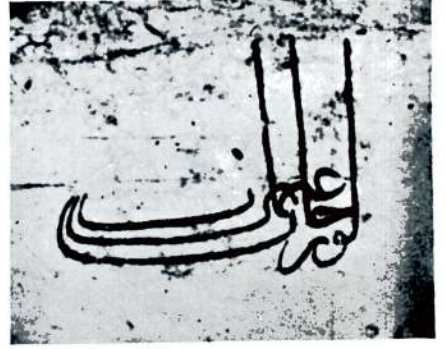

Şekil : 7

Memlük sultanlarından Meliki Eşref Şabanın Tuğrası

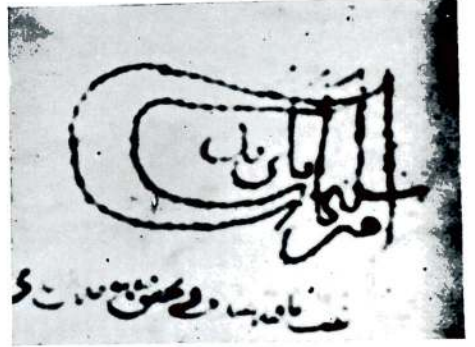
Şekil mükerrer : 7
Memlük sultanlarından Kamsugavri'nin mührü

Şekil : 8
Osman oğlu Orhan Beğın tuğrası

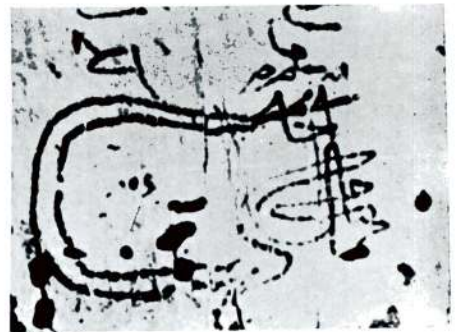
Şekil : 9
Osman oğlu Orhan Beğın diğeri tuğrası

Şekil : 10
Osman oğullarından Emir Süleymanın tuğrası

Şekil : 11

Şekil : 12

Çelebi Mehmed'in iki tuğrası

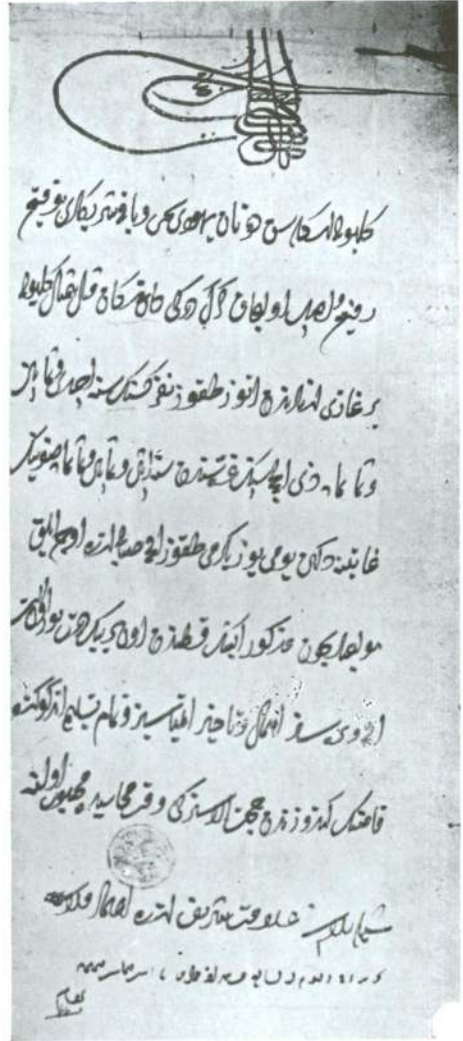
Vesika : 13

Vesika : 14

Fatih Sultan Mehmed'in iki fermanı

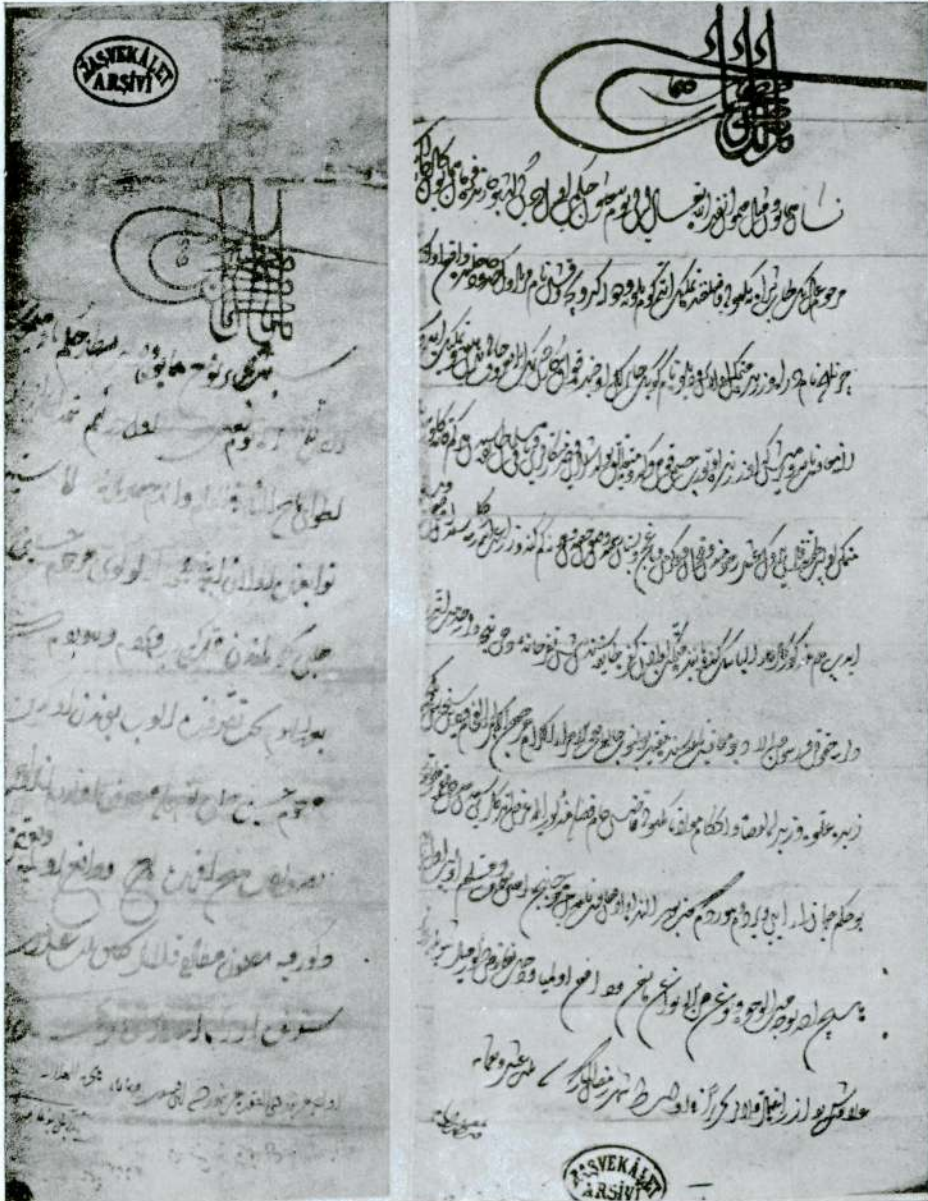

Vesika : 15

Vesika : 16

Fatih Sultan Mehmed'in iki fermânı

Vesika : 17

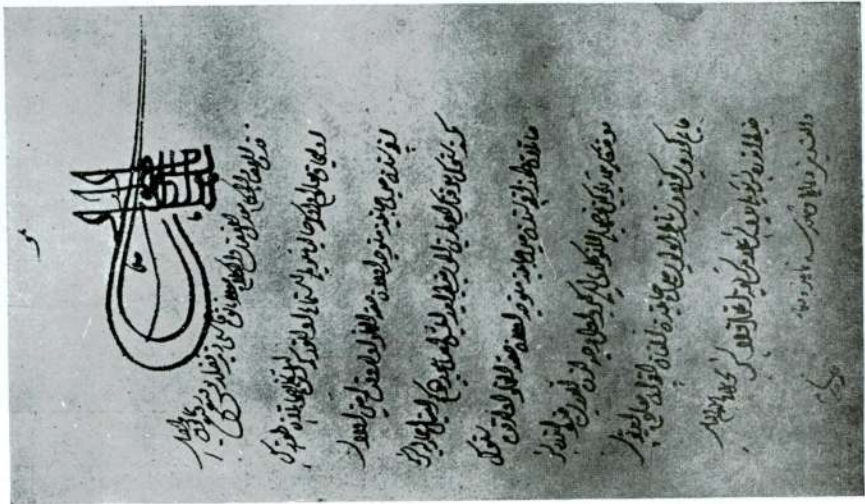
Vesika : 18

İkinci Bayezid'in iki fermanı

Vesika : 19

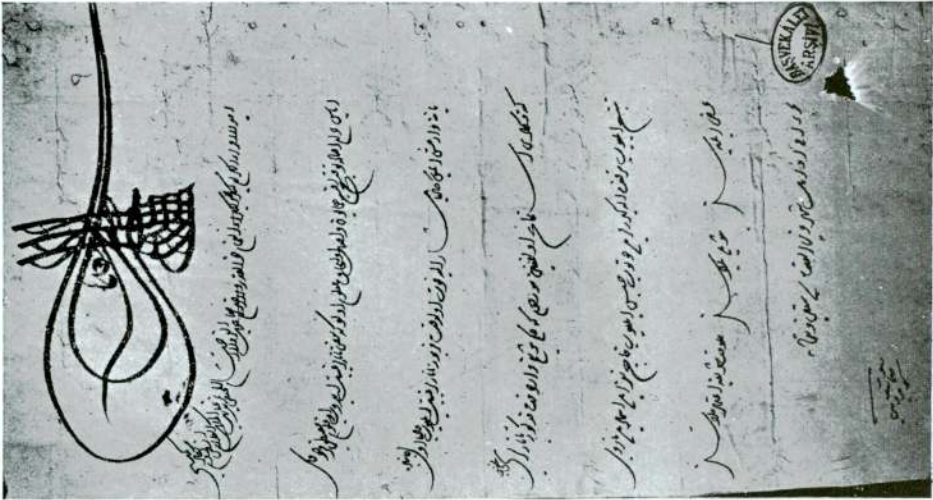
İkinci Bayezid'in oğlu Karaman valisi Şehzade Şehinşahın bir fermanı

Vesika : 20

Yavuz Sultan Selim'in bir fermant

Belleten : C. V

Vesika : 21

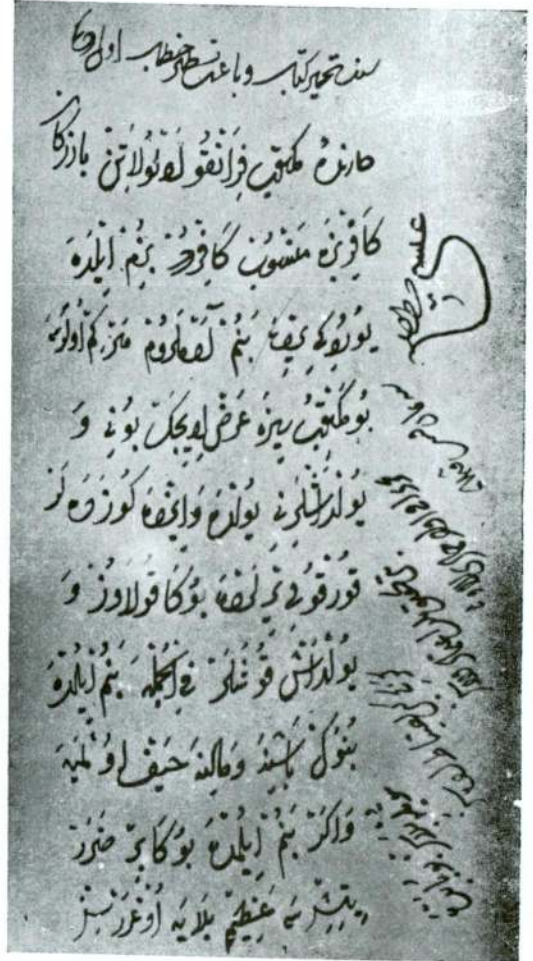
Kanun Sultan Süleyman'ın fermant

Vesika : 22

Kanunî Sultan Süleyman'ın diğer
bir fermânı

Belleten : C. V

Vesika : 23

Sancak Beğlerinden İsa Beğ'in bir
buyrulduzu ile pençesi

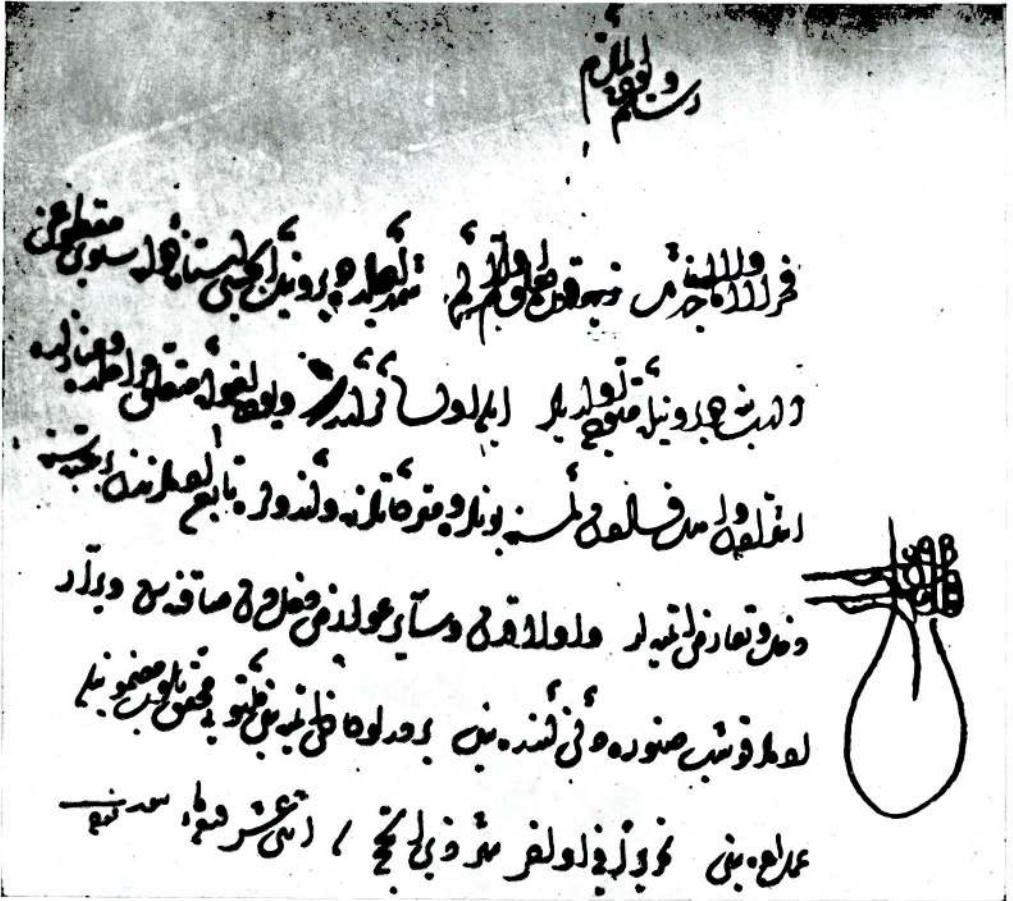
ملن
 سبب یکی کتاب قلم و جوهری طیار طیار قلم اولان قلم
 سنه خمس بیست و یکم ایلیک واقع اولان خضر ایلیک
 اولندن خوب بازارین و عورتون بازارین و حوجو
 بازارین و بیله دینی حارنق حروف اولان بوندن اولدی
 حوتان عاقله تقاضی صوبه بیست و یکم ایلیک قلم اولدی
 جن بعد الیم بوندن اولدین حوتان عالمه ما بونجه تقاضی
 ایله رولیه بوغانی اول جمع تقاضی ایله یوب اوج
 ایله بوقطه جواب ایله عذر مهانه ایتیه
 ایله رسه ماغنی یاسماق اولنه و زکری اولان بازار اولور
 خلیقی ماغنی مذکور لندون عالمه یوب سوزندن تجاوز
 ایتیا اولماتوب مطالع قاناک کهاون یوب اعتنا قلا لور
 تحریک اولان ایاغی ایتجه سنه خمس بیست و یکم

مجلس
 خضر ایلیک
 سنه خمس بیست و یکم

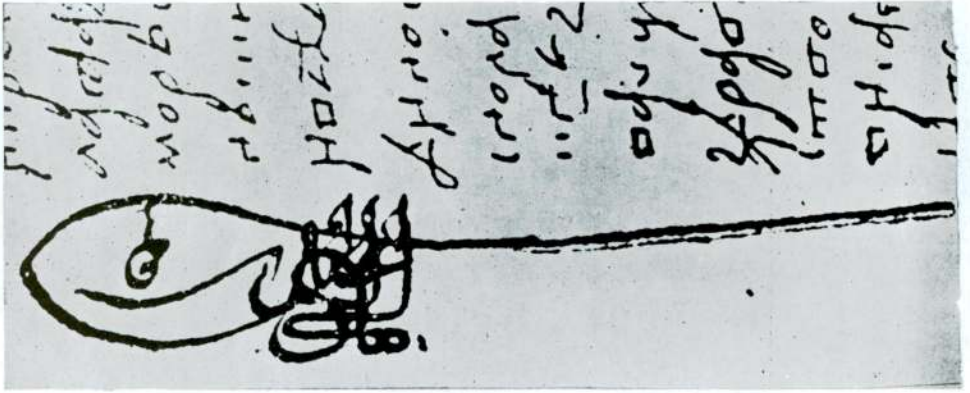

Vesika : 28

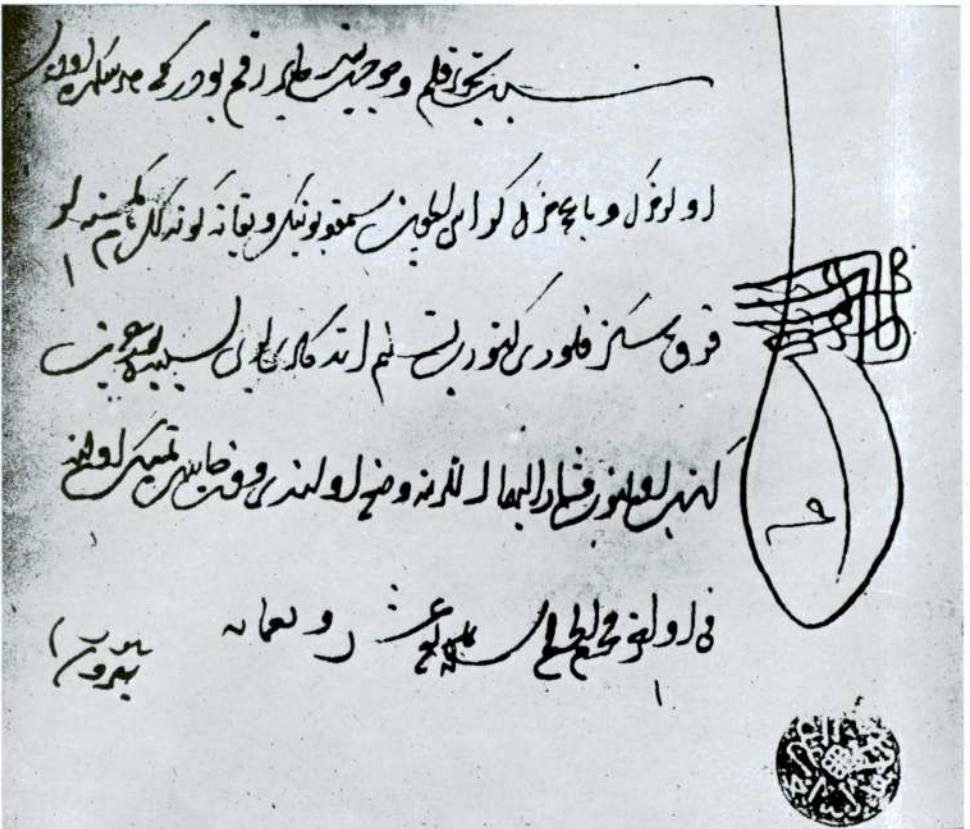
Mehmed ibni Ali isminde bir Sancak Beğinin bir Buyruldusu ile Tuğra şeklindeki pençesi

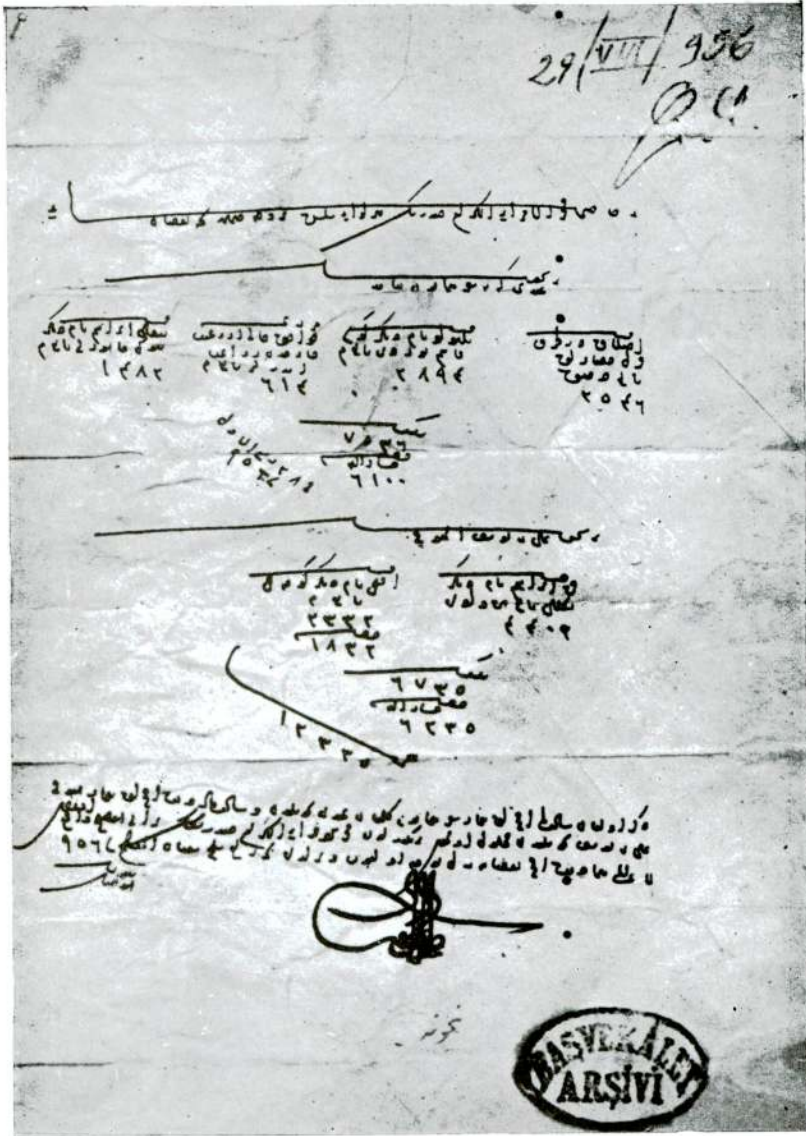
Vesika : 30

Hersekzade Ahmed paşanın pençesi

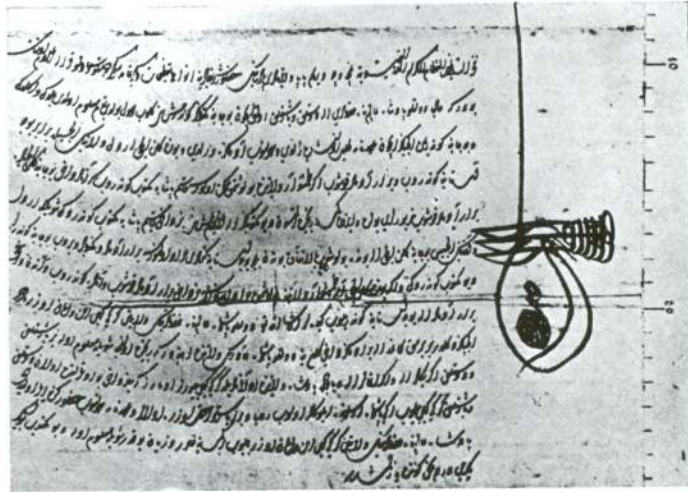
Vesika : 31

Hersekzade Ahmed paşanın pençeli ve mühürlü bir mektubu

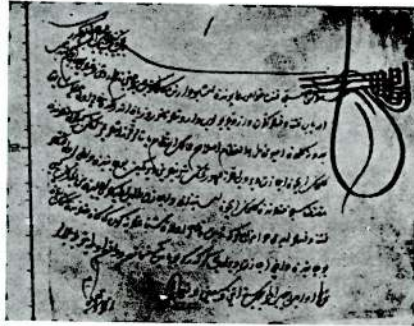
Vesika : 32

Bağdad Beğlerbeğisi Baltacı Mehmed paşanın Silistre Sancak beğine dirlik tevcihi vesikası

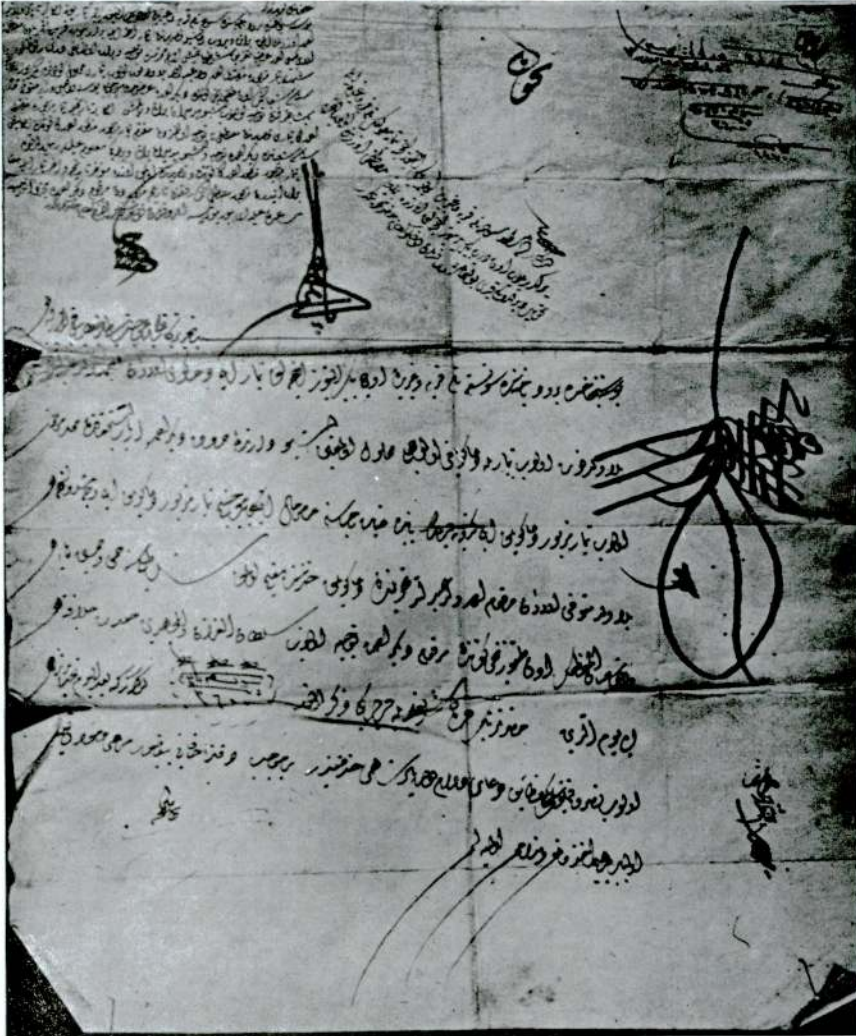
Vesika : 33

Budin Beğlerbeğisi Toygun paşanın Nemçe Kralına mektubu ve pençesi

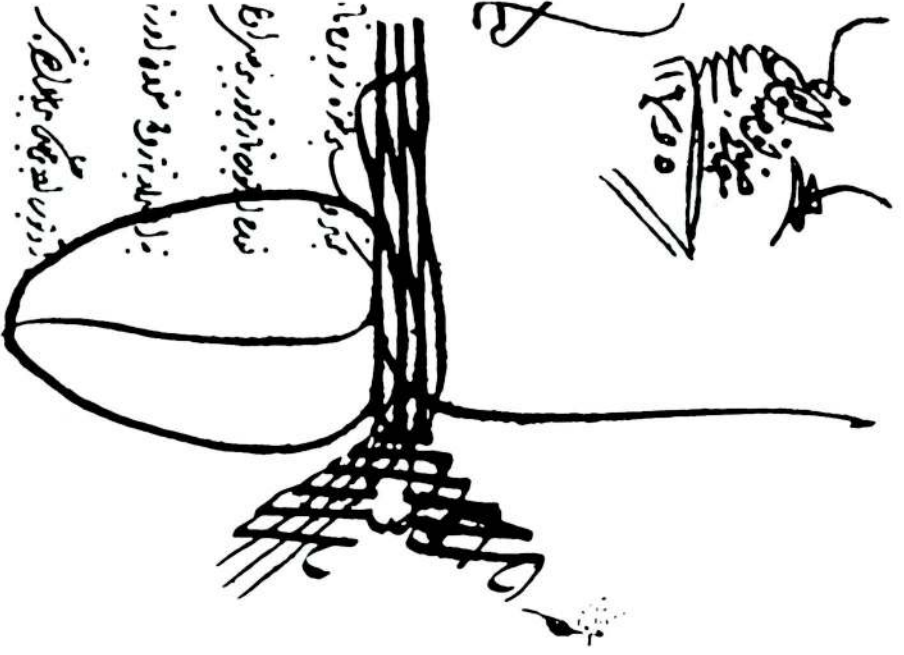
Vesika : 34

İskender paşanın bir pençeli Buyruğusu

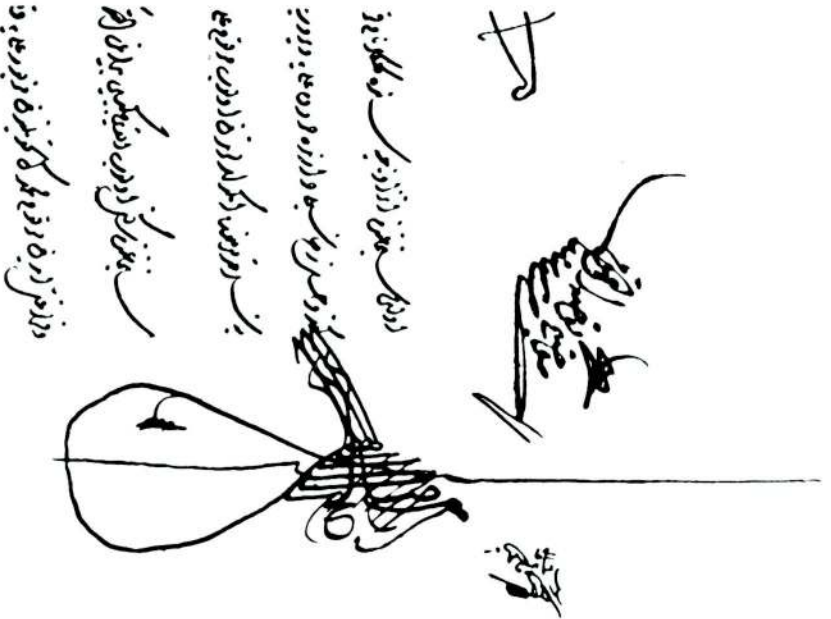
Vesika: 35

Bosna valisi Mehmed paşanın verdiği Tezkiresiz Timar beratı

Vesika : 36

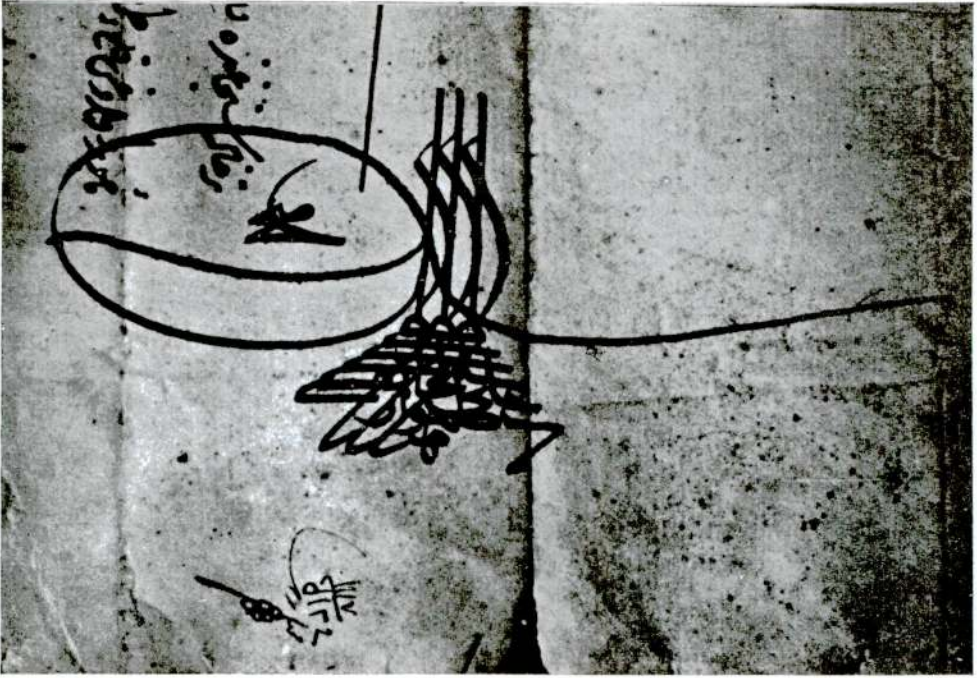
Halil paşanın verdiği bir berattaki pençe

Vesika : 37

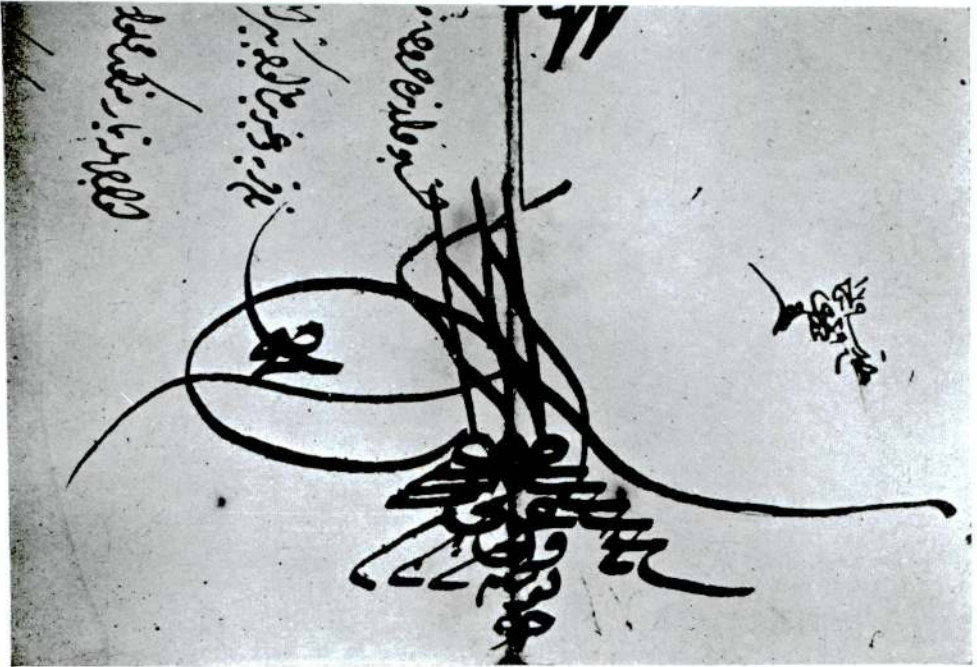
Salih paşanın bir pençesi

Vesika : 38

Temeşvar Muhafızı Ali paşanın pençesi

Vesika : 39

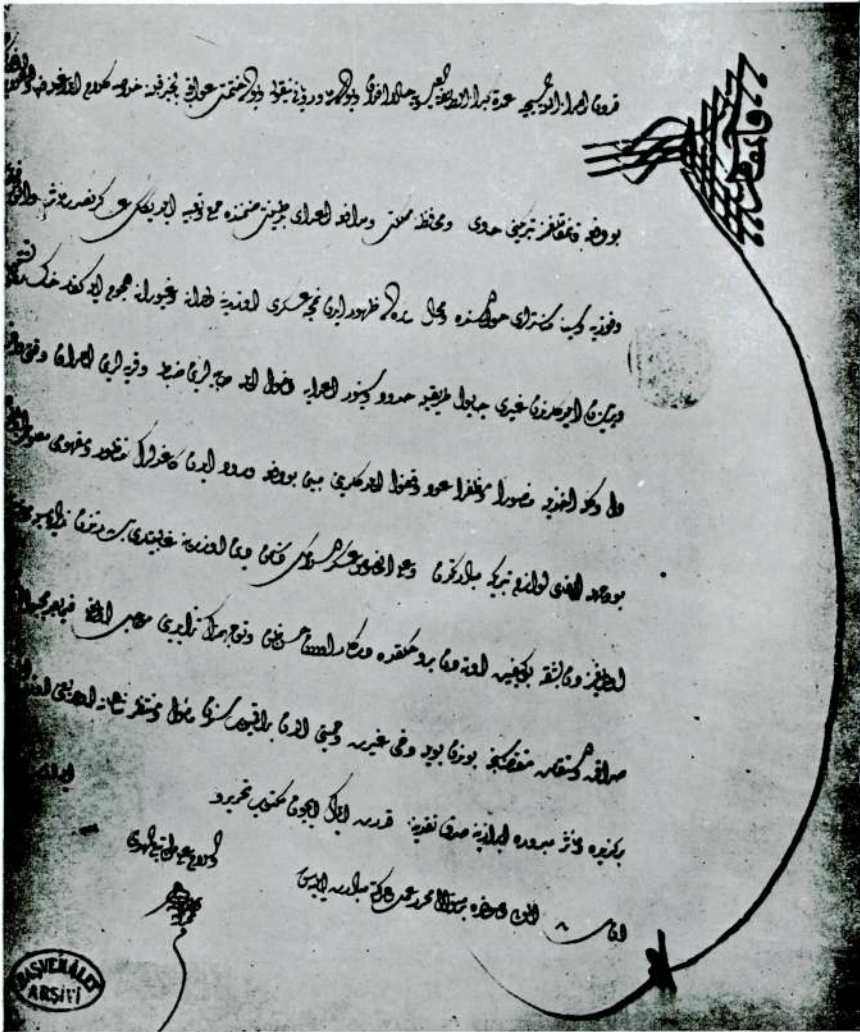
Bosna valisi Ali paşanın pençesi

Vesika : 40
Bosna valisi Ebubekir paşanın pençesi

Vesika : 41
Veziriazam İbrahim paşanın Eflak voyvodasına gönderdiği pençeli Buyruldu

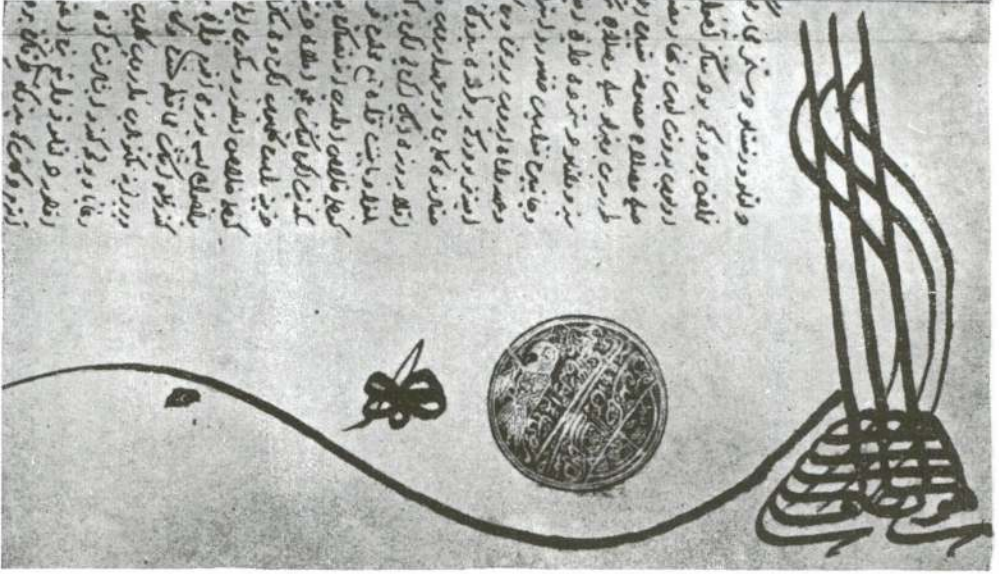
Vesika : 42

Sadâret Kaymakamı Cezayirli Gazi Hasan paşanın Elfak voyvodasına gönderdiği pençeli Buyruldu

Vesika : 43

Sokullu Mustafa paşanın pençeli Buyruldusu

Vesika : 44

Mustafa paşanın mührü ile pençesi

Vesika : 45

Hacı Yusuf paşanın pençesi ile mührü

Vesika : 46

Abdi paşanın pençesi ile mührü

Vesika : 47

Hacı Ali paşanın bir tahvil mektubu ile pençesi

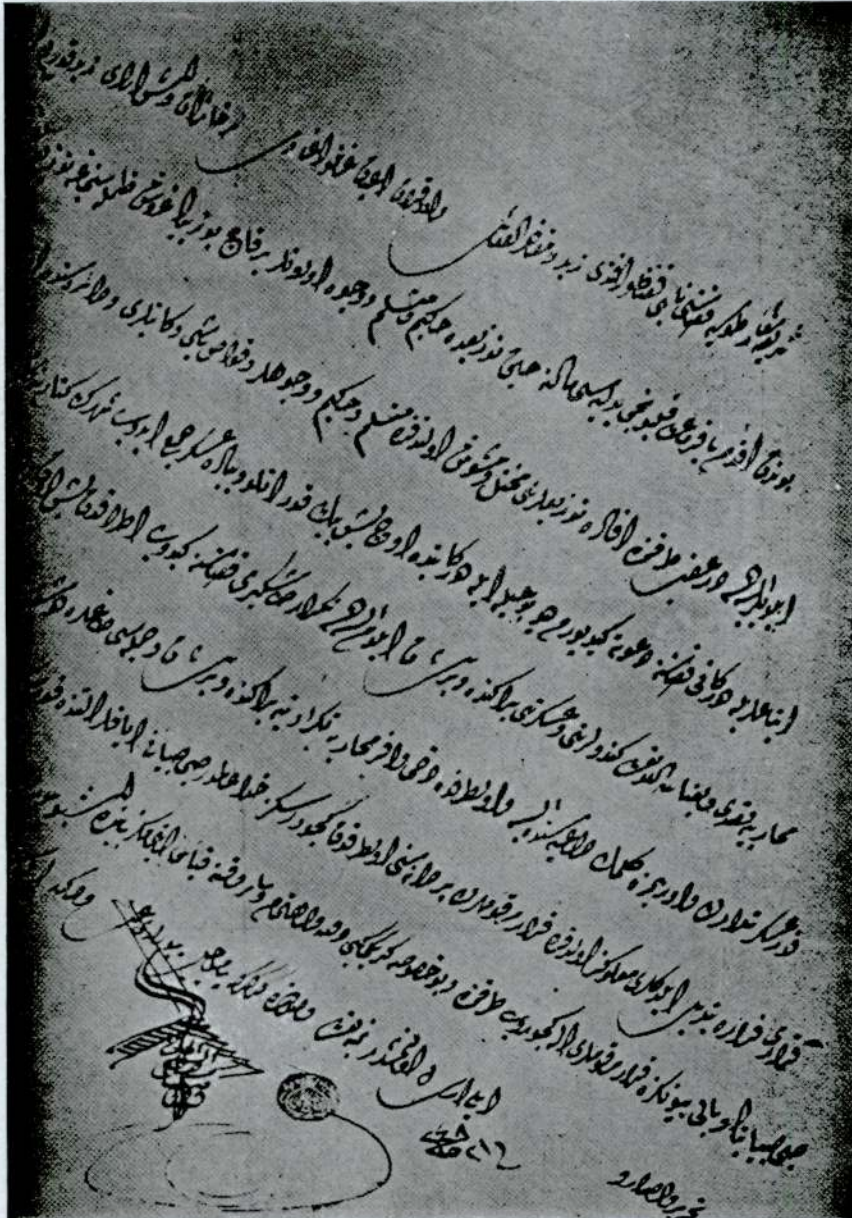

هذت تها
 استوبك ايجوز اذ اني استبنا ما حرم الله بومي در دختي بوم عمه طرفنا مي
 نم لوطه يا تذبلك نقره به مجود حوت و اشعيب مستخدم اولدني هر بر نقره و قهقري
 سوز غلغرين استك افند ليجاب قهقري ليدم علاقمه ري تا بجا حينه تنظيم
 و النعمية او جهن طيبا مشهوره نون خبز و بر موكال انعه قهقري
 ابلذ نفع و كرم

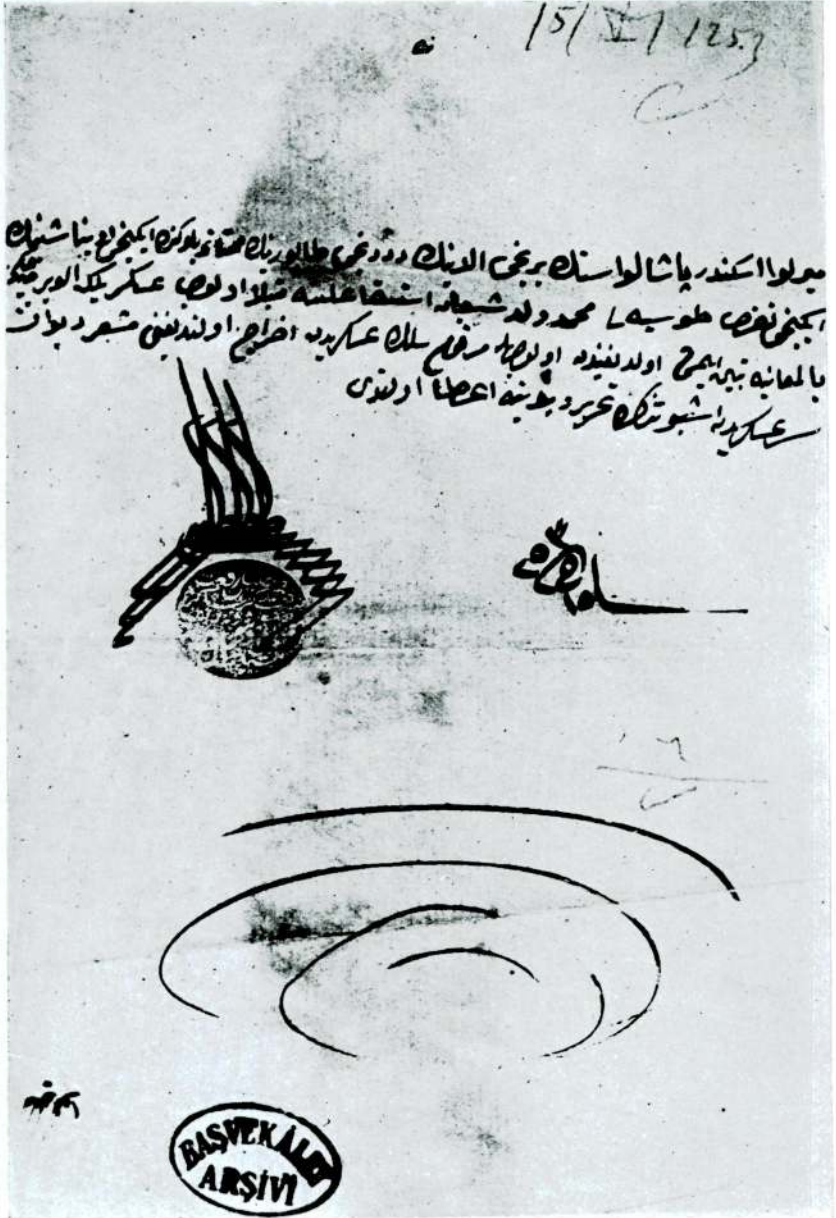
Vesika : 52

Bundan evvelki tarzda bir pençe

Vesika : 53

Kastamonu Mütesellimi Tahmircioğlu Hacı Mustafanın bir buyrulduzu ile pençesi

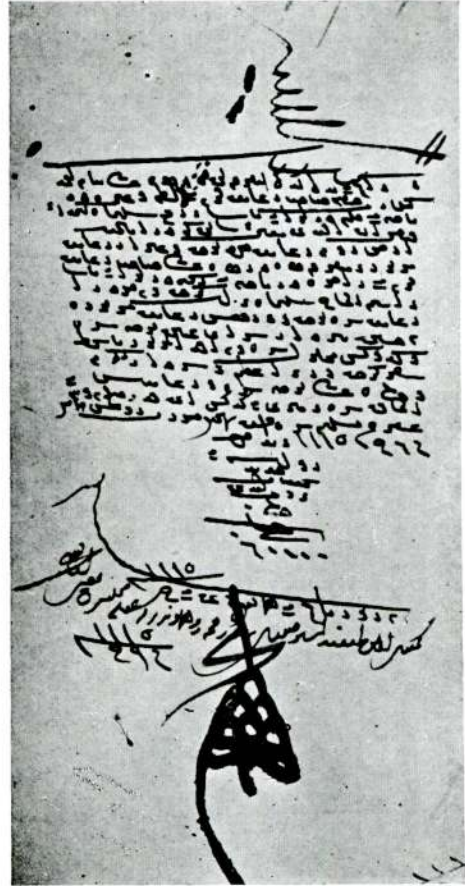
Vesika : 54

Asakiri mansûre seraskeri Halil Rifat Paşanın mühürlü buyrudusu

Bellâten : C. V

Vesika : 55

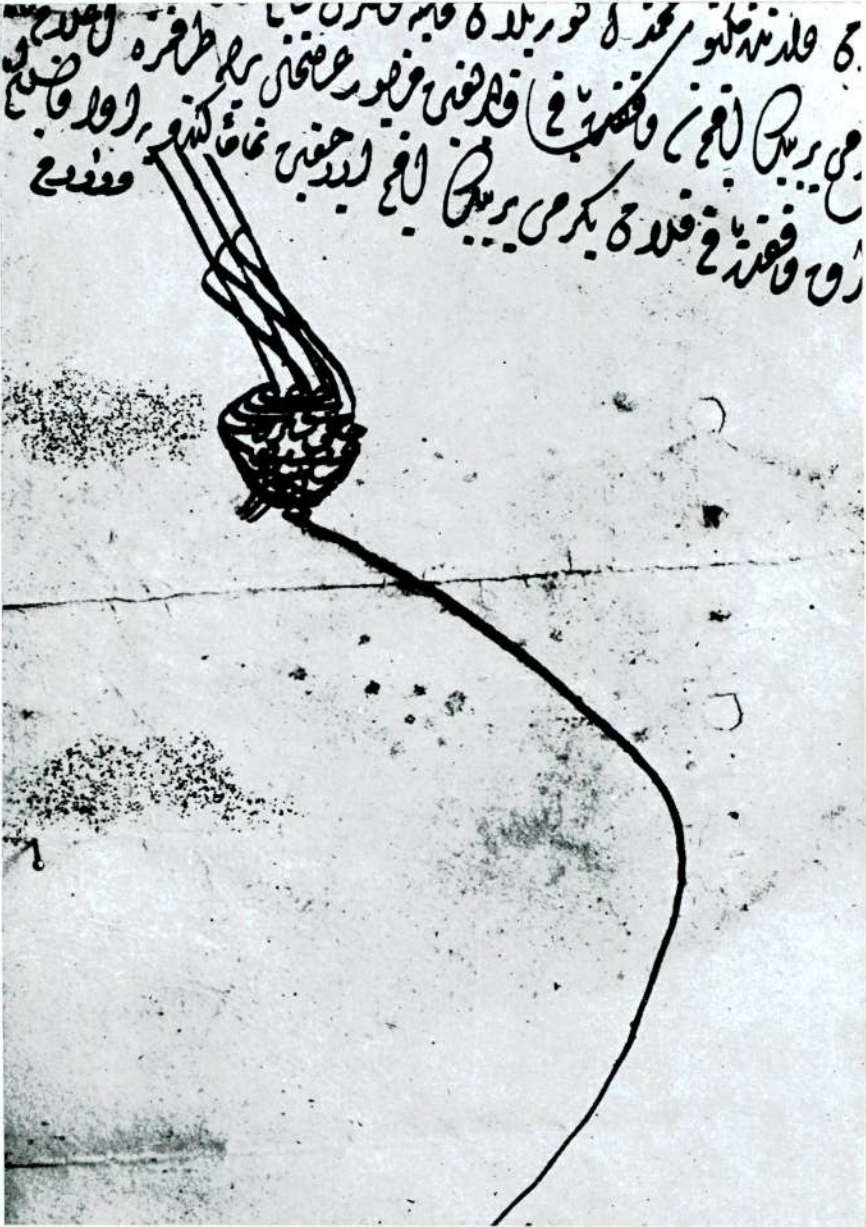

Vesika : 56

Defterdarların kuyruklu imza denilen Sah'ları

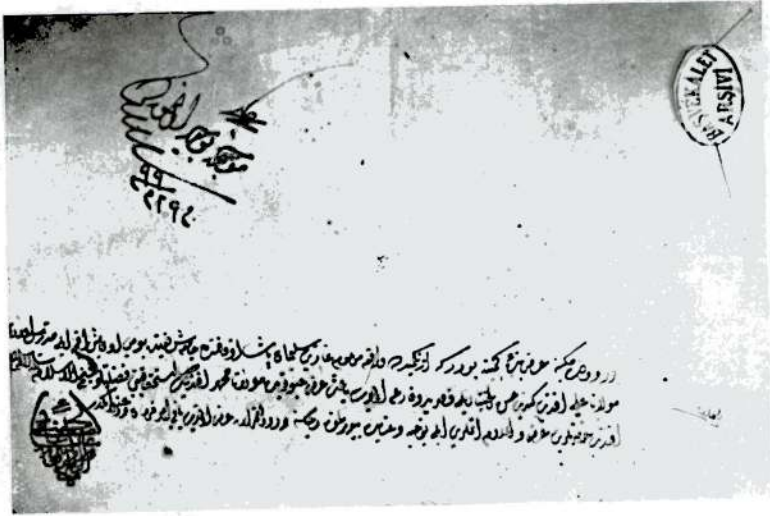

 درویشی که در دنیا نماند و در آخرت نماند
 و در دنیا و آخرت نماند و در دنیا و آخرت نماند
 و در دنیا و آخرت نماند و در دنیا و آخرت نماند
 و در دنیا و آخرت نماند و در دنیا و آخرت نماند

Vesika : 57
Darüsseade ağası Hacı Beşir ağasının imzası

Vesika : 58

Hacı Beşir ağanın diğer bir imzası

Vesika : 59

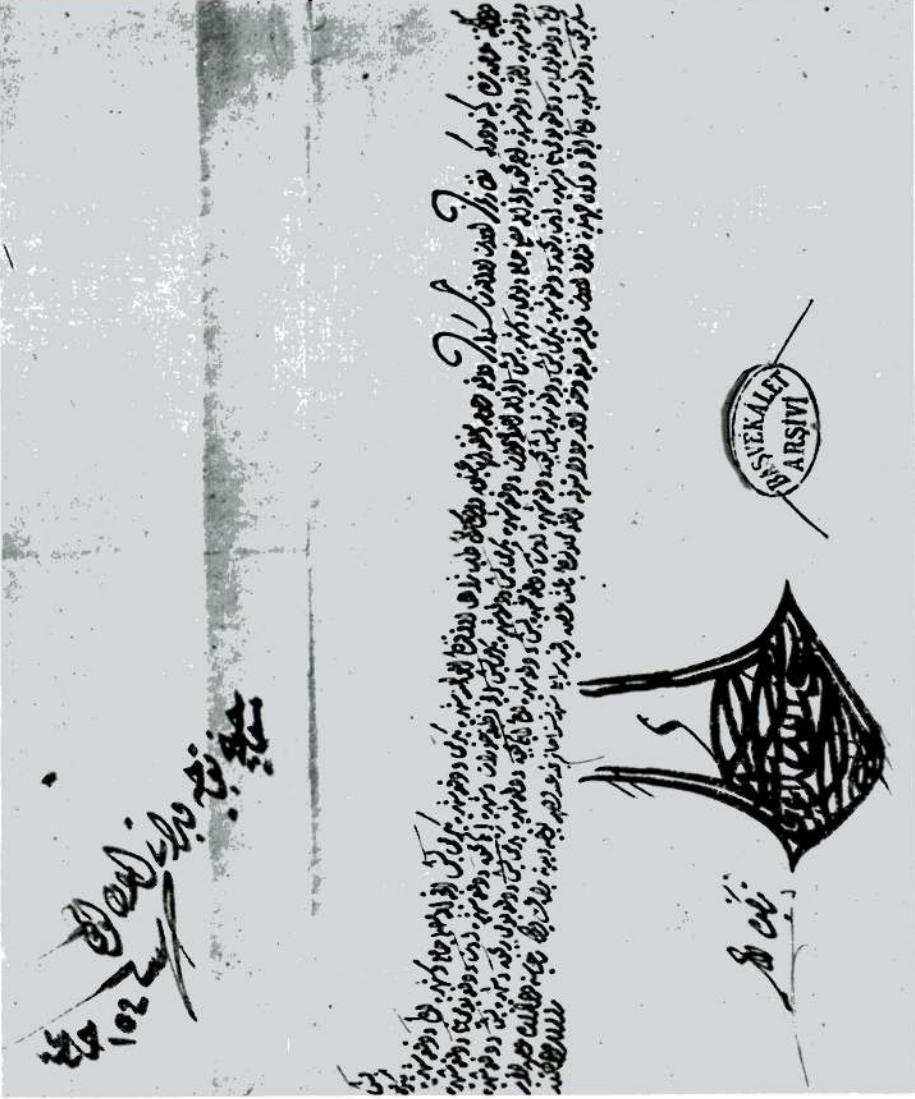
Derüsseâde ağalarından Ali ağanın takrir ve imzası

Vesika : 60

Darüsseade ağalarından Halid ağanın takrir ve imzası

Vesika : 61

Bellefen : C. V

Darüssade ağalarından Abdullah ağanın imzası

Bunlardan İbrahim Paşanın buyuruldunda, devam etmekte olan harp münasebetiyle Eflak voyvodası Nikola'dan bin adet öküz arabasının tedariki istenmektedir, buyuruldu şöyledir (vesika: 41):

- ١ — قدوة اسراء الملة المسيحية عمدة كبراء الطائفة العيسويه حالا افلاق ويودهسى نيقولا
ويوده خُتِمَتْ عَوَاقِبُهُ بِالْحَيْرِ قَبْلَهُ خِلاصَةً كَلَامِ ابْلَاغِيْلِهِ اِنْهَا وَعِلَامِ اَوْتُوْرِكِهِ
- ٢ — اشبو سال ميمنت اشتمالده سفر هاپون مصمم اولمغه ولایت افلاقدن بيك عدد اوکوز
عربيهسى اخراج ونوروز سلطانیده آستانه سعادته
- ٣ — موجود ايتدرمك بابنده شرفيافته صدور اولان فرمان عايشان موجبنجه مكتوب تحرير
(isim yeri açık) و ايله ارسال اولمشدر.
- ٤ — انشالله تعالى وصولنده موجب اسر عالی اوزره عمل وحرکت وخلافتدن بغایت بجانب
ايله سن والسلام على من اتبع الهدى

ن. ی. ا.
ن. ی. ا.
ن. ی. ا.

بمدينة
قسطنطينية
احروسه

- 1 — Kıdvetü ümerâil'milletil mesihyye umdetü küberâittaitetil işeviyye hâlâ Eflak voyvodası Nikola voyvoda hutimet avâkıbühû bilhayr kıbeline hulâsai kelâm iblâğiyile inhâ ve ilâm olunur ki
- 2 — işbu sâli meymenet iştimalde seferi hümayun musammem olmağla vilâyeti Eflaktan bin adet öküz arabası ihraç ve Nevruzı sultanide Astanei saadet'te
- 3 — mevcut ittirmek bâbında şerefyâftei sudûr olan Fermânı âlişan mucebince mektub tahrir ve [isim yeri açık] ile irsal olunmuştur
- 4 — inşaallahü teala vusûlünde mucibî emri alî üzere amelü hareket ve hilâfından begayet mücanebet eyleyesin vesselâm alâ menit-tebailhüdâ

Bemedineti
Kostantaniyye
Elmahruse

İbrahim Paşa, bundan evvelki Belleten'de mühürlere kısmında kısa tercemei hali yazılan Kanijalı damad İbrahim Paşadır. Eflak voyvodası ise (1008 H.-1599 M.) ilâ (1009 H.-1600 M.) tarihleri arasında voyvodalık eden (Nikola Patraško) dur. Pençede yalnız İbrahim adı vardır.

Yine Eflak voyvodalarından Mavroyani Nikolaya yazılan Sadaret Kaymakamı Cezayirli Gazi Hasan Paşanın pençeli buyuruldunda, (vesika: 42).Kendisinin Sadaret Kaymakamlığına tayini ve muzafferiyet tebşiri dolayısıyla voyvodaya teşekkür edilmekte ve yine eskisi gibi faaliyette bulunması tavsiye olunmaktadır. Buyuruldu aynen şöyledir:

Belleten C. V F. 10

- ۱ — فدوة امراء الملة المسيحية عمدة كبراء الطائفة العيسويه حالا افلاق و بوده سی ماورویانی نیقولا و بوده ختمت عواقبه بالخیر قبله خلاصه کلام ابلاغیه آنها و اعلام اولنورکه
- ۲ — بو دفعه قائمقاملرمن تبریکتی حاوی و محافظه مملکت و مدافعه اعدای بد طینت ضمننده جمع و تعبیه ایلیدیکک عساکر نصرت مآثر واقی و فیتی
- ۳ — و فوزیه و سینا مناسترلری حوالیسنده و محال سائرهده ظهور ایدن نمچه عسکری اوزرینه دلیرانه و غیورانه هجوم ایله کفار خاکساری تشیت
- ۴ — و پریشان ایلیکلرندن غیری چاپول طریقیه حدود و سنور اعدایه دخول ایله طایبه لرینی ضبط و قریه لرینی احراق وقتی وافر
- ۵ — دل و کله اخذیله منصوراً و مظفرأ عود و ققول ایلیکلرینی مبین بو دفعه ورود ایدن کاغذلرک منظور و مفهومی معلومز اولقله
- ۶ — بو وجهله ایفای لوازم تریکه مبادرتکدن و علی الحصوص عسکر اسلامک دشمن دین اوزرهینه غایبتلری بشارتدن زیاده سیله محظوظ
- ۷ — اولدیغیزدن بشقه بو کیفیت اونه دنبرو حقنده درکار اولان حسن ظن و توجهمزک تزیایدینی موجب اولقله فیابعد مجبول اولدیغک
- ۸ — صدائت و استقامت مقتضاستجه بو دن بویه دخی غیرت و حمیتی الدن بیراقایوب سندن مأمول و منتظر شاهانه اولدینی اوزره اطوار
- ۹ — بر کزیده و مآثر مبروره ابرازینه صرف تقدیه قدرت ایلاک ایچون مکتوب تحریر و [İsim yeri açık] ایله ارسال اولمشدر
- ۱۰ — انشاءالله المولی وصولنده برمتوال محررعمل وحرکه مبادرت ایلیه سن والسلام علی من اتبع الهدی

بمدينة
قطنطية
المحروسه

۴

- 1 — Kıdvetü ümerail'milletil mesihiyye umdetü küberaittaifetil işe-viyye halâ Eflak Voyvodası Mavroyâni Nikola Voyvoda Hutimet avakıbühû bilhayr kıbeline hulâsai kelâm iblâğıyle inha ve ilâm olunur ki
- 2 — bu def'a Kaimmakamlığımız tebrikini hâvi ve muhafazai memleket ve müdafaai âdâyı bed tînet zımında cem'u tabiye eylediğın asakiri nusrat meâsir **واقی و فیتی** ve
- 3 — ve Fevziye ve Sina manastırları havalisinde ve mahâli sâirede zuhûr iden Nemçe askeri üzerine dilîrâne ve gayurâne hücum ile küffârı teştit
- 4 — ve perişan eylediklerinden gayri Çapul tarikiyle hudud ve sınırı âdâyâ dühul ile tabyalarını zabt ve karyelerini ihrak ve katı vâfir

- 5 - dil ve kelle ahziyle mansûren ve muzafferin avd ve kufûl eylediklerini mübeyyin bu def'a vürûd iden kâğıtların manzur ve mefhumu malûmumuz olmağla
- 6 - bu vechile ifâyı levâzımı tebrike mübâderetinden ve alehusus askeri islâmın düşmanı din üzerine galibiyetleri beşaretinden ziyadesiyle mahzuz
- 7 - olduğumuzdan başka bu keyfiyet ötedenberu hakkında derkâr olan hüsnü zan ve teveccühümüzün tezayüdünü mucib olmağla fimâ baad mecbul olduğın
- 8 - sadakat ve istikamet muktazasınca bundan böyle dahi gayret ve hamiyeti elden bırakmayup senden memul ve muntazarı şahâne oldığı üzre etvârı
- 9 - bergüzide ve meâsiri mebrûre ibrâzına sarfı nakdînei kudret eyleman için mektub tahrir ve [isim yeri açık] ile irsal olunmuştur
- 10 - inşaallahü mevlâ vusûlünde ber minvâli mukarrer amelü harekete mübaderet eylesesin vesselâmü alâ menittebaalhüdâ.

Bemedinetil Kostantaniyye
elmahruse
M

Cezayirli Hasan Paşa hakkında Belleten'in bundan evvelki sayısında malûmat vermiştik. Eflak Voyvodası Mavroyani Nikola ise (1200 Cemaziyelâhır - 1786 Nisan) da Divânı Hümâyun tercemanlığından Eflak Voyvodalığına tayin olunan zattir. (1790) tarihine kadar burada kalmıştır. Devlete sadık idi. Hattâ birinci Sultan Hamid, bir gün Hasan Paşa ile görüşürken «Gerek Sadrâzam (Yani Koca Yusuf Paşa) gerek sen ve Eflâk Voyvodası üçünüz dahi benim çıraklarım ve mücerreblerim olduğunuza binaen sizin için bir türlü azil yoktur hemen bilittifak gayret edesiniz» demişti.

Yine bu Nikola Voyvodanın, düşmana karşı muvaffakiyet hâsıl olduğunu mübeyyin İstanbulla günderdiği bir tahriratın padişaha arzı üzerine Birinci Abdülhamid, tahriratın üzerine :

«Benim Vezirim, tam devleti aliyeme sadakatli bir voyvoda imiş allah islâm ile müşerref eylesin deyu dua eylesem hidayeti rabbani. Hoşimdi hemen islâm tarafına olan gayretini allah zayi eylesin, yine nüvâziş ile tatyibi hatır eyliyesin» demişti. Hasan Paşanın pençesinde (Kaymakam Hasan) ibaresi vardır. Buyurulunun sıhhatini teyit için basılmış olan Hasan Paşanın resmî mührünün ortasında, zat mühründe olduğu gibi

ما رآه المؤمنون حسناً فهو عند الله حسن

hadisi şerifi hâkkedilmiş olup etrafı ise :

حسی ربی جل الله
نور محمد صلی الله
ما فی قلبی غیر الله
لاله الا الله

klişelidir.

Kısa keşideli pençelerden bir tanesi (982 Zilhicce - 1575 Mart) tarihi ile Budin Beğlerbeğisi Sokullu Mustafa Paşa tarafından (vesika : 43) reâyânın hukukuna riayet edilmesi hakkında Hatvan kadısı'na gönderdiği buyuruludur. Buyuruldunun sureti Fekete'nin (Macaristanda Türk hakimiyeti esnasında Osmanlı Türk Diplomasisine methal 1926) isimli eserinde vardır; buyuruldunun fotoğrafisi makalenin sonuna konulmuştur. Fekete, Mustafa Paşanın pençesini

عبد حقیر .مصطفی پاشا الفقیر

Abdi Hakir Mustafa Paşa El-fakir

diye okumuştur.

Bundan başka yine aynı tarzda Murtaza Paşanın (1036 H. - 1627 M.) tarihli (vesika : 44)

مرتضی پاشا مظفر دائما

Murtaza Paşa Muzaffer Daima

pençesiyle resmî mührü ve Özi valisi Yusuf Paşanın (1116 Muharrem-1704 Mayıs) tarihli (vesika : 45)

الحا یوسف مظفر والی* اوزی حالا

Elhac Yusuf Muzaffer Vali-i Özi Hâlâ

pençesi ve resmî mühürü ve Abdi Paşanın (1127 H. - 1715 M.) tarihle vermiş olduğu (vesika : 46) bir tahvil mektubunun kenarındaki

عبدی مظفر والی* اوزی حالا

Abdi Muzaffer Vali-i Özi hâlâ

ibareli pençesiyle yine resmî mührü bundan evvelki mühürlere makalesine konmuştur.

Bu tarzdaki keşideli pençelerden (1114 Ramazan - 1703 Şubat) tarihli olup asayışı iade için Bağdad taraflarına memur edilen Karaman eyaleti Beğlerbeğisi Hacı Ali Paşa tarafından Ömer isiminde timardan mazul birine timar tevcihine dair Kırşehir kadısına gönderilen bir tahvil mektubunun suretini neşrediyorum. Bunun fotoğrafisi de makalenin sonundaki vesikalar arasındadır (vesika : 47). Mîrimiran keşideleri ince kalemle çekilmektedir.

۱ — حضرت مولاناى شریعت مآب قدوة القضاة والحكام معدن الفضائل والكلام مولانا
[İsim yeri açık] قاضیى افندى زید فضاءله انها اولتورکه

- ٢ — قير شهرى سنجاغنده چيچك طاغى ناحيه سنده قره جهلر نام قريه و غيريدن بشييك بشيوز آخه تيماره عمر متصرف ايكن ينه لواء مزبورده و ناحيه مذكوره
- ٣ — صارى قير نام قريه و غيريدن ايكي بيك طقوز بوز آخه بر قليجي تفريق و آخردن ابراهيمه توجه و ميرميران تحويلى ايله متصرف ايكن مأمور اولديني
- ٤ — بغداد سفرينه كليوب ناموجود واولوجهل تيمارى محلول اولقله ينه ارباب استحقاقدن آته وطونه قادر ... بويو ... كوزلو ... قاشلو [53] مذكور
- ٥ — عمر محل و مستحق و قديمى تيمارينه مرحمة ظم [ضم] و الحاق اولتق بابتده سزاوار عاطفت اولدوغن قدوة الامائل و الاقران قيرشهرى سنجاغى الاى بكيسى
- ٦ — مالتوج محمد زيد قدره عرض و اعلام ايتكله عرض موجبنجه سنجاغنده ساكن اولوب آلاى بكيسى بيراغى آلنده سفر هايونه اشملك شرطيله اشبو سنه
- ٧ — اربع عشر و مائة و الف ماه رمضانك اون سكرنجي كونندن مزبور ابراهيمك نيامندن مرقوم عمره توجه و ظم [ضم] و الحاق اولتوب آستانه
- ٨ — سعادت طرفندن براتى اخراج اولوب كلنجيه دكن ضبطچون يدينه اشبو تحويلى مكتوبى و يريلشدره؛ وصولنده كر كدر كه مزبورك تاريخ تحويلنه
- ٩ — دوشن اعشار شرعيه سن و رسوم ميينه سن بحبل الشرع و القانون مزبوره اخذ و قبض ايتدردوب طرف اخردن بر فرد دخل
- ١ — و تعرض ايليه. تحريراً و التاريخ المزبور

بو يورلدى

صحراى

بغداد

- 1 — Hazreti mevlânayı şeriat meâb kıdvetülkuzatı velhükkâm mâdî-nülfezâili velkelâm Mevlâna [isim yeri açık] kadısı efendi zîde fezailühü inha olunur ki
- 2 — Kırşehir Sancağında Çiçekdağı Nahiyesinde Karacalar nam karye ve gayriden beş bin beş yüz akçe timara Ömer mutasarrıf iken yine livâyı mezburda ve Nahiyei mezkûrda
- 3 — Sarıkız nam karye ve gayriden iki bin dokuz yüz akçe bir kılçı tefrik ve ahardan İbrahim'e tevehh ve Mirimîran tahvili ile mutasarrıf iken memur olduğu
- 4 — Bağdad seferine gelmeyüb nâmeveud ve olveçhile timarı mahlûl olmağla yine erbâbı istihkakdan ata ve dona kadir . . boylu . . gözlü . . kaşlu [53] mezkûr
- 5 — Ömer mahal ve müstahak ve kadimî timarına merhameten zam ve ilhak olunmak babında sezâvârı âtıfet oldığın kıdvetülemasili velakran Kırşehir sancağı Alaybeğisi

[53] Noktalı yerler açık olup şemâilî gösterilmemiştir.

- 6 — Malkoç Mehmed zide kadrühü arzû ilâm itmekle arzı mucebince sancagında sâkin olub Alaybeğisi bayrağı altında seferi hümâyun'a eşmek şartıyla işbu sene
- 7 — erbea aşer ve miete ve elf mâhı Ramaza'nın on sekizinci gününden mezbur İbrahim'in نيامد neyamedinden merkum Ömer'e tevcih ve zam ve ilhak olunub Astanei
- 8 — saadet tarafından Berat'ı ihrac olub gelinceye değin zaptiçün yedine işbu tahvil mektubu verilmiştir vusûlünde gerekdir ki mezbûrun tarihi tahviline
- 9 — düşen âşârı şeriyyesin ve rûsûmı muayyenesin بحبل الشرع bihab - lişşer'i velkanun mezbure ahzû kabz ittirüb tarafı âhardan bir ferd dahl
- 10 — ve tarruz eylemeye. Tahriren fittarihilmezbur

Buyuruldu
Sahrayı
Bağdad

İmza yerine konan pençeler:

Bazı pençeler de, mektub ve buyruhduların sonlarına imza mahalline konmaktadır. Sadrıâzam, Vezir, Beglerbeği, mütesellim ve muhafızların bu tarzdaki mektub ve buyruhdularına vesikalar arasında tesadüf edilmektedir. Bunlardan Vezir ve Beglerbeği (Mirimiran) rütbesinde olanların pençeleri üç flâmalı, mütesellim ve muhafız vekili bulunanların ise iki flâmalıdır. Vesikalar arasında fotoğrafleri görülen pençelerden biri Beglerbeği Ahmed Paşanın ve diğer ikisi Sadrıâzam Mehmed Ragıb ve Halil Hamid Paşaların ve bir kısmı da iki flâmalı olarak Bender muhafız vekili Mustafa, Mehmed ve mütesellim Tahmisci oğlu Hacı Mustafaya âit olan pençelerdir.

A — Ahmed Paşanın pençeli mektubu: (Şekil: 48)

- احمد آغا
- ۱ — عزت قرين حضورلرينه بعد السلام انها واعلام اولنورکه حاجبا تحویلکزدن اوتوز صقوز بيک آتجه
- ۲ — سبب تحرير حکمی ايله حواله اولنوب آدمليميزدن قدوة الامائل والاقران سليمان زيد قدره تحصيلچون ارسال اولنمشدر وصولنده مأمولدرکه ذکر اولان
- ۳ — آتجهي مشار اليه باتمام تسليم ايليوب محاسبه کزه محسوب ايتيرلمک ايجوون سبب تحرير حکمن کندودن آلوب حفظ ايليه سز. بو خصوصده تملل وتأخير

۴ — اولئق احتمالی اولیه، دینکز محسوب اولمش آقهدر؛ اولدوشن آقهدن وروب بوجانبک رعایت خاطر یجون بر ساعت مقدم اولسنه

۵ — همت ایلمسزه ضایع اولور دکلدز شوپله ملاحظه بیوربله باقی عزت باد

(نیجه یری)

Ahmed Ağa

- 1 — İzzet karîn huzurlarına bâdesselâm inha ve ilâm olunur ki hâliya tahvilinizden otuz dokuz bin Akçe
- 2 — Sebebi tahrir hökmü ile havale olunup ademlerimizden kıdvetül-emasili velakran Süleyman Zîde kadrühû tahsiliçün irsal olunmuştur vüsulünde memuldir ki zikr olan
- 3 — Akçeyi müşarünileyhe bitemam teslim eyleyüp muhasebenize mahsub ittirmek için sebebi tahrir hökmün kenduden alup hıfz eyliyesiz bu hususta teallül ve tehir
- 4 — olunmak ihtimali olmaya; deyninize mahsub olmuş Akçedir evvel düşen Akçeden virüb bu canibin riâyeti hatırıçün bir saat mukaddem olmasına
- 5 — himmet eyliyesiz, zayı olur değildir, söyle mülâhaza buyurıla bakî izzet bâd

Bu pençe iyi okunamıyor, Ahmed isminden evvel ربا harfleri varsa da şüphelidir. Vesikanın tarihi de yoktur. Bunun arkasındaki nisfi kutru 3 santim iki milimetre olan mührün yazıları arasında (بندة خير البشر احمد) ibaresi mektub'un Beğlerbeğilerden Ahmed Paşa isminde birine aidiyetini göstermektedir.

B — Koca Ragıb Paşanın mektubu:

Sadriâzam Ragıb Mehmed Paşa tarafından (şekil: 49) kapıcıbaşı rütbesinde olan Mora mütesellimine ve Tırablice Nâibine gönderilen mektub'da tekâlifin sırf Tırablice kazasına yükletilmeyip bütün Yarımada halkından alınması tavsiye edilmektedir. Mektub sureti:

۱ — تدوة الامجاد والاعيان درگاه عالی قاپوچی باشیلرندز اولوب مورده متسلمی اولان (isim yeri

açık) زید مجده وشریعتآب طرابلسجه تضاسی نایبی افندی زید علمه بعدالسلام انها اولتورکه

مورده محصلری

۲ — طرابلسجه تضاستنده اقامت ایتمکله واتم اولان تکالیف نفس قضاء مزبورده حصر اولتمیوب

بالجمله جزیره مورده اراضیه متصرف اولنله اعلى و اوسط و ادنى اعتبارله

۳ — تعدیل و تسویه خصوصنه رعایت اولئق بابنده مقدما اوامر شریفه صادر اولمشیکن جزیره

مزبوردهده واقع تضالرده بعضی نوجه باشیلر تکالیف مرقومه دن حصه لرخی اداده

- ٤ — تمند و مخافت ایدوب و جزیره مرتومه آمد و شد ایدن مباشرلرک قوناقلری اجازاتیه مصارفات سائرهلری دخی یا سکز طرابلیجه قضاسنه تحمیل اولمغله اهالی*
- ٥ — قضانک حاللری دیگر کون اولدیقنی سنکه قضاء مزبور ناچی مومی ایه سن بالالتماس عرض و انها و اولمقوله مصارفات و تکالیف سائرہ بالجمله اهالی* جزیره مزبوره
- ٦ — تمذیل و تسویه طریقله تقسیم اولمق باندہ امر شریف صدورینی استدعا ایلمک ایلہ ابعدی مقدا وجه مشروح اوزره صادر اولان فرمان عایشان موجبجه عمل اولمق باندہ
- ٧ — صادر اولان فرمان عایشان موجبجه مکتوب تحریر و ارسال اولمقدر؛ انشاءالله تعالی وصولندہ موجب امر عالی اوزره
- ٨ — عمل و حرکت ایلیهسز والسلام

پنجہ
محمد راغب مظفر

- 1 — Kıdvetül emâcidi velâyan Dergâhı âli kapucı başlarından olup Mora mütesellimi olan [isim yeri açık] zide mecdühû ve şeriatmeab Trablîce kazası Nâibi efendi zide ilmühû badesselâm inha olunur ki Mora Muhassılları
- 2 — Trablîce kazasında ikamet itmekle vaki olan tekâlîf nefsi kazâi mezbûre hasır olunmayup bilcümle cezîrei Morada araziye mutasarrıf olanlara âlâ ve evsat ve ednâ itibariyle
- 3 — Tadil ve tesviye hususuna riayet olunmak babında mukaddema evâmiri şerife sâdır olmuşiken Cezirei mezburede vaki kazâlarda bazı kocabaşılar tekâlîfi merkumeden hisselerini edâda
- 4 — teannüd ve muhâlefet idüp ve cezirei merkumeye amedü şüd iden mübaşirlerin konakları icarâtiyle masarifatı saireleri dahi yalnız Trablîce kazasına tahmil olunmağla ehâli-i
- 5 — kazanın halleri digergün olduğunu sen ki kazâi mezbur Nâibi mu mâileyhsin bililtimas arzû inha ve olmakule masarifat ve tekâlîfi sâire bilcümle ehâli-i cezirei mezbûreye
- 6 — tadil ve tesviye tarîkiyle tefhim olunmak bâbında emrişerif sudurını istid'a eylemen ile imdî mukaddema vechi meşruh üzere sâdır olan fermânı âlişan mucebince amel olunmak babında
- 7 — sâdır olan Fermânı âlişan mucebince mektub tahrir ve irsal olunmuştur, inşaallahüteâlâ vusûlünde mucebi emri âli üzere
- 8 — amel ve hareket eyliyesiz vesselâm

Pençe
Mehmed Ragıb Muzaffer

Pençe tarihsizdir. Ragıb Paşanın sedareti 1757 iptidası ile 1763 iptidası arasındadır.

Halil Hamid Paşanın sedaretinde Bolu voyvodası Hacı Ahmed Ağaya ve Mudurnu kazası Nâibine gönderilmiş olan (şekil : 50) Cağala zâde Rüstem Paşanın Mudurnudaki Dibek hanı ile camiinin tamiri hakkındaki pençeli mektub da aynen şöyledir :

- ۱ — قدوة الاماجد والاعيان دركاه على قاپوچى باشيلرندن بولى قاضى و بودهسى الحاج احمد آغا زيد مجده وشريعتآب مدرنى قضاسى نأى اؤندى زيد علمه بعدالسلام انها اولنوركه
- ۲ — متوفى جقاله زاده رستم پاشا اوقافندن مدرنى تصبهسته بر ساعت مسافه اولان ديبك خانى وجامع شريفك سقفلرى محترق اولمقدن نأى تعمير و تجديدى خصوصى بوندن اقدمجه
- ۳ — لدى الاستدعا فقط جامع مذکور متولى وقف على بك طرفندن بر مقدار تعمير و خان مذکور ترك اولندينى بو دفعه انها و خان مذبورك دخى تعمير و تجديد اولمى استدعا اولمش ، خصوص
- ۴ — مذبور متولى مومى الهدن استعمال اولدندده الحاله هذه ايام شتا اولقى تقريبيه مقتضى اولان كرامتهنك تدارك و نقلی متعسر و عمله و نيجار دخى آستانه دن ارسالنه متوقف اولغله
- ۵ — قدوم صيفده بنا و تعميرى خصوصته مباشرت ايتك اوزره تعهد ايلديكنه بناء اولهارده بناسنه مباشرت و بروجه استحکام اتمانه دقت و اغماضدن مباحدت ايلسى با امر على بو دفعه
- ۶ — متولى مومى اليه تنبيه و تأكيد اولغله اعلام حال سيائنده صادر اولان فرمان عاليشان موجبنجه مکتوب تحرير و (isim yeri açık) ايله ارسال اولمشدر . انشاالله تعالى
- ۷ — وصولنده موجب امر على اوزره عمل و حرکت ايليه سز والسلام

پنجه

خليل حميدالمظفر

- 1 — Kıdvetül'emacidi velâyan Dergâhı âli kapucı başlılarından Bolu kadı voyvodası Elhac Ahmed Ağa zîde mecdühü ve şeriatmeâb Mudurnu Kazası Naibi efendi zîde ilmühü badesselâm inha olunurki
- 2 — Müteveffa Cağala zâde Rüstem Paşa evkafından Mudurnu kasabasına bir saat mesafede olan Dibek hanı ve cami-i şerifin sakıfları muhterik olmaktan nâşi tamirü tecdidü hususu bundan akdemce
- 3 — ledelistidâ fakat Cami-i mezkûr müteveli-i vakf Ali Bey tarafından bir mikdar tamir ve hanı mezkûr terk olunduğı bu def'a inha ve hanı mezburun dahi tamir ve tecdid olunması istida olunmuş, hususu
- 4 — mezbur müteveli-i mumaileyhden istilam olundukda elhâletü hazihi eyyamı şita olmak takribiyle muktazî olan kerestenin

- tedarük ve nakli müteassir ve amele ve neccar dahi Astâneden irsaline mütevakkıf olmağla
- 5 — kudumı sayıfda bina ve tamiri hususına mübaşeret itmek üzere teahhüd eylediğine binaen evveli baharda binasına mübaşeret ve bervechi istihkâm itmamına dikkat ve iğmazdan mübâadet eylemesi ba emri âli bu def'a
- 6 — müteveli-i mumâileyhe tenbih ve tekid olunmağla flâmı hal si-yakında sâdır olan Fermânı âlişan mucebince mektup tahrir ve [isim yeri açık] ile irsal olunmuştur. İnşallahü teâlâ
- 7 — vusulünde mucebi emri âli üzere amel ve hareket eyliyesiz vesselâm

Pençe

Halil Hamid Elmuzaffer

Bunun tarihi yoktur. Halil Hamid Paşanın sadareti (1197 Muharrem-1783 Birincikânun iptidasın) dan (1199 Cemaziyelevvel-1785 Nisan) tarihine kadar iki buçuk seneye yakın sürmüştür. Halil Hamid Paşanın mufassal tercemei halini Türkiyat Mecmuasının beşinci cildinde [sene 1936] neşretmişim.

İki flâmali pençelerden Bender muhafız kaymakamı Mustafa Ağanın bazı levazımın kendisine verilmesi hakkında Bender kalesi cebeci başısına gönderdiği 1193 Zilkade (1779 İkincikânun) tarihli buyuruldu sureti nümune olarak aşağıya yazılmıştır. (Şekil: 51)

- ۱ — ندوة الاماجد والاعيان بندر قلعه سی جیحی باشیسی عزتولمحمد اغا زید قدره انها اولنورکه
- ۲ — حالا بندر قلعه سی محافظی وزیر مکرمه قائمقامیتیز حسیلله قلعه منصوره شاهانه وسرحد معمره
- ۳ — بادشاهانه جیخانهنده موجود بولنان مهماتدن بالکنز اون آلتی عدد سخان و اوچ عدد قراونه و اون
- ۴ — عدد طنجره مع قیاق و بر لکن اوچ ابریق و بر قزغان بر سوزکی ایکی تابه و بر چفت کفگیر کبچه ایکی کورک
- ۵ — و اوچ دستنه قاشق و اون التی عدد کلیم و بر بچی وقیه قلی و یوز الی درهم نشادیر و یوز وقیه
- ۶ — تیمور خام و الی وقیه بیاغی و بر چفت سقا کسبتی مع شلوار و بر چفت سقا مشک قایمقامغیز جهتله لازمه دن
- ۷ — اولفله مذکورالاسامی اشیارلی جبه خانئه عامره دن اخراج ایلیوب طرفزه ارسال
- ۸ — ایلمکنز باندنه دیوان بندردن اشبو بیورلدی تحریر و (isim yeri açık) ایله ارسال اولنشدیر
- ۹ — انشالله تعالی وصولنده کرکدرکه وجه مشروح اوزره عمل و حرکت ایلیوب

- ۱۰ — بروجہ محرر مذکورانی جبہ خانہ عامرہ دن اخراج ایلیوب بر موجب سند قوی اشبو
بیورلدی* حفظ ایلیوب
- ۱۱ — بوندن بوبله بلا بیورلدی مهمات حربیہ بی اتلافدن غایت حذر و مجانبت ایلیوب موجب
بیورلدی عامل اولہ سز دیو

۲۱ ذی القعدہ) سنہ ۱۱۹۳

نچہ
مصطفی قول کتخداسی اسبق
اغای یکچیریان قائمقام
محافظ بندر
حالا

(میر) مصطفی

- 1 — Kıdvetülemâcidi velâyan Bender kal'ası Cebeci başısı izzetlû Mehmed Ağa zîde kadrühû inha olunur ki
- 2 — hâlâ Bender kal'ası muhafızı Veziri mükerreme kaimmakamiyetimiz hasebiyle kal'ai mansûrei şahane ve serhaddi mamûrei
- 3 — padişahâne cebhanesinde mevcut bulunan mühimmattan yalnız on altı aded sahan ve üç aded karavana ve on
- 4 -- aded tencere maa kapak ve bir leğen üç ibrik ve bir kazan bir süzgi iki tabe ve bir çift kefgir kepçe iki güğüm
- 5 — ve üç deste kaşık ve on altı aded kilim ve bir buçuk vakiyye kal'i ve yüz elli dirhem nişadır ve yüz vakiyye
- 6 — timûrı ham ve elli vakiyye yapağı ve bir çift saka kisbeti maa şalvar ve bir çift saka mişki kaimmakamlığımız cihetiyle lâzimededen
- 7 — olmağla mezkûrûlesami eşyaları Cebhane-i âmireden ihrac eyleyüb tarafımıza irsal
- 8 — eylemeniz bâbında Divânı Bender'den işbu buyruldu tahrir ve (isim yeri açık) ile irsal olunmuştur.
- 9 — inşaallahü teâlâ vusulünde gerekdir ki vechi meşruh üzre amel ve hareket eyleyüb
- 10 — bervechi muharrer mezkûrânı Cebhane-i âmireden ihrac eyleyüb ber mücibi senedi kavî işbu Buyurulduyu hifzeyleyüb
- 11 — bundan böyle bilâ buyuruldu mühimmatı harbiyyeyi itlâfdan gayet hazer ve mücânebet eyleyüp mücibi buyruldu âmil olasız deyu

21 - Zilkade - sene 1193

Pençe

(Mühür) Mustafa Kul kethudası esbak
Mustafa Ağayı yeniçeriyân kaimmakamı
Muhafızı Bender
hâlâ

Bundan başka (1216 H. - 1801 M.) tarihli Kethüda Mehmedin pençesi ile (vesika : 53) 1248 C. 21 (1832 Birinciteşrin) tarihli Kastamoni mütesellimi Tahmisci oğlu Hacı Mustafanın pençeleri iki flâmalıdır (vesika: 53). Mısır valisi Mehmed Alinin teşvikiyle isyan etmiş olan Tahmisci oğlunun Tosya naibi ile Âyanına gönderdiği buyuruldusunun sonundaki pençesinin yazısı :

السيد الحاج مصطفى متسلم قسطموني حالا

Esseyyid Elhac Mustafa Mütesellimi Kastamoni hâlâ

ibareli olup fotoğrafleri makalemizin sonuna konmuştur. Tahmisci oğlu vak'asına dair İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih semineri Mecmuasında (sayı: 2 sene: 1936) bir makalem çıkmıştır. Osmanlılardaki en son pençelerden biri de mühürlü pençe olup yine üç flâmalı ve (مظفر Muzaffer) kılışelidir ; pençenin altında isim yerinde resmî mühür vardır. (Şekil : 54) de görüleceği üzere bu tertib asâkiri mansûre teşkilâtından sonradır. Asakiri mansure Seraskeri Halil Rifat Paşa tarafından 1253 Cemaziyelâhır 15 tarihiyle verilmiş olan askerden ihraç tezkiresinin altındaki pençeli mührün yazısı şöyledir

محمد خليل رفعت سرعسكر عساكر منصوره ورديف
محروسة استانبول

١٢٥٢

Mehmed Halil Rifat Seraskeri asâkiri
mansûre ve redifi mahrusei İstanbul
1252

Halil Rifat Paşa, Koca Hüsrev Paşa Hazinedarlığından yetişerek mutasarrıf, Kapdanı derya, Tophane Müşiri, Serasker, Ticâret nazırı olmuş bazı valiliklerde bulunup 1272 (1256 Şubat) senesinde vefat etmiştir kendisi ve oğlu Mahmud Paşa damad olmuşlardır.

*
* *

Osmanlı devletinin en mühim dairelerinden biri olan Maliye dairesinin en büyük Reisine evveleri Rumeli ve daha sonra Şıkkı evvel defterdarı denilirdi. Devletin bütün malî işlerinde birinci derecede bu mes'uldü. Defterdarın (küçük sah) veya (kuyruklu imza) denilen bir alâmeti vardı; Maliyeye ait muamelâtta defterdar bu alâmeti kullanırdı. Veziriâzam veya Sadriâzam para işlerinde defterdarın kuyruklu imzasını görmedikçe malî muameleyi yürütmezdi. Sonradan bir işareti mahsusa haline gelen ve tek flâmalı olan bu alâmetin ne olduğu bilinmemektedir. Nümune olarak makalemizin sonuna kuyruklu imzaları

gösteren iki vesika sureti koydum; Bunlardan biri (1101 H.-1690 M.) diğeri ise (1115 H. - 1703 M.) senelerine aittir. (vesika: 55, 56)

* *

Dârüsseâde ağalarının da pençe şeklinde alâmetleri vardır. Evkafı salâtın, bunların nezaretleri altında bulunduğu mütevellilerin inhalarıyla bunlara ait tayin ve tevehhler, usulü mucebince bunun tarafından sedarete ve meşihate arzolanarak kararı alınır. Bu hususa dair bazı nûmuneleri makalenin sonuna koydum.

Dârüsseâde ağalarının kendilerine mahsus alâmetleri çok defa aşığıya doğru kuyruksuz olarak toplu ve iki yandan flâmalıdır. Bunlar klişe olarak hemen umumiyetle (المبدالضعيف elabdüzzaif) tabirini kullanmışlardır. Meselâ Dârüsseâda ağalarından meşhur Hacı Beşir ağanın alâmeti (vesika: 57, 58).

المبدالضعيف حاجي بشير
آغاي دارالسعادة الشرفه
حالا

Elabdüzzaif Hacı Beşir
Ağayı Darüsseâdetişşerife
hâlâ

ibareli diğerkleri de kendi isimleri yazılmak suretiyle aynı klişededirler.

Üçüncü Ahmed ile Birinci Mahmud devirlerinde otuz sene Dârüsseâde ağalığında bulunarak bilhassa Mahmud zamanında devlet işlerini saraydan idare eden nüfuz ve kudretini hariçte de hissettiren Hacı Beşir ağanın diğerk Dârüsseâde ağalarından farklı olarak vezirlerin pençeleri gibi üç flâmalı alâmeti olduğu görülmektedir. Bu klişede (المبدالضعيف) ibaresi olmayıp vezirler ve Beğlerbeğilerinki gibi (مظفر) Muzaffer) ibaresi ve altında

حاجي بشير آغاء دارالسعادة الشرفه
حالا

yazısı vardır. Şu kayde göre Hacı Beşir ağa iki türlü pençe kullanmış oluyor. Dârüsseâde ağalarından bazılarının alâmetleri (vesika:59, 60, 61) de gösterilmiştir.

Osmanlı tarihini tetkik edecek olanların bu vesikalardan istifade ederek tetebbûlarını daha şumullü ve ilmî bir saha üzerinde yapabilecekleri için bazı kadirşinas zevâtın teşvik ve tavsiyeleri ile bu tarzdaki makaleleri tevali ettirmek emelimdir. Ancak bu surettedir ki Osmanlı devletinin hakikî veçhesi görülebilir.

